

Seksuelle krenkelser via nettet – hvor stort er problemet?

HELLE SUSEG
ANNE SKEVIK GRØDEM
KIRSTI VALSET
SVEIN MOSSIGE

RAPPORT

NR 16/08

Seksuelle krenkelseser via nettet – hvor stort er problemet?

HELLE SUSEG
ANNE SKEVIK GRØDEM
KIRSTI VALSET
SVEIN MOSSIGE

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 16/2008

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2008
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-292-5
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto:	© stock.xchng
Desktop:	Torhild Sager
Trykk:	Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefaks: 22 54 12 01

Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Rapporten er skrevet på oppdrag av Redd Barna med finansiering fra Varner. Materialet rapporten bygger på er hentet fra Longitudinell undersøkelse om vold og overgrep (LUVU-undersøkelsen, NOVA Rapport 20/07), som ble gjennomført på oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet.

Kirsti Valset gjorde de første analysene av materialet til rapporten. Siden har Helle Suseg, Anne Skevik Grødem og undertegnede arbeidet med å ferdigstille den endelige rapporten. Under arbeidet med prosjektet har vi hatt et utmerket samarbeid med Kaja Hegg fra Redd Barna. I samarbeid med Kaja Hegg ble det under arbeidet med rapporten arrangert et fagseminar ved NOVA om temaet for prosjektet. Seminaret samlet forskere og andre aktører på feltet fra andre Nordiske land og gjorde det mulig for prosjektgruppen å trekke veksler på deres erfaringer om hvordan en kan forebygge seksuelle krenkelser og overgrep mot barn og ungdom via internett. Takk til forsker ved NOVA, Kristinn Hegna, som har lest og kommentert rapporten, og til Torhild Sager ved NOVA som har redigert rapporten.

Oslo, november 2008

Svein Mossige

Innhold

Sammendrag	7
1 Bakgrunn for rapporten	11
Ungdoms bruk av internett og mobiltelefon	12
Mobbing og seksuell trakassering via mobiltelefon	16
Seksuelle krenkelser på internett	17
Grooming	19
Tidligere studier av internettrelaterte overgrep	22
Ulike former for interaktiv bruk av internett	25
Hva gjør noen ungdom sårbare for å bli utnyttet på nettet?	29
Utfordringer for norsk forskning	32
2 Datagrunnlag og gjennomføring	35
Data og utvalg	35
Frafall og representativitet	36
Alder ved hendelsen	38
Risikofaktorer	38
3 Sjikane på mobiltelefon og seksuell pågåenhet på internett	42
Mobbing og sjikane på internett og SMS	42
Seksuell pågåenhet på internett	46
Å oppgi kontaktinformasjon	62
Oppsummering og diskusjon	65
4 Ansikt-til-ansikt-møter mellom nettvenner	69
Hvor mange har ansikt-til-ansikt møter med nettvenner?	71
Hvem oppsøker ansikt-til-ansikt-møter?	72
Hva skjedde på møtet?	77
Oppsummering/diskusjon	84
5 Risikofaktorer og forebygging	86
Hva er likheten mellom seksuelle overgrep i virkeligheten og overgrep som starter på nettet?	86
Hva sier resultatene om behovet for forebyggende innsats?	89
Summary	97
Referanser	101

Sammendrag

Rapporten inneholder resultater fra LUVO-undersøkelsen (Longitudinell undersøkelse om vold og overgrep) som ble gjennomført som en selvrappor-teringsstudie blant 7033 avangselever i videregående skole i 2007. Denne rapporten presenterer og drøfter den delen av LUVO-materialet som omhandler omfanget av mobbing og seksuell pågåenhet fra andre eller seksuelle krenkelser formidlet gjennom mobiltelefon og internett. Spørsmålene vi stiller, dreier seg om hendelser fra det å bli gjenstand for seksuell oppmerksomhet på nettet til det å via nettet bli presset eller tvunget til sex. Når vi bruker begrepet seksuell pågåenhet, rommer dette hele spekteret av seksuelle hendelser. Innenfor denne rammen diskuterer vi tre sentrale problemstillinger:

- (1) Hvor mange barn og unge opplever mobbing på mobiltelefonen og seksuell pågåenhet / seksuelle krenkelser på internett?
- (2) Hvor mange barn og unge møter personer de har møtt på internett, ansikt til ansikt, og hvor mange av disse møtene ender i overgrep?
- (3) Opplever alle ungdommer seksuell pågåenhet / seksuelle krenkelser på internett i samme grad, eller er noen grupper mer eksponerte enn andre? Tilsvarende, har ungdom som treffer nettkontakter, fysisk bestemte kjennetegn?

Hovedkonklusjon

Rapporten konkluderer med at de fleste ungdommene ikke opplever de fenomenene vi studerer: få forteller om mobbing via mobiltelefon, flertallet har aldri opplevd seksuelle tilnærmelser på internett, og de fleste oppgir ikke kontaktinformasjon og treffer ikke nettkontakter fysisk. Likevel finner vi et stort mindretall som har opplevd ulike former for seksuell pågåenhet på internett. Når vi ser på hvem som opplever slike ting, finner vi at disse ungdommene kjennetegnes av en rekke faktorer som tyder på at de ofte har en generelt problematisk livssituasjon. Dette danner grunnlaget for forslagene til tiltak rettet mot ungdom generelt og risikogrupper spesielt.

Sjikane på mobiltelefon og seksuell pågåenhet på internett

- Relativt få av ungdommene i undersøkelsen har blitt mobbet eller trakassert på SMS eller blitt offer for rykter på internett. Jenter er mer utsatte for slike ting enn det gutter er, og det vanligste er å ha blitt mobbet på SMS.
- Andelene som innrømmer å ha utsatt andre for mobbing eller sjikane på SMS eller internett, er enda lavere, og overstiger ikke 2–3 prosent. Gutter innrømmer slik aktivitet noe oftere enn det jenter gjør.
- Mange, særlig unge jenter, opplever å få tilbud av seksuell art på internett. Mer enn 40 prosent av jentene har opplevd å bli oppfordret til å sende sexy bilder av seg selv, en av fire har fått tilbud om å ha sex, og nesten like mange har blitt krenket av grovt seksuelt språk. Seks prosent av jentene har fått tilbud om penger eller gaver for sex.
- For hver av disse indikatorene er jenter to til tre ganger mer utsatte enn guttene. Samlet sett har 38 prosent av respondentene i denne undersøkelsen fått en eller annen form for seksuell henvendelse på internett en eller annen gang: 24 prosent av guttene og 48 prosent av jentene.

Å oppgi kontaktinformasjon

- Litt under halvparten av respondentene hadde gitt mailadressen sin til en person de kun hadde møtt på internett. Omtrent hver tredje hadde oppgitt telefonnummer.
- Gutter er noe mer tilbøyelige enn jenter til å oppgi kontaktinformasjon, men forskjellen er svært liten.

Forskjeller mellom grupper

- Ungdom som har et dårlig forhold til foreldrene sine, og ungdom som flere ganger har sett en eller begge foreldrene beruset, forteller langt oftere om opplevelser med seksuell pågåenhet eller om seksuelle krenkelser på internett enn andre. Det samme gjelder ungdom som opplever familieøkonomien som dårlig.
- De som oppgir at de har få eller ingen venner, har også høyere risiko for å oppleve seksuell pågåenhet på internett.

- Ungdom som har en homofil eller bifil orientering, opplever langt oftere seksuell pågåenhet på internett enn heterofil ungdom. Dette gjelder begge kjønn, men utslagene er særlig sterke for gutter.
- I tillegg øker de følgende karakteristikaene ved ungdommene sjansen for at de har opplevd pågående seksuelle henvendelser på internett: tidlig alkoholdebut, tidlig seksuell debut, det å ha vært utsatt for seksuelle overgrep, nedsatt funksjonsevne.

Ansikt-til-ansikt-møter med nettkontakter

- 35 prosent av guttene og 26 prosent av jentene har fysisk møtt noen «offline» som de først ble kjent med på nettet. De aller fleste av disse har også oppgitt kontaktinformasjon til nettbekjentskaper.
- Under fem prosent av slike fysiske møter ender i en eller annen form for seksuell sjikane eller overgrep.
- Det vanligste i undersøkelsen – som 4,6 prosent av jentene og 1,8 prosent av guttene har opplevd – er at nettvennen forsøker å overtale ungdommen de møter til å ha sex.
- 1,5 prosent av jentene og 0,7 prosent av guttene har opplevd å bli presset eller truet til sex i forbindelse med et møte med en nettkontakt.
- Overgriperne i disse sammenhengene er som regel nettkontakter fra chattekanaler. De er oftest annen ungdom, sjeldnere fullvoksne personer.

Forskjeller mellom grupper med hensyn til fysiske møter

- Langt flere homofile, lesbiske og bifile enn heterofile ungdommer har møtt nettkontakter ansikt-til-ansikt. Også ungdom med nedsatt funksjonsevne gjennomfører slike møter oftere enn andre.
- De som rapporterer om negative foreldrerelasjoner treffer kontakter fra nettet oftere enn andre offline. Jenter som har få venner utenfor nettet, treffer oftere kontakter fra nettet offline enn andre.
- De samme faktorene som virker inn på sjansen for å oppleve seksuell pågåenhet på internett, påvirker sannsynligheten for at ungdom møter nettkontakter: dårlige forhold til foreldrene, det å ha sett mor og/eller far beruset, dårlig familieøkonomi. For jenter er det også høyere andel blant de som debuterte tidlig med sex og alkohol, og blant de som har vært

utsatt for seksuelle overgrep, som møter nettkontakter fysisk. Betydningen av disse faktorene for gutter er mer tvetydig, men trekker i samme retning.

Forslag til forebyggende arbeid

- En viktig målsetting for forebyggende arbeid må være å bevisstgjøre ungdom om utfordringer ved nettatferd. Slikt arbeidet er kommet i gang, men må stadig videreutvikles. Det må oppdateres i takt med økt bruk av internett, og influeres av barn og unges egne erfaringer og vurderinger av hva slags tiltak som kan være hensiktsmessige.
- Tiltak øremerket den sårbare gruppen:
  - For det første tiltak overfor de enkelte nettstedet hvor barn og ungdom kan bli utnyttet, ved at administratorer/moderator ved hvert enkelt nettsted får et særlig ansvar for å følge med på den aktiviteten som foregår, og registrere aktivitet som kan tyde på at bestemte aktører oppsøker barn og ungdom med sikte på seksuell utnyttning.
  - At barn og ungdom gis praktiske muligheter til å rapportere om at de utsettes for lovstridig virksomhet på internett. Som for eksempel tiltaket fra politiet med «rød knapp».
  - Et siste tiltak kan være opprettelse av terapeutiske tilbud overfor barn og unge som allerede har negative erfaringer med krenkelser eller overgrep knyttet til internett.

1 Bakgrunn for rapporten

Redd Barna ga i 2008 NOVA i oppdrag å gjennomføre en systematisk kartlegging av seksuelle overgrep og krenkelser mot barn og unge relatert til bruk av internett og mobiltelefon, med særlig fokus på det første. Denne rapporten presenterer funnene fra denne kartleggingen. På bakgrunn av data fra en landsrepresentativ undersøkelse av erfaringer med vold og seksuelle overgrep blant norsk ungdom i 18-årsalderen (Mossige & Stefansen, 2007) vil vi presentere og drøfte et tallmateriale som indikerer omfanget av mobiltelefon- og internettrelaterte seksuelle krenkelser og overgrep i denne gruppen. I denne rapporten vil vi forsøke å si noe om hva slags fenomen vi er opptatt av, hvordan vi har målt dette fenomenet og hva som er omfanget av det. Vi vil også belyse om det som kan oppfattes som seksuelle krenkelser via nettet og via mobiltelefon kan knyttes til betingelser i de unges livssituasjon eller kontekst. Vi vil drøfte om og eventuelt på hvilke måter slike livsbetingelser representerer risikofaktorer for å bli utsatt for krenkelser. Til slutt vil vi gi et forslag til aktuelle tiltak som kan bidra til å forebygge overgrep mot barn og ungdom.

Tallmaterialet som denne rapporten bygger på søker å kartlegge andelene blant barn og unge som totalt sett rapporterer om seksuell pågåenhet og sjikane på mobiltelefon og internett. Undersøkelsen som tallmaterialet er hentet fra, LUVUO, er planlagt som en longitudinell undersøkelse med muligheter til å innhente flere opplysninger fra de av informantene som gir oss tillatelse til det. I denne omgang dreier dette seg om en tverrsnittundersøkelse hvor vi ikke har muligheter for å avdekke kausale sammenhenger. Vi må derfor begrense oss til å undersøke samvariasjon mellom fenomener. De aller fleste respondentene i undersøkelsen er i 18-årsalderen, altså unge voksne i juridisk forstand. Vi har imidlertid bedt dem fortelle om hendelser som har inntruffet gjennom hele deres karriere som brukere av mobiltelefon og internett, gjennom barndom og ungdom og fram til «i dag» (intervju-tidspunktet). Vi bruker derfor begrepene «barn og ungdom» når vi diskuterer respondentenes erfaringer, selv om de fleste deltakerne i undersøkelsen hadde både stemmerett og førerkort på det tidspunktet de fylte ut spørreskjemaet.

Sentrale spørsmål som vi ønsker å besvare er hvor mange som har opplevd å få direkte seksuelle henvendelser på internett og/eller sjikanerende meldinger på mobiltelefon, og hvor mange som har mottatt forespørsel om å treffe ukjente via internett eller mobiltelefon. Videre vil vi se på hvor mange som faktisk treffer slike personer i virkeligheten etter først å ha blitt kontaktet via internett, og hvor mange av disse som rapporterer om seksuelle krenkelser i forbindelse med slike møter. Et sentralt spørsmål hele veien er om slike hendelser rammer tilfeldig, eller om noen ungdommer er i en risikogruppe som kan identifiseres ut fra noen distinksjoner eller kjennetegn.

Ungdoms bruk av internett og mobiltelefon

Internett og mobiltelefon representerer en viktig kilde for kunnskapstilgang, og for etablering og opprettholdelse av venne- og nettverksrelasjoner for de aller fleste barn og unge (Torgersen 2004, Peter, Valkenburg og Schoten 2005). Internett er blitt en viktig arena for sosial samhandling mellom barn og mellom ungdom: «*Through e-mail, chat rooms, instant messaging, newsgroups, and other means, people are sharing aspects of their daily lives, talking about interests with likeminded others, and keeping in touch with family and friends*» (McKenna, Green & Gleason, s. 9, 2002). Når vi i denne rapporten skal se på de mer spesielle og kanskje marginale måter som internett fungerer på, er det viktig å ha i mente at internett må oppfattes som en kommunikasjonskanal med betydning for etablering eller utvikling av allerede etablerte sosiale relasjoner med et positivt innhold for dem som deltar i disse relasjonene. I en ganske liten artikkel om hva barn og unge gjør på internett beskriver den svenske forskeren (Dunkels, 2005) spennvidden i hvordan internett kan fungere for barn. Hun beskriver for eksempel hvordan 13 år gamle Fredrik omgås med en rekke forskjellige individer på internett, men hvor «... de allra flesta är vänner han träffar ofta, även i riktiga livet» (s. 42). Fredrik opplever internett som en arena hvor han får positive bekrefteelser på seg selv: «Bekräftelsen från andra blir större här och han kan själv välja vilka kontakter han har med andra och hur mycket av sig själv han vill exponera.» (s. 42). Noe av det som foregår mellom Fredrik og hans jevnaldrende i ansikt-til-ansikt-situasjoner gjentar seg og utdypes på internett og Fredrik har i første rekke positive erfaringer med det han involverer seg i her.

I denne fremstillingen er det positive knyttet til at internett gir Fredrik en opplevelse av styring med det som skjer i større grad enn i forhold til det som skjer utenfor denne arenaen.

Nettet har gjort det lettere, på godt og vondt, å spre bilder. Et bilde som en ung jente legger ut av seg selv som var ment for en bestemt webside, kan publiseres et helt annet sted utenfor denne jentas kontroll. Å bli avbildet på en bestemt måte, og at et bilde som var ment for noen få blir sett av mange man ikke kjenner, kan oppleves som en krenkelse av den som er avbildet. Og hvis et bilde som oppleves som krenkende først er havnet på nettet kan det forbli der til evig tid og spres til i prinsippet et ubegrenset antall mennesker. Bildet behøver nødvendigvis ikke ha et seksuelt innhold for å oppleves som krenkende. Bekymringen i voksensamfunnet for at barn opplever denne typen krenkelser er stor. I et oppslag i VG-nett (12.9.08) uttaler bl.a. en representant for barneombudet at: «Vi opplever det at unge som mot sin vilje blir hengt ut på nettet, som en stor personlig krenkelse og selvfølgelig et lovbrudd. Bilder er personlig informasjon som kan føre til stor psykisk påkjenning for de det gjelder», (kommunikasjonsrådgiver hos Barneombudet, Thomas Wrigglesworth til VG Nett.) Hva er denne bekymringen basert på? Representerer internett en fare for barn og ungdom i sin alminnelighet eller er det et bilde som er skapt gjennom medias fokusering på spesielle fenomener? Dunkels peker på dette aspektet når hun sier følgende:

A market has emerged for lectures who reveal the dark side of young peoples' media use: paedophiles seeking contact over the Internet, access to racist and sexist material, online bullying, mobile phone harassment, computer addiction, obesity, children publishing sexually loaded self-portraits and disclosing personal information (Dunkels, 2007, s. 11).

Internett har utvilsomt sine mørke sider. Men hvor mange barn og ungdom stifter bekjentskap med disse sidene i sin omgang med internett?

Det synes å være en utbredt bekymring blant voksne i media, innenfor organisasjoner som arbeider for barns rettigheter og oppvekstbetingelser og blant forskere og andre fagfolk for internett som et risikabelt område for barn og ungdom, særlig når det gjelder muligheten for å bli seksuelt krenket eller utnyttet. Men finnes det «... ett glapp mellan vuxnas och barns syn på de

risiker som er förknippad med Internet?» (Dunkels (2005, s. 41). De sprikende oppfatninger gjør det viktig å få frem forskningsbasert kunnskap om hvorvidt, og på hvilke måter, internett og mobiltelefon kan være arenaer hvor barn og unge risikerer å bli seksuelt krenket og utnyttet, og i så fall hvilket omfang dette skjer i. Omfanget av barn og unge som rapporterer om egne erfaringer med seksuelle krenkelser eller overgrep knyttet til kontakter med andre på internett, kan fortelle oss om det er grunnlag for å frykte at internett er en særlig risikabel arena for barn og unge.

Barn og unges bruk av internett og (i mindre grad) mobiltelefon har blitt et omfattende forskningsfelt hvor en vesentlig del av forskningen handler om å utforske hvorfor, hvor ofte og hvordan ungdom bruker internett. Denne forskningen har blant annet forsøkt å finne svar på hva som motiverer ungdom til å bruke disse kommunikasjonsverktøyene og hva som er vanlig og uvanlig bruk blant ungdom, og hvordan barn og ungdom håndterer negative fenomener som de møter på internett (Dunkels, 2007). Ungdom er den gruppen i samfunnet som i størst grad bruker internett og mobiltelefon. Som brukere er de en gruppe som i stor grad definerer betydningen av disse mediene (Peter, Valkenburg and Schouten, 2005). De bruker mer tid på internett og mobiltelefon enn voksne, og teknologien er en integrert del av deres sosiale liv. Dette mønsteret ser vi både i internasjonale (Liau, Khoo and Ang, 2005) og i norske undersøkelser (SAFT, 2006). Både internasjonalt og i Norge har mobiltelefon og internettbruk økt kraftig blant barn og unge siden 1990-tallet. Tall fra undersøkelsen Ung i Norge i 2002 viste at 85 prosent av guttene og 82 prosent av jentene mellom 13 og 19 år hadde tilgang til internett hjemme (Torgersen, 2004). De seneste beregningene fra Norge viser at 98 prosent av norske barn mellom 9 og 16 år har tilgang til internett hjemme og litt under halvparten er på nett flere ganger om dagen (Trygg Bruk, Medietilsynet, 2008). Liknende tall finnes fra en rekke land, for eksempel USA (Mitchell, Ybarra og Finkelhor, 2007) og Nederland (Peter og Valkenburg, 2007). Av barn i alderen 12–13 år har 93 prosent egen mobiltelefon, og fra 14–15 år og oppover, har praktisk talt alle egen mobiltelefon (www.telenor.no). Barn og unge kommuniserer med venner og jevnaldrende gjennom samtaler, SMS, chat, MMS og video-samtaler. Bare i Telenors mobiltelefonnett er det nå mer enn 1,8 millioner

kameratelefoner, og 1,1 musikktelefoner. I år blir det lastet ned over 1 million sanger til mobiltelefon, sendt rundt 2,5 milliarder SMS, 60 millioner MMS og foretatt mer enn 1,1 million videosamtaler.

Vi vet svært lite om hvor mange norske barn og ungdommer som har blitt seksuelt utnyttet via mobiltelefon og internett. Kunnskapen er først og fremst anekdotisk og basert på enkelttilfeller. Heller ikke fra de andre nordiske landene har vi forskningsbasert kunnskap om omfanget av overgrep relatert til internett og mobiltelefon som kan være relevant for norske forhold. Når det gjelder omfanget av slike krenkelser og overgrep blant barn og unge i Norge, står vi praktisk talt på bar bakke. I den grad ungdom utnyttes seksuelt via mobiltelefon og internett melder det seg en rekke spørsmål om hvorfor denne formen for utnytting skjer. Finner den sted på grunn av særegenheter ved kommunikasjonsformen på mobiltelefon eller internett? Er mobiltelefon og internett nye og egnede kanaler for individer som har en interesse i å utnytte barn og ungdom seksuelt, og som gir dem tilgang til ungdom de ellers ikke ville fått kontakt med? I hvilken grad er utnytting via internett og mobiltelefon knyttet til forhold ved personer som utnyttes og til deres levekår og livssituasjon? For å forsøke å svare på disse spørsmålene er det innledningsvis nødvendig å kartlegge hva andre undersøkelser har funnet i sine studier av barn, unge og nye medier, med særlig vekt på utfordringer med internett.

I denne rapporten begrenser vi oss til å se på hva som skjer i barnas og ungdommenes interaktive bruk av internett, når de selv faktisk er til stede online. På denne måten begrenser vi oss til å studere en avgrenset flik av det større feltet som dreier seg om internettrelaterte krenkelser og overgrep mot barn og unge. I noen studier brukes begrepet internettrelaterte overgrep også om situasjoner der overgripere bruker mobil og internett til å utveksle bilder og filmer som viser overgrep mot barn (se for eksempel Aas-Hansen, 2003, Skybak, 2004). Slike bilder og filmer handler om seksuelle overgrep mot barn både ved at overgrepshandlinger mot barn filmes og ved at produktene også kan komme til å eksponeres for barn. Dette tar vi imidlertid ikke opp i denne rapporten. Det vi skal undersøke her dreier seg om norsk ungdoms egen mobil- og nettbruk og deres erfaringer. De former for krenkelser og seksuelle tilnærmelser vi ser på her er knyttet til tre ulike situasjoner. For det

første stiller vi spørsmål om erfaringer med å bli mobbet eller å mobbe andre gjennom tekstmeldinger på mobil eller på nettet. Videre spør vi om informantene har fått ulike forespørsler på internett fra noen de ikke kjenner hvor forespørselen har et seksuelt innhold: fra å bli krenket av et grovt seksuelt språk eller bli bedt om å sende et sexy bilde av seg selv, til forespørsler om å ha sex eller selge seksuelle tjenester i bytte med penger eller gaver. For det tredje spør vi om de har møtt en fremmed de ble kjent med på internett ansikt-til-ansikt, og om dette førte til at de a) ble forsøkt overtalt til å ha sex mot sin vilje, b) ble presset eller tvunget til å ha sex, eller c) om de har fått penger eller gaver for å ha sex med en person de først traff på internett. Når vi i denne rapporten bruker betegnelsen seksuelle overgrep dreier altså dette seg om hendelser hvor noen er blitt presset eller tvunget til å ha sex mot sin vilje.

Mobbing og seksuell trakassering via mobiltelefon

Norsk forskning på mobiltelefonbruk blant ungdom har sett på alt fra type og omfang i bruk av mobiltelefon (Endestad, Brantzæg, Heim, Torgersen og Kaara, 2004) til mobbing via mobiltelefon (Roland, 2002) og flørting gjennom SMS. SMS-mobbing handler om å sende eller motta støtende, sårende, truende og ubehagelige tekstmeldinger. Mobbing via mobiltelefon er i følge Barneombudet den mest økende formen for mobbing blant ungdom i dag (www.ung.no). Andre faremomenter som er knyttet til barns mobiltelefonbruk dreier seg ofte om at barn mottar innhold på sin mobiltelefon som er tiltenkt voksne, som ulike spill som koster penger eller erotiske bilder. I offentligheten fremkommer det av og til bekymring for at barn gir fra seg mobiltelefonnummer på internett og dermed gjør informasjon om seg selv tilgjengelig for mennesker de ikke kjenner. I Japan har undersøkelser vist at overgrepstatistikken har gått opp fordi barn har truffet overgripere gjennom mobiltelefon (Endestad et al., 2004). Hva som kanskje er en mer vanlig utfordring i Norge, er at ungdom bruker mobiltelefon til å ta bilder og filme seg selv og sende til andre. Dette er i utgangspunktet ikke problematisk, men humoristiske eller seksuelle bilder tiltenkt venner og kjærester kan få en ganske annen betydning dersom bildene distribueres videre til nettet og blir tilgjengelig for andre. Det er enkelt og gratis å legge ut bilder

fra mobiltelefon til internett og omvendt. Dette betyr at bilder som var sendt fortrolig mellom venner, fort kan overføres til nettet der andre igjen kan overføre bildene til for eksempel websider med en seksuell profil, porno-nettverk og lignende.

Seksuelle krenkelser på internett

I takt med økt internettaktivitet blant barn og unge, har også utfordringer i internettbruk blitt daglig kost i aviser og TV. Medias fokusering på temaet kan være med på å skape en sunn skepsis til internettbruk, men det er også mulig at et overdrevent negativt fokus på utfordringer ved internettbruk kan skape et skjevt bilde av situasjonen. SAFT (Safety, Awareness, Facts and Tools) er en internasjonal undersøkelse om trygg bruk av elektroniske medier for barn og unge (Aas-Hansen, 2007). Undersøkelsen gjennomføres foreløpig i fem land. Tall fra SAFT i Norge viser at hele 50 prosent av alle norske barn mellom 9 og 16 år har sin egen PC. Det kan bety at foreldre og andre har mindre kontroll over hvor mye tid barna bruker på nettet, og hvilke type aktiviteter de er involverte i. I en arbeidsgrupperapport utarbeidet av Justis- og Politidepartementet i 2007, var temaet farer ved barns internettbruk (Faremo, 2007). Målet med rapporten var å utrede og fremme forslag til tiltak for å forebygge at barn utsettes for seksuelle krenkelser eller seksuelle overgrep i forbindelse med bruk av internett, og å unngå at seksualiserte bilder av barn blir distribuert over nettet. Arbeidsgruppen hevder at internett øker faren for at barn og unge skal bli utsatt for overgrep, mobbing, fremsetting av trusler, trakassering, utnytting og distribusjon av ulovlige og støtende bilder eller utsatt for overgrep i virkeligheten som følge av kontakt oppstått på nettet. Tall fra SAFT viser at av alle barn og unge som har tilgang til internett hjemme, har 6000 barn hatt ubehaglige opplevelser som følge av møter på nettet (Redd Barna, 2007). Disse tallene sier ingenting om hvor mange av disse opplevelsene som er knyttet til erfaringer med å møte krenkeren på nettet, og vi vet foreløpig lite om den økende bruken av internett blant barn og unge faktisk fører til at antallet seksuelle tilnærmelser mot denne gruppa på internett øker.

Det synes å være en utbredt oppfatning at internett representerer en mulighet for at overgripere lettere kan komme i kontakt med unge enn de

kanskje ville gjort ellers i hverdagen, og videre at internett gir overgriper en mulighet til å være alene med et offer. Verktøy som lukkede chatterom (MSN) og e-mail gjør det mulig å utveksle kontakt helt uten en sosial kontroll av andre som ofte er tilfelle på andre arenaer mennesker møtes. Mange uttrykker bekymring for at overgripere i slike fora kan bygge opp et forhold til offer og utnytte kontakten uten at foreldre eller andre kan kontrollere det som skjer (Wolak, Finkelhor, Mitchell og Ybarra, 2007). Det blir hevdet at ungdom kan føle at det er lettere å kommunisere om intime detaljer med voksne på nettet enn i virkeligheten fordi de ikke har den direkte fysiske kontakten med vedkommende. Man tenker seg at barn og unge gjennom denne kontakten på internett lett kan få tillit til voksne, og at grensene mellom ukjent og kjent er lett å krysse når et tillitsforhold først er skapt. I kjølvannet av dette tillitsforholdet kan det være kort vei til å legge ut og/eller sende intime bilder og filmer av seg selv, og møte noen ansikt til ansikt (Aas Hansen, 2007). Spørsmålet er naturligvis om slike antakelser har noe for seg. Møtet med noen på internett skjer også under betingelser hvor den unge selv kan velge å kutte bort den plagsomme voksne. Det at den mulige krenkeren ikke er fysisk til stede under kommunikasjonen kan også tenkes å gi den unge et handlingsrom som faktisk ikke er til stede på samme måte i ansikt-til-ansikt møter. På den annen side er det i faglitteraturen blitt beskrevet hvordan internett-mediet kan gi den potensielle krenkeren muligheter for å knytte bånd til den unge for å skape betingelser for seksuell utnyttning.

En bekymring knyttet til internettaktivitet har vært ungdoms opplevelser av seksuelle krenkelser fra nye nettbekjentskaper. Tall fra SAFT viser at 24 prosent av barna i undersøkelsen har opplevd uønskede seksuelle krenkelser på nettet (Arbeidsgrupperapport fra Justis- og politidepartementet, 2007). En amerikansk undersøkelse spurte deltakende ungdom om de hadde opplevd at nettbekjentskaper hadde krenket dem ved å stille ubehagelige sexrelaterte spørsmål eller prate om sex mot deres vilje, eller om noen hadde bedt dem om å gjøre noe seksuelt på internett (cybersex) (Wolak m.fl., 2008). 20 prosent av alle internettbrukere rapporterte om en eller annen form for seksuell krenkelse, og nesten halvparten av disse rapporterte om at de var blitt spurt om å legge ut bilder av seg selv (Wolak et al., 2008). I tillegg inneholdt undersøkelsen spørsmål om hvorvidt barn og unge hadde

opplevd at ukjente personer på nettet forsøkte å oppnå kontakt via mail, telefon eller møter i virkeligheten. 14 prosent oppga én eller flere slike hendelser. Den norske SAFT (2006) rapporterer at 22 prosent av barna (i alderen 9 til 16 år) har møtt noen i virkeligheten som de først møtte på internett. De aller fleste av disse møtene er mellom jevnaldrende og er uproblematiske. Av de som har møtt kontakter fra nettet i virkeligheten, er det bare en liten andel (10 %) som rapporterer om ubehaglige opplevelser i slike møter.

Grooming

O'Connell (2003) har beskrevet hvordan en overgriper typisk forsøker å etablere et tillitsforhold med nettet som hjelpemiddel gjennom såkalt grooming. Ofte dreier det seg om at overgriperen starter forsiktig og skaper et tillitsforhold, og går etter hvert over til å fokusere på sex (www.ung.no). Barn og ungdom vil ofte trekke seg tilbake hvis samtalen dreier mot sex for tidlig, så potensielle overgripere bruker ofte lang tid på å bygge opp relasjonen gjennom å tilby vennskap, fortrolighet, og ofte et kjæresteforhold. Grooming foregår gjerne gjennom flere stadier (Sørensen og Schrøder 2006). Det første en potensiell overgriper må gjøre, er å velge et «passende» barn. En måte å gjøre dette på er ved å legge ut en profil på en chathjemmeside, og vente på respons fra barn. Barna som responderer «testes» ved hjelp av spørsmål fra overgriperen, slik at han kan velge å avslutte kontakten, eller videreføre kontakt med et barn som virker tilstrekkelig medgjørlig. Når det potensielle offeret først er valgt, er det første steget i groomingprosessen å bli kjent med barnet og skape et vennskap. Ofte ber overgriperen barnet om å sende et bilde av seg selv, men da helst for å få en bekreftelse på at denne personen virkelig er det barnet han/hun gir seg ut for å være. «Sexy» bilder er sjelden aktuelle på dette tidlige stadiet. Vennskapet utdypes over tid, den potensielle overgriperen vil ofte søke å skape et inntrykk av å være barnets nære venn gjennom å spørre om skolen eller hvordan barnet har det hjemme, og invitere til betroelser. Neste steg handler om å vurdere risikoen, der den potensielle overgriperen gjerne vil spørre barnet hvor han eller hun er når hun chatter, om andre bruker den aktuelle computeren osv. Hensikten er å vurdere faren for at barnets foreldre eller søsken kan finne ut hva som

foregår. Hvis risikoen oppfattes som akseptabel, går gjerne den potensielle overgriperen videre til «eksklusivitets-stadiet» (O'Connell, 2003) eller «den eneste ene fasen» (Sørensen og Schrøder 2006), der hensikten er å overbevise barnet om at relasjonen de to har er nær, fortrolig og helt spesiell. Overgriperen vil gi barnet følelsen av at dette er en relasjon preget av absolutt tillit, der de kan snakke om hva som helst, men ingen andre må vite om kontakten. Overgriperen søker å skape en «hemmelig pakt» sammen med barnet, der den gode relasjonen de har må holdes hemmelig for å ikke gå i stykker. Når dette er oppnådd, og barnet uttrykker total tillit til den potensielle overgriperen, introduseres gjerne seksuelle temaer. Dette starter gjerne forsiktig («har du kysset noen noen gang?», «hender det at du tar på deg selv?»). Slike spørsmål vil trække over grenser hos barnet, som vil være uvant med å snakke om slike ting. Likevel opplever ikke barnet utviklingen som truende, fordi de så langt bare har positive opplevelser i relasjonen. Overgriperen vil også gjerne være omhyggelig med å minne barnet på for et godt og fortrolig forhold de to har.

Hvordan kontakten fortsetter gjennom og videre fra det seksuelle stadiet, avhenger i stor grad av den potensielle overgriperens intensjoner. Hvis siktemålet er å organisere et møte med barnet og faktisk ha fysisk seksuell omgang, er det viktig å ikke sette relasjonen i fare. I så fall fortsetter ofte den seksuelle samtalen forsiktig, der den voksne presenterer seg selv i rollen som en «mentor» og mulig framtidig elsker. Ofte vil slike samtaler innebære forslag av typen «Kanskje vi kan møtes en gang, så jeg kan vise deg hvor mye jeg elsker deg» (O'Connell 2003:10). Alternativt, hvis overgriperen ikke har interesse av å møte barnet, beveger denne fasen seg i retning av press om seksualiserte bilder/ filmer/ opptreden på webcam («kanskje du kan sende meg bilder av at du tar på deg selv»). Ofte presenteres barnet i denne fasen for pornografiske bilder, gjerne av andre barn, for å bryte ned grenser og skape et inntrykk av at sex mellom barn og voksne, eller sex foran kamera, er helt normalt. I det barnet lar seg lokke eller presse til å sende bilder, opptre foran sitt eget webkamera på pc'en eller delta i cybersex, oppstår en ny dynamikk. Nå har overgriperen noe på barnet, slik at han senere vil minne barnet på hva han/hun har gjort «frivillig» og kanskje hinte om å fortelle barnets foreldre eller lærere om cybersexen eller legge bildene av barnet ut på inter-

nett. Dette kan være en form for skadebegrensningsstrategi, for å tvinge barnet til å tie stille om det som foregår. En eller annen form for slik skadebegrensning vil nesten alltid være en del av den framskredne «grooming»-prosessen. Overgriperen vil nok en gang understreke det spesielle og eksklusive («dette er vår hemmelighet») i forholdet. Gjennom språklige virkemidler konstrueres et forhold mellom barnet/ungdommen og overgriperen som legger forholdene til rette for at den unge på et senere tidspunkt kan involveres i seksuelle handlinger med den andre. Den unge kan på det tidspunktet komme til å oppleve disse handlingene som villet og som uttrykk for det konstruerte kjærlighetsforholdet.

Det er mulig for politiet og andre instanser å komme på sporet av «grooming» på internett. Problemet har vært at det ikke har vært noen lov mot det å gjøre seg til venner med barn og ungdom, vinne fortrolighet, og introdusere seksuelle temaer. Forholdet blir ulovlig først i det barnet og den potensielle overgriperen møtes og det faktisk skjer en seksuell samhandling (eller overgrep) gitt at barnet er under 16 år eller overgriperen har brukt vold eller tvang. England vedtok en lov mot «grooming» i 2003, og det ble raskt foreslått å innføre lignende lovgivning i Norge (Aas-Hansen 2004). Forslaget til en norsk lov mot grooming ble fremmet for Stortinget på tampen av 2006, og vedtatt (sanksjonert i Statsråd) 13. april 2007. Stortinget stilte seg enstemmig bak loven, som formelt er en endring i straffeloven av 1902:

Straffeloven § 201

Den som i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd

- a) på offentlig sted,
  - b) i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket til det, eller
  - c) i nærvær av eller overfor barn under 16 år,
- straffes med bøter eller med fengsel inntil 1 år.

Atferd som nevnt i første ledd bokstav b og c anses forøvet overfor noen også når den er forøvet gjennom bruk av telefon, internett, eller annen elektronisk kommunikasjon.

Straffeloven § 201a

Med bøter eller fengsel inntil 1 år straffes den som har avtalt et møte med et barn under 16 år, og som med forsett om å begå en handling som nevnt i §§ 195, 196 eller § 200 annet ledd har kommet frem til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas.

Villfarelse om alder utelukker ikke staffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har avtalt å møtes, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling

Andre ledd i § 201 («atferd... anses forøvet... også når den er forøvet gjennom bruk av telefon, internett...»), og § 201a er nye, og kan forstås som «grooming-paragrafene». Etter disse paragrafene kan voksne mennesker straffes for «seksuelt krenkende atferd» selv om de faktisk ikke har møtt barnet det gjelder, og de kan straffes for å avtale møter der det er tilstrekkelig sannsynliggjort at de hadde til hensikt å begå seksuelle handlinger som er forbudt etter andre lovparagrafer. Det er for tidlig å si hvilken betydning denne lovendringen vil ha, men etter innføringen av «grooming-paragrafene» behøver iallfall ikke politiet å vente med å gripe inn til etter at overgrep har skjedd. I England er mellom 70 og 80 menn dømt etter disse paragrafene i perioden 2003–2007 (Aftenposten 28. januar 2007).

Tidligere studier av internettrelaterte overgrep

Uttrykket internettrelaterte overgrep refererer til internett som en arena for etablering av kontakt mellom en mulig overgriper og offer før de treffes i virkeligheten hvor overgrep finner sted. Kunnskap om internettrelaterte overgrep er nødvendig for å kartlegge omfanget av problemet og for å få svar på om, og eventuelt hvorfor, noen barn og unge er spesielt sårbare for å bli utnyttet seksuelt via internett. Denne forskningen er i sin spede begynnelse. Mye av forskningen på dette området er gjort i USA ved Crimes against Children Research Center (CCRC) på Universitetet ved New Hampshire. Janis Wolak, David Finkelhor, Kimberly Mitchell og Michele Ybarra (2008) er blant de sentrale forskerne på området, og har, hver for seg eller sammen, publisert en rekke artikler på feltet. De har vært opptatt av å korrigere medias

upresise bilde av overgripere på nettet som «rovdyr» som utnytter naive barn med lokkemidler og vold. Forskerne har ønsket å komme med en mer nøyaktig forskningsbasert beskrivelse av karakteristikkene og tilstanden av dette høyt profilerte sosiale problemet med barn, unge og overgrep på nettet. Spørreundersøkelsen Youth Internet Safety Surveys ble gjennomført i 2000 (YISS-1) og i 2005 (YISS-2) og omfattet 3000 barn i alderen 10–17 år. Resultater fra YISS-1 og YISS-2 er blitt publisert i flere artikler (bl.a. Mitchell, Finkelhor & Wolak 2007a og b; Mitchell, Ybarra & Finkelhor, 2007; Ybarra, Espelage & Mitchell, 2007; Mitchell, Wolak & Finkelhor, 2008). Samme forskningsteam har også intervjuet 612 etterforskere i politiet for å kartlegge karakteristikker av seksuelle lovbrudd relatert til kontakt oppstått på nettet. Studien «National Juvenile Online Victimization» (N-JOV) (2007) hadde som mål å belyse dynamikken i disse overgrepene og se på karakteristikkene til overgriper og offer. Noe av utgangspunktet for undersøkelsene var sterk frykt i den amerikanske offentligheten for at personlig informasjon som er lagt ut på nettet kan føre til seksuell utnytting av barn og at overgripere finner frem til nye måter å utnytte barn og ungdom seksuelt via internett.

I noen av de amerikanske studiene som vi har sett på her (Mitchell et al., 2008) fungerer internett som en arena hvor overgriperne etablerer kontakt og blir kjent med sine potensielle ofre før de møter dem i virkeligheten og begår seksuelle overgrep mot dem. Overgriperne bruker ulike kanaler som blog, chat, e-mail og IM (Instant Messaging, lynmelding) for å utvikle et intimt forhold til sine ofre. Tall fra denne amerikanske undersøkelsen viste at i de aller fleste tilfellene av overgrep (95 %) vet ungdommene at de kommuniserer med voksne. Når det snakkes om seksuelle overgrep i disse amerikanske undersøkelsene, er overgrep definert ut fra hva som i juridisk forstand er et overgrep, nemlig at det dreier seg om seksuelle handlinger mellom voksne og individer som er under seksuell lavalder. Kun i 5 prosent av tilfellene seiler de voksne under falskt flagg og oppgir at de er ungdommer selv. Sex er vanligvis et tema for relasjonen og de unge som møter nettbekjentskaper ansikt til ansikt, går i de fleste tilfeller til slike møter med den hensikt å involvere seg seksuelt. Forskerne fant at en stor andel av de unge uttrykker sterke følelser og kjærlighet til overgriper.

Overgriper, derimot, har ofte kun seksuelle intensjoner. Tallene viser at når et seksuelt forhold oppstår, er dette ofte et resultat av løfter om romantikk og kjærlighet. Dette kan forklare hvorfor unge som hadde seksuell kontakt med overgriper, ofte gjorde dette mer enn en gang (73 %). Det kan også forklare hvorfor de fleste tilfellene der overgripere blir dømt for å ha hatt sex med mindreårige, ikke involverer tvang. Forskerne hevder at sex med mindreårige er underrapportert i forhold til sex under tvang fordi det ofte involverer ungdom som ikke anser tilfellene som kriminalitet eller seg selv som ofre. Dette harmonerer med funn fra Sverige, basert på terapeutiske erfaringer med ungdom som har opplevd internett-relaterte overgrep. Anders Nyman (2007) har skrevet en rapport på bakgrunn av svenske erfaringer fra terapi etter overgrep skjedd gjennom kontakt etablert på nettet. Rapporten viser at ungdommene føler, i mange tilfeller, at de selv har vært delaktig og tatt initiativ til relasjonen. Hvis disse resultatene fra en studie basert på et klinisk utvalg er generaliserbare til en normalpopulasjon, kan det bety at de fleste tilfellene aldri blir rapportert (Finkelhor, Ormrod, Turner og Hamby, 2005). Da er det altså ikke overraskende at de overgrepene som en gang startet på internett involverer voksne overgripere som ofte er 10 år eldre enn sine ofre. Av alle overgrep mot mindreårige i USA i 2001, utgjorde internettrelaterte overgrep 7 prosent (Wolak et al., 2008). Hvis dette tallet er riktig og hvis omfanget ikke har endret seg over tid som følge av en voksende internettbruk, betyr det at relativt få barn utsettes for seksuelle overgrep hvor kontakten først etableres via internett. Uansett kan det være gode grunner til å undersøke om dette omfangstallet også gjør seg gjeldende i Norge, hvor andelen barn og ungdom som har tilgang til daglig bruk av internett er minst like høy som for tilsvarende aldersgrupper i USA.

Et viktig poeng fra den amerikanske studien er at ofrene vet hva de går til når de møter kontakter fra internett offline, at de definerer sin deltakelse som frivillig og at overgriperen først og fremst var en voksen person. Et spørsmål er om disse funn først og fremst er knyttet til amerikanske forhold, eller om vi kan anta at det samme forholdet gjelder for europeiske land. I denne norske undersøkelsen stiller vi to spørsmål som gir oss muligheter for å se om alderen på utsatte og «overgriperen» samsvarer med den alderskonstellasjonen som synes å være vanlig i den amerikanske undersøkelsen eller om vi finner andre alderskonstellasjoner i det norske materialet.

Ulike former for interaktiv bruk av internett

I takt med at det har blitt mer og mer vanlig at barn og unge tar i bruk møtesteder på internett i form av chatterom og andre kommunikasjonsarenaer, har også bekymringen steget for at barn og unge skal være tilgjengelig på nye arenaer der de kan få kontakt med anonyme personer og deretter utsettes for seksuelle krenkelser og overgrep i kjølvannet av denne kontakten. En bekymring er knyttet til at internett kan skape betingelser for at ungdom legger ut svært personlig opplysninger og materiale om seg selv. Hvordan barn og unge opptrer på nettet, hva slags profil de legger ut, hvor mye personlig informasjon de viser og innhold i bilder de legger ut kan en anta påvirker type og omfang av oppmerksomhet fra andre på nettet, inkludert fra personer de ikke kjenner. En betydelig del av det forebyggende arbeidet mot overgrep på nettet har vært å utvikle strategier som en har antatt beskytter barn for en negativ eksponering på nettet. Mange av disse strategiene handler om hvordan barna selv skal oppnå nettvett og være restriktive med informasjon om seg selv. Tall fra SAFT kan fortelle at dette arbeidet har gitt gode resultater i Norge. Barn i Norge har blitt generelt mindre villige til å legge ut personlige opplysninger enn før. Antallet som oppgir at de ikke legger ut personlig opplysninger nettopp fordi de har fått mer kunnskap om trygg bruk på nettet, har økt fra 10 prosent i 2003 til 39 prosent i 2006 (Arbeidsgrupperapport, 2008). Slik informasjon om risiko for overgrep har også vært formidlet til amerikanske barn og kan være årsaken til at antall barn som ble utsatt for seksuelle tilnærmelser på nettet gikk ned fra 19 prosent i 2000 (YISS-1) til 13 prosent i 2005 i USA (YISS-2) (Wolak et al., 2008). For å utvikle kunnskap om hva som eventuelt kan utgjøre farer for å bli utsatt for seksuelle krenkelser eller overgrep via internett, er det viktig å fortsette arbeidet med å kartlegge ungdommers erfaring med mobbing og ufrivillig seksuell eksponering på nettet.

Blogg

«Blogg» er en forkortelse og fornorskning av «weblog». «Å blogge» er å skrive dagbok på nettet og kommentere ting som skjer, ofte dagsaktuell politikk eller hendelser fra hverdagslivet, og dele det med andre på internett. Det gjør man enten på sin egen eller andres hjemmeside (www.ung.no). En blogg

inneholder ofte mye personlig informasjon og bilder. Mitchell, Finkelhor og Wolak (2007a) ønsket å se om det å ha sin egen blogg økte sannsynligheten for å opprette kontakt med nye bekjenskaper og å motta negativ seksuell oppmerksomhet. Funnene viste at de ungdommene i undersøkelsen som hadde opprettet sin egen blogg med personlig informasjon om seg selv, ikke hadde større sannsynlighet enn andre for å omgås mennesker i virkeligheten som de i første omgang hadde møtt på nettet (op.cit.). Det å legge ut personlig informasjon på nettet økte heller ikke risikoen for å bli oppsøkt av andre som hadde et seksuelt motiv for dette. Det er viktig å legge til at majoriteten av ungdommene i denne undersøkelsen verken hadde lagt ut kontaktinformasjon eller snakket med ukjente på nettet.

Chat

Chatting kan oversettes til «prat» eller «skravling», og brukes om det å treffe andre på internett og «snakke sammen» i webbaserte chatrooms. Meldingene man skriver inn på PC-en kommer direkte opp i chatterommet, slik at andre kan respondere umiddelbart. Slike chatterom kan være lukkede eller åpne for alle. En lukket chat eller instant messaging (som for eksempel MSN) foregår mellom to eller flere mennesker og er lukket for andre. Det er gjennomført studier av chatting som kommunikasjonsform, der et viktig spørsmål er om denne formen for kommunikasjon skaper betingelser for at ungdommen avslører eller formidler intime, private eller personlige opplysninger som de ellers ikke vil ha formidlet. Hvis de unge først formidler slike private opplysninger kan det skape forestillinger hos den unge selv om en form for intimitet og nærhet til et nytt nettbekjenskap som i neste omgang kan bli grunnlag for seksuell utnytting (jf. avsnittet ovenfor om «grooming»). Det kan se ut som om noen kvaliteter ved internett som større grad av anonymitet forsterker eller stimulerer større intimitet og nærhet (McKenna, Green & Gleason, 2002, s. 9). Chatterom kan være et møtested der en potensiell overgriper kan skjule sin egentlige identitet og motiv, samtidig som vedkommende kommer i kontakt med og/eller blir kjent med barn og unge. Tilgangen til internett er lett, det koster lite eller ingenting, og det er mulig å opptre anonymt (Middleton, Elliot, Mandeville-Norden and Beech, 2006). Det er særlig i den lukkede formen for dialog på nettet at de fleste overgrepssaker på nettet har sitt opphav. Nyman (2007) viser at barn som har

vært utsatt for overgrep på nettet ofte har møtt overgriper i åpne chatterom, for siden å flytte dialogen til lukkede rom uten tilsyn fra andre.

Hvorvidt det å chatte øker sjansen for å få og møte nye bekjentskap på nettet, var sentralt i en undersøkelse fra Nederland utført av Peter, Valkenburg og Schouten (2005). Denne spørreundersøkelsen intervjuet 412 ungdom mellom 12 og 18 som hadde kommunisert med folk de i utgangspunktet ikke kjente på nettet. Undersøkelsen viste at jenter ikke snakker mer med ukjente på nettet enn gutter. Ikke overraskende var det slik at ungdom som chattet ofte også snakket mer med ukjente på nettet enn ungdom som ikke chattet like ofte. Det kan bety at de som har en hyppig internettbruk kan være sårbare for å bli utsatt for uønsket oppmerksomhet fra mennesker de møter på nettet i større grad enn andre som ikke bruker internett like ofte. Det finnes imidlertid studier som ikke støtter en slik konklusjon, men tvert imot indikerer at det å være en hyppig bruker av chatrom på internett bidrar til at brukerne etablerer nye positive relasjoner både når det gjelder bekjentskaper, nye venner og romantiske relasjoner (McKenna, Green & Gleason, 2002, s. 21).

Nettsamfunn

Det finnes både norske og internasjonale nettsamfunn hvor internettbrukere oppretter en profil, møter og kommuniserer med andre medlemmer. Mye slik nettsamfunnsaktivitet består av å danne sosiale nettverk med allerede innloggede medlemmer og å verve nye medlemmer. Typiske eksempler er YouTube, Nettby og Facebook. Facebook har mer enn 100 millioner aktive brukere på verdensbasis, og anslåtte 576 000 norske brukere per 29.7.2008 (Wikipedia). I Norge er sju av ti unge mellom 16 og 19 år daglig innom nettsamfunn som YouTube, Facebook og MySpace, viser en ny undersøkelse fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet (Storsul, 2008). I likhet med sosiale nettverk offline er det flokkatferd også i nettsamfunn. Ungdom flytter seg fort og i flokk til nye populære nettsamfunn, og gamle nettsamfunn mister oppslutning (Storsul, 2008). Det kan knytte seg visse potensielle problemer eller utfordringer til det å ha en profil i et nettsamfunn. Noen brukere har opplevd mobbing, trakassering og seksuelle tilnærmelser når de har opprettet en profil på et nettsted. Spesielle utfordringer oppstår knyttet til nettsamfunn med en seksuell profil. Flere nettsamfunn som er ment for

ungdom, også ungdom under 18 år, har oppfordret brukerne til å legge ut bilder av seg selv, få karakterer eller poeng av andre og tilbakemelding på utseendet sitt. Å inkludere ukjente mennesker inn i sitt vennenett på nettsamfunn, kan også medføre problemer. Grensene for hvem som er venner på nettsamfunn flyter ofte ut og inkluderer venner av venner. Dette kan innebære en risiko i den forstand at de som har som hensikt å utnytte barn og unge kan bruke nettverk mellom venner for å skaffe seg tilgang til flere.

Kombinasjon av risikoatferd på nettet

I de amerikanske studiene, sitert ovenfor, var man opptatt av å se på om det å legge ut personlig informasjon er forbundet med annen risikabel internettatferd. Resultatene fra YISS-1 og YISS-2 (2008) indikerer at det er en økt risiko knyttet til et mønster av forskjellige potensielle risikable atferder på nettet. Dette dreide seg om å snakke med ukjente på nettet, å ha disse på sin venneliste, å snakke med kontakter på nettet om sex, å søke porno på nettet eller være frekk eller utfordrende på nettet (Wolak et al., 2008). Ungdom som rapporterte om tre eller fire av disse online atferdstypene hadde mellom 5 og 11 ganger større sannsynlighet for å rapportere om seksuelle krenkelser på nettet enn andre. Disse var også mer eksponert for å motta aggressiv seksuell oppmerksomhet fra ukjente enn ungdom som kommuniserte med ukjente kontakter på nettet, men som ikke rapporterte om andre risikoatferdstyper. Internettkontakt med nye kontakter behøver dermed ikke i seg selv være en risiko for seksuell utnytting, men ungdom som gir ut personlig informasjon og snakker om sex med ukjente online er mer tilbøyelig til å motta mer seksuell oppmerksomhet, som igjen kan lede til kontakt utenfor nettet (Mitchell, Finkelhor og Wolak 2007b). Nyman (2007) beskriver ulike atferder på nettet som han mener representerer en risiko for å motta seksuell oppmerksomhet og seksuell kontakt utenfor nettet. Han beskriver disse som steg i en trapp der hvert steg beskriver en prosess, og der rekkefølgen kan variere. Stegene er som følger; å gi ut personlig informasjon, å snakke om sex med ukjente, publisere seksuelle bilder av seg selv og venner på nettet, delta i webcamsex med ukjente, møte bekjentskaper fra nettet utenfor nettet, date voksne man først har truffet på nettet, sende bilder i erstatning for mottatte gaver (kontaktkort og lignende), sende filmer for å motta gaver, date og ha sex med ukjente fra nettet mot gaver eller betaling.

Hva gjør noen ungdom sårbare for å bli utnyttet på nettet?

Sitatet nedenfor er hentet fra en nettside som fokuserer på nettvett for barn. Det er et eksempel på hvordan farer på internett kan fortone seg for barn, vurdert av en jente på 13 år:

...en gang jeg var på jippii (en chatte side for barn) har det komt mange PEDOFILER er så ekkelt at de kan si sånn til små barn! en som sa at jeg kunne få skjørt vis jeg gjorde seksuelle ting med han å mange som har sagt at de søker barn å ungdommer for å bli modeller, så domt ingen virkelige som har et modellfirma som hadde gidda å lete på jippii etter slik men for å bli modell måtte jeg vise meg naken på cam å sende bilder av meg i undertøy da røper di seg med en gang. Men jeg gjorde ingen av delene. Poenget i dette er at det er så mange naive unger på nettet. Som kanskje ikke har så mange venner å tror at de ha en sjangse på å bli modell å blir kjempe glad å da øddleger di den sjangen for de. jeg håper virkelig at di som leser dette forstår hvor farlig det kan være å chatte på nettet. klem jente 13:)

Er det slik at normal internettaktivitet blant barn og unge innebærer en generell risiko for å møte overgripere på nettet, eller er noen barn spesielt utsatt for å bli eksponert for farer knyttet til internettbruk? Om det er slik at noen er spesielt utsatt for overgrep, kan denne sårbarheten knyttes til individuelle faktorer? I arbeidet med å beskytte barn og unge mot overgrep har det vært viktig å kartlegge risikogrupper for å kunne fokusere det forebyggende arbeidet rundt disse.

Utforskende ungdomstid

Et moment som vektlegges i de amerikanske studiene er det seksuelle aspektet knyttet til generelle trekk ved ungdomstiden som kan trekke unge inn i vanskeligheter på nettet (Wolak et al., 2008). Det er nødvendig å inkludere normal seksuell nysgjerrighet i ungdomsårene som en forklaring på hvorfor særlig ungdom oppsøker kontakt på nettet i større grad enn andre grupper av internettbrukere. Wolak, Finkelhor, Mitchell og Ybarra (2008) mener at media ofte lager et bilde av barn og unge som blir utnyttet på internett som naive og umodne/uerfarne når det gjelder sex. Resultatene fra N-JOV viser at 99 prosent av alle som hadde opplevd seksuelle overgrep

relatert til internettbruk, var mellom 13 og 17 år. Ca. halvparten var 13 og 14 år. Forskerne vektlegger at ungdom i en slik alder som regel forstår kompleksiteten i internett når de svarer på spørsmål om gode og dårlige ting som kan skje dem i deres internettbruk. På grunnlag av det amerikanske utvalget av ungdom, mener de at måten ungdom engasjerer seg på nettet på til dels er styrt av deres internettkompetanse. De mener at ungdom oppsøker mer komplekse og interaktive internettaktiviteter først når de blir litt eldre og har skaffet seg en del erfaring med bruk av nettet. Det kan være at eldre ungdom har mer kunnskap om den interaktive internettaktiviteten eller det kan være at de føler seg tryggere og har kontroll med det som skjer på nettet. Dette kan resultere i at eldre ungdom eksponeres for en større risiko for å legge ut personlig informasjon og snakke med nettkontakter enn de som er yngre og som har en enklere, mindre interaktiv måte å operere på nettet på. I de amerikanske undersøkelsene synes med andre ord risikoatferd på nettet å være forbundet med tenåringer som har en del erfaring på nettet. Det samme mønsteret viser tallene fra SAFT i Norge, der de som er mest tilbøyelige til å legge ut personlig informasjon er tenåringer, mens barn i alderen 9–12 år er mest restriktive. Om hvorvidt denne erfaringen beskytter dem mot å bli utsatt for overgrep på nettet, gjenstår imidlertid å se.

13–14 år gamle jenter som flørter på internett oppgir ofte at de er litt eldre enn det de er. Svært mange «oppjusterer» alderen sin til 16 år, som er den seksuelle lavalderen i Norge. Dette har ingen betydning for vurderingen av strafferettslig ansvar: villfarelse om alder gir ikke straffefritak (Nicolaisen 2008).

For å unngå at barn og unge blir utnyttet i en sårbar fase av livet der ungdom flest er søkende og nysgjerrig på andre mennesker og relasjoner, er kunnskap om normalt sunne kjærlighetsforhold og seksuell utvikling viktige temaer. De amerikanske forskerne mener dette bør inkluderes når man vurderer barns sårbarhet for overgrep på nettet.

Emosjonell kontroll

Tallene fra den amerikanske undersøkelsen YISS-1 og YISS-2 viser at seksuelle overgrep på internett ofte skjer fordi ungdom opplever relasjonen mellom seg og den nye nettkontakten som romantisk (Wolak et al., 2008). Den romantiske relasjonen utvikles ofte i isolasjon og hemmelighet og uten

tilsyn av andre voksne eller venner i et sosialt nettverk. Denne isolasjonen kan gjøre at ungdom raskere involverer seg med personlig informasjon og utvikler forhold med en større intensitet enn ansikt-til-ansikt-kontakt med andre ungdom (McKenna, Green og Gleason, 2002). En slik mangel på emosjonell kontroll kan føre til at forhold ungdom erfarer på nettet oppleves som sterke og vanskelige å hankses med hvis dette er den første erfaringen de har med konkret seksualitet.

Kjønn og seksuell orientering

Data fra den amerikanske undersøkelsen YISS-1 viser, som for overgrep generelt, at det er jenter som er mest sårbare for overgrep på nettet (Wolak, 2004). Jenter som er tidlig seksuelt aktive er spesielt sårbare fordi det er mer sannsynlig at de kan involvere seg med eldre partnere. Anders Nyman (2007) påpeker det samme i sin rapport om nettrelaterte overgrep, basert på erfaringer fra terapi ved ulike institusjoner i Sverige. Han viser at mange av de jentene som har møtt kontakter fra nettet offline og som har hatt en ubehaglig erfaring, faller i tre ulike kategorier avhengig av deres reaksjoner i ettertid. Noen føler seg lurt fordi de trodde de skulle møte noen med gode hensikter. Andre jenter fortsetter å plassere seg i situasjoner de ikke helt har kontroll over. Disse jentene føler at de er eldre og mer modne enn andre på sin egen alder. De har også tatt mer initiativ til å opprettholde relasjonen og ser ikke manipulasjonen fra overgriperens side like lett. Den siste kategorien betegner Nyman som selvdestruktiv. Dette dreier seg om internettaktivitet der jenter møter kontakter fra nettet og involverer seg seksuelt, hvor de selv har oppsøkt relasjonen og tilbudt seksuelle tjenester mot økonomisk gevinst. De synes ikke det er et problem om det ikke hadde vært for omgivelsenes reaksjoner (Nyman, 2007).

Tall fra SAFT viser at blant dem som har opplevd ubehaglige møter med kontakter de har møtt på internett, er det flest jenter på 15 og 16 år. Disse har også oppgitt at de er misfornøyde med venner, skole og/eller familie, noe som kan indikere et dårlig venne- og familienettverk. De fleste bor utenfor byene (Arbeidsgrupperapport, 2007). En annen norsk undersøkelse gjennomført tidlig i 2000-årene stilte blant annet spørsmålet om hva som kjennetegner ungdommer som inngår en avtale om å møte nettkontakter utenom internett (Torgersen 2004). Denne undersøkelsen finner et samspill mellom kjønn,

alder, problematferd og tendensen til å oppsøke offline-møter med internett-bekjentskaper. Jentene på videregående som hadde møtt nettkontakter, skilte seg ut ved at de hadde skulket skolen oftere, vært oftere borte om natten uten av foreldrene visste det og drakk mer enn andre. Gutter i ungdomsskolealder som møtte nettkontakter offline skilte seg fra andre jevnaldrende gutter ved at de hadde en livsstil preget av utagerende atferd, rus, depresjon, samt dårlig forhold til sine foreldre (Torgersen, 2004).

Gutter som oppgir at de er homofile eller stiller spørsmål ved egen legning synes å være en annen gruppe som er spesielt sårbare for å bli utnyttet på nettet. I J-NOV studien (Wolak et al., 2008) kom det frem av dataene at av de guttene som hadde opplevd slike episoder, hadde de fleste gitt klart uttrykk for at de var homofile eller usikre i forhold til egen legning. I alle tilfellene hadde overgriper vært mann. Negative holdninger, stigma, ensomhet og isolasjon blir brukt som forklaringer på at slike gutter har en økt sjanse for å treffe andre man kan identifisere seg med og innlede et forhold til på nettet (Wolak et al., 2008).

Tidligere seksuelt og fysisk misbruk

Den første amerikanske spørreundersøkelsen fra forskerne ved New Hampshire (YISS-1) (Mitchell, Finkelhor og Wolak, 2001) viser at unge internettbrukere med historie fra offline seksuell eller fysisk misbruk, er mer tilbøyelige til å motta negativ seksuell oppmerksomhet og bli utnyttet enn andre på nettet. De som deltok i høyrisikoatferd på nettet og som rapporterte om negativ seksuell oppmerksomhet fra kontakter på internett, rapporterte også om en rekke problemer i livet forøvrig. Dette var for eksempel grenseoverskridende og regelbrytende atferd, depresjon, konflikt med foreldrene og alvorlige sosiale interaksjonsproblemer (Mitchell et al., 2001).

Utfordringer for norsk forskning

Det finnes få eller ingen norske undersøkelser som studerer seksuelle overgrep mot barn og ungdom med utgangspunkt i internett og andre former for moderne kommunikasjonsteknologi. Studiene fra New Hampshire i USA representerer en betydelig kunnskapsbank for alle som er opptatt av slike

spørsmål, men amerikanske funn kan ikke uten videre overføres til norske forhold. USA er for det første et svært mye større og mer uoversiktlig samfunn enn det norske. Dette kan bety at risikoen er større for amerikansk ungdom. På den andre siden, kanskje nettopp som en følge av dette, er forestillingen om «the stranger danger» (fremmede mennesker som potensielt farlige) langt sterkere i USA enn i Norge. Dette kan innebære at amerikansk ungdom er mer bevisste på å beskytte seg selv, eller at foreldrene deres er mer oppmerksomme og beskyttende enn det norske foreldre ser grunn til å være. Et annet poeng er at store befolkningsgrupper i USA, naturligvis ikke alle, har et mer restriktivt forhold til seksualitet enn det som er gjengs i Norge. Holdninger til seksualitet vil spille inn på hvordan ungdommene selv agerer på nettet, og hvordan de reagerer hvis de utsettes for seksuell oppmerksomhet. Et tredje moment som er verdt å nevne, er at sosiale forskjeller er langt større i USA enn i Norge. Flere millioner barn og unge i USA lever i familier som ikke har råd til helsetjenester, noe som innebærer at mange sårbare ungdommer overlates til seg selv. I Norge vil ungdom i tilsvarende situasjoner oftere fanges opp av helsevesenet. I den grad dette er riktig, kan det være at det som er risikofaktorer i USA ikke slår så sterkt ut i Norge, fordi ungdom som har risikobakgrunn i større grad får den hjelpen de trenger.

Når dette er sagt, er internett stort sett det samme både i Norge og i USA, og ungdom i den globale kulturen har mange likhetstrekk i alle industrialiserte land. Vi kan dermed på ingen måte utelukke at likhetstrekene i ungdoms internettatferd og risiko er ganske lik i disse to samfunnene. Vår norske forskning bør ta inn over seg innsiktene fra amerikanske kollegaer og teste ut i hvilken grad de sammenhengene de ser også gjelder i Norge. Det finnes per i dag ingen norske studier og svært få internasjonale representative studier av hvilke typer krenkelsers barn og unge utsettes for på nettet der gjerningspersonen er ukjent for offeret. Videre finnes det ingen representative norske studier av omfanget av seksuelle overgrep der offer og gjerningsperson har møttes via internett. Det finnes få norske kvalitative studier som handler spesifikt om hvordan barn bruker nettet, hva som motiverer dem til å teste ut grenser, bytte og selge seksuelle tjenester på nettet. I den forbindelse trengs det også mer kunnskap om spesifikke skadevirkninger av nettrelaterte overgrep, spesielt når barnet selv har en aktiv rolle i relasjonen til overgriper.

Sist, men ikke minst, finnes det ingen tidligere representative norske studier som på en systematisk måte undersøker hvilke sosiale og individuelle faktorer som øker risikoen for internettrelaterte seksuelle overgrep. Informasjon om omfang og risikofaktorer er viktig i samfunnets videre arbeid for å bekjempe overgrep mot barn og øremerke tiltak til dem som trenger det mest. Vi vet foreløpig lite om dette arbeidet bør være generelt og omfange alle barn og unge, eller om noen grupper bør få tilpassede tiltak, eller begge deler. Behovet for mer systematisk kunnskap om omfanget av slike hendelser og ikke minst ønsket om å identifisere sårbare grupper, danner altså bakgrunnen for den studien som vi i det følgende skal presentere resultater fra.

Denne rapporten søker å gi svar på tre sentrale spørsmål:

- (1) Hvor mange barn og unge utsettes for seksuell oppmerksomhet og krenkelser via mobiltelefon og internett?
- (2) Hvor mange barn og unge er blitt utsatt for krenkelser i forbindelse med fysiske møter med bekjente fra internett, og hvilke typer krenkelser er det snakk om?
- (3) Hvilke grupper, om noen, er spesielt sårbare for å bli utsatt for krenkelser på nettet og for seksuelle overgrep ved kontakt med ukjente fra nettet?

I kapittel 2 beskrives datagrunnlag rapporten er bygget på, beskrivelser av utvalg og hvilke risikofaktorer undersøkelsen har testet og hvordan. Videre handler kapittel 3 om temaet seksuell oppmerksomhet og krenkelser på nett. Her presenteres tall fra undersøkelsen av hvor mange som rapporterer om mobbing og sjikane på SMS og internett, hvor mange som opplever seksuell pågåenhet og seksuelle krenkelser på internett, og hvilke trekk som særlig kjennetegner ungdom som opplever slike hendelser. Ansikt-til-ansikt-møter mellom nettkontakter er temaet i kapittel 4. Her ser vi på hvor mange av respondentene våre som har møtt mennesker de først har truffet på nettet offline, og hva som skjer i disse møtene. Kapittel 5 er en diskusjon om seksuelle krenkelser rammer tilfeldig eller om noen individuelle og kontekstuelle faktorer kan knyttes til en risikogruppe. Dette sammenliknes med funn fra LUVU undersøkelsen som tar for seg risikogrupper for seksuelle overgrep generelt. Avslutningsvis oppsummerer vi funn og diskuterer hva funnene kan fortelle oss om behovet for forebyggende innsats.

2 Datagrunnlag og gjennomføring

Data og utvalg

Våren 2007 gjennomførte forskningsinstituttet NOVA en landsrepresentativ undersøkelse om barn og unges utsatthet for fysisk vold, vitneerfaringer og seksuelle overgrep (Mossige og Stefansen, 2007). Dette er den første undersøkelsen hvor omfanget av både vold og seksuelle overgrep blant barn og unge er kartlagt i Norge. Undersøkelsen ble gjennomført blant 18 år gamle avgangselever i videregående skole (n=7033). Undersøkelsen er starten på en longitudinell studie (LUVO – Longitudinell ungdomsundersøkelse av vold og seksuelle overgrep) der målet er å gjennomføre to oppfølgingsundersøkelser om fem og ti år. Undersøkelsen måler variabler som på grunnlag av empiri og teori om vold og seksuelle overgrep kan indikere en øket sannsynlighet for at et individ i utvalget kan bli utsatt for overgrep, eller vold, variabler med betydning for at tidligere ofre kan bli utsatt for nye overgrep (reviktimisering), og variabler som måler mulige konsekvenser av erfaringer med vold eller seksuelle overgrep. I tillegg inneholder spørreskjemaet en rekke spørsmål om informantenes bruk av mobiltelefon og internett, og særlig om eventuelle erfaringer med seksuell utnyttning i tilknytning til disse. Ved å knytte ulike bakgrunnsvariabler til andelen som har møter med nettkontakter i virkeligheten, er målet å kunne si noe om hvor vanlige slike erfaringer er, og om hva som kjennetegner ungdom som har slike erfaringer.

Deltakerne i undersøkelsen er elever på VK II-trinnet på videregående skole. En viktig begrunnelse for å velge 18- og 19-åringer som informanter er at flertallet her vil ha egne seksuelle erfaringer og at en del av deres eventuelle erfaringer med overgrep og vold fra egen oppvekst kan være mulig for dem å erindre. Utgangspunktet for undersøkelsen er et landsrepresentativt utvalg av 3. klassetrinn på videregående skoler. Selve utvalgstrekkningen ble foretatt av Statistisk sentralbyrå (SSB) etter mønster fra Ung i Norge-undersøkelsene (Rossow & Bø 2003). Helt konkret betyr dette at skolene ble gruppert i fem

regioner¹, og innenfor hver region i tre grupper ut fra skoletype² (det vil si rene allmennfaglige skoler, rene yrkesfaglige skoler og skoler med både yrkesfag og allmennfag).

Denne inndelingen etter region og skoletype gir 15 såkalte strata. Trekkenheten innenfor disse strataene er klassetrinn, dvs. at dersom et trinn blir trukket ut blir alle elevene på dette klassetrinnet på vedkommende skole inkludert i utvalget. Treksannsynligheten er imidlertid proporsjonal med trinnets størrelse. Det betyr at store klassetrinn innenfor et stratum har større sannsynlighet for å komme med i utvalget enn mindre trinn, og dermed også elevene derfra. Når vi skal vurdere utvalgets representativitet er det avviket fra det ideelle antallet elever i hvert stratum som blir avgjørende. Våre beregninger (Valset & Stefansen, 2007, s. 35) viser at avviket var lite i samtlige stratum. Den samlede svarprosenten var også høy, temaet for undersøkelsen tatt i betraktning. I alt oppnådde vi en svarprosent på 77,7 etter justering fra netto (n=10.000) til brutto utvalg (n=9085). Alt i alt deltok vel 7000 elever fra 67 skoler i undersøkelsen.

Frafall og representativitet

I hovedrapporten fra LUVU-undersøkelsen er det pekt på noen fordeler og noen utfordringer knyttet til utvalget av avgangselever (Valset m.fl. 2007). I en manuell kontroll av ekstreme svar på utfallsvariablene, fant vi få skjemaer av «tullesvar», noe som ga oss grunn til å anta at informasjonen vi fikk var pålitelig. Når vi baserer oss på et utvalg av elever fra VK II-trinnet er det et problem at vi mister flere elever som dropper ut av videregående skole enn om utvalget hadde vært trukket fra første årstrinn ved videregående skole. Av de som ikke går i avgangsklassen på videregående skole, finner vi de som har droppet ut av skolen før videregående eller av ulike grunner falt fra i løpet av

---

¹ 1: Oslo, 2: Akershus, Østfold og Vestfold, 3: Hedmark, Oppland, Buskerud, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder, 4: Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal og 5: Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms, Finnmark og Svalbard

² Et trinn regnes som allmennfaglig (AF) dersom flere enn 95 prosent av elevene går på allmennfaglig studieretning, og som yrkesfaglig (YF) dersom flere enn 95 prosent av elevene går på yrkesfaglig studieretning. Ellers regnes trinnet som kombinert AF/YF.

videregående skole. Årsakene til frafall i videregående skole varierer fra elev til elev. Likevel kan vi anta at i dette frafallet befinner det seg noen ungdom som har opplevd vold og overgrep i større eller mindre grad og elever som har opplevd seksuelle krenkelser og overgrep av nettkontakter. I tillegg er mange av elevene i avgangsklassen på utplassering det siste året, dette gjelder spesielt i yrkesfag. Dette viser seg i tallene ved at det er en stor overvekt av jenter i utvalget. Undersøkelsen er representativ for ungdom som faktisk fullfører videregående skole, og den gir mest pålitelig informasjon om elever på linjer hvor elevene ikke blir utplassert i løpet av det siste skoleåret. Disse dataene forteller oss imidlertid ingenting om situasjonen til de ungdommene som ikke gjennomfører videregående utdanning. Vi vet ikke om disse skiller seg systematisk fra skoleungdom på de variablene som diskuteres her, men det virker rimelig å tro at tallene hadde vært noe høyere om vi også hadde inkludert 18-åringer som ikke er under utdanning. Det er likevel ikke grunn til å tro at utslagene ville blitt svært store – vi har ingen holdepunkter for å tro at ungdom som dropper ut av skolen systematisk og dramatisk skiller seg fra skoleungdom med hensyn til internett- eller seksualatferd.

LUVU er en undersøkelse der hovedvekten ligger på erfaringer og vitneerfaringer med vold og seksuelle overgrep. Spørsmålene om sjikane på mobiltelefon og opplevelser med seksuell pågåenhet på internett utgjør bare en liten del av dette større spørreskjemaet. Det er en svakhet ved undersøkelsen at vi ikke vet – fordi vi ikke har spurt om – hvor mye tid respondentene bruker på internett, eller for den saks skyld om de i det hele tatt har tilgang til internett. Basert på det vi vet fra andre undersøkelser (se kapittel 1) må vi anta at det overveldende flertallet har internett-tilgang, men vi har ikke noe grunnlag for å gjøre liknende antakelser om hvor mye tid de har brukt på nettet gjennom ungdomsårene. For noen av sammenhengene vi diskuterer er det mulig at «tid brukt på internett» er en viktig bakenforliggende faktor: ungdom med bestemte kjennetegn bruker kanskje vesentlig mer tid på internett enn andre, og ungdom som bruker svært mye tid på internett har kanskje større sjanse for å oppleve hvert av de fenomenene vi har spurt om. Å utrede forholdet mellom kjennetegn ved nettbrukeren, tid brukt på internett og type aktiviteter som oppsøkes på internett, er en utfordring vi må overlate til andre studier. Vi har mye kunnskap om ungdommene og en del

kunnskap om internetterfaringene deres, men ingen opplysninger om generelle trekk ved nettbruken deres.

Alder ved hendelsen

Det ble i spørreskjemaet ikke spurt direkte om alder da eventuelle krenkelser fant sted. Imidlertid ble informantene spurt om hendelsene fant sted i løpet av de siste 12 månedene og/eller tidligere. Dette gir en viss mulighet til å si hvorvidt hendelsene fant sted før eller etter fylte 18 år. «Tidligere» omfatter en tidsperiode på 16–17 år. Noen respondenter kan ha vært utsatt for flere overgrep med flere års mellomrom. Våre data gir oss en mulighet til å si noe om antallet krenkelser eller overgrep den enkelte har vært utsatt for, men derimot en svært begrenset informasjon om hvor gamle ungdommene var da de forskjellige hendelsene inntraff. Dette innebærer også at en del av de framstøtene våre data forteller om ikke rammes av «grooming-paragrafen» eller annet lovverk, fordi de er fremmet ovenfor ungdom eldre enn 16 år. På det tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført var den seksuelle lavalderen 16 år, men det var ulovlig å kjøpe seksuelle tjenester av en person under 18 år.

I motsetning til andre undersøkelser om vold og seksuelle overgrep relatert til internett omtalt i innledningskapittelet, omfatter denne undersøkelsen bare ungdom på 18 år. I flesteparten av de andre undersøkelsene er aldersspennet større. I de siste Norske SAFT-undersøkelsene fra Medietilsynet var alderen mellom 9–18 år (2003 & 2006) og 8–18 år (2008). Det er relativt store forskjeller i internettbruk avhengig av alder. SAFT viser at når vi sammenligner 17–18-åringene med yngre ungdom, finner vi at flere i denne aldersgruppa har egen PC, de bruker mer tid på internett pr. dag, de er mer utsatt for støtende seksuelt materiale, de oppsøker mer aktivt sider med pornografisk innhold og de chatter mer.

Risikofaktorer

Betydning av risikofaktorer har vært vektlagt i noen tidligere internasjonale undersøkelser om overgrep og krenkelser på internett. Disse studiene har vist at det ikke er tilfeldig hvilke ungdommer som er utsatte for krenkelser og overgrep, heller ikke på internett (for eksempel Wolak m.fl. 2008). I denne

rapporten ser vi på to typer av faktorer som kan ha betydning for at ungdom enten opplever seksuelle krenkelser på internett eller opplever seksuelle overgrep som følge av at det etableres kontakt med overgriper via internett. Den ene type faktor dreier seg om forhold knyttet til ungdommenes livssituasjon (kontekstuelle risikofaktorer). Den andre type faktor handler om trekk ved ungdommene selv (individuelle risikofaktorer). LUVU-materialet inneholder detaljert informasjon om en rekke bakgrunnskjennetegn ved ungdommene og deres situasjon som kan oppfattes som risikofaktorer. I denne rapporten diskuterer vi bare de risikofaktorene som er mest relevante for ungdommenes utsatthet på internett.

De aktuelle kontekstuelle risikofaktorene er foreldrenes økonomi, foreldrenes alkoholforbruk, barns relasjon til foreldrene, og hvor mange venner ungdommene har. *Foreldrenes økonomi* er målt gjennom spørsmålet «Har familien din hatt god eller dårlig råd de siste 2 årene?» Det var seks svaralternativer, fra «vi har hatt god råd hele tiden» til «vi har hatt dårlig råd hele tiden» samt «økonomien har variert mye». De som har svart «vi har stort sett hatt dårlig råd», «vi har hatt dårlig råd hele tiden» samt «økonomien har variert mye» (N=569), er slått sammen til kategorien «dårlig økonomi». *Foreldres alkoholforbruk* er målt gjennom spørsmålet «Har du noen gang sett foreldrene dine tydelig beruset?» Her svarte respondentene separat for mor og far, på en skala som gikk fra «aldri» til «mer enn 10 ganger». *Barns relasjon til egne foreldre* ble målt gjennom svar på 11 ulike påstander hentet fra «Parental Bonding Scale» (Parker, Tuplin & Brown, 1979). Eksempler på påstander i denne skalaen er «De har likt at jeg har tatt egne beslutninger», «De har vært overbeskyttende», og «De har brukt for lite tid sammen med meg». Svarene ble gitt på en firedelt skala, fra «stemmer svært godt» til «stemmer svært dårlig». Disse er slått sammen til en skala som varierer fra 11 (svært dårlig forhold til foreldrene) til 44 (svært godt forhold til foreldrene). Skalaen er delt i tre: 11–20 (N=96), 21–32 (N=1670) og 33–44 (N=5186). Inndelingen er valgt for å korrespondere best mulig med tidligere analyser av LUVU-materialet (Mossige og Stefansen 2007:121). De aller fleste informantene betrakter altså forholdet til foreldrene som godt, men et mindretall kommer ut med lav skåre på denne skalaen.

Antall venner er målt med spørsmålet «hvor mange venner har du som du kan stole på og betro deg til», der svaralternativene går fra «ingen» til «mer enn 5». En populær hypotese om ungdoms internettbruk er at det særlig er ungdom som er ensomme og har vanskelig for å skaffe seg venner på andre måter som bruker mye tid på nettrelasjoner. Denne risikofaktoren er derfor betont sterkere i denne rapporten enn i publikasjoner fra prosjektet som omhandler seksuelle overgrep i andre settinger.

De individuelle bakgrunnsfaktorene som diskuteres er kjønn, seksuell orientering, tidlig alkoholdebut, tidlig seksuell debut, om informanten har vært utsatt for seksuelle overgrep, og om informanten har nedsatt funksjonsevne. Kjønn er grunnleggende i denne sammenhengen, ettersom alt tyder på at gutter og jenter har svært forskjellig risiko for å oppleve uønsket seksuell oppmerksomhet. Flere av analysene er derfor kjørt separat for gutter og jenter. Seksuell orientering er målt med spørsmålet «Opplever du deg selv som heterofil eller homofil/lesbisk eller ingen av delene?» Her hadde vi åtte svaralternativer: (1) heterofil, (2) homofil/lesbisk, (3) bifil/ litt begge deler, (4) usikker på hvilken merkelapp som passer, (5) ingen av delene, (6) jeg vil ikke bruke slike merkelapper på meg selv, (7) har ikke tenkt på det og (8) vet ikke hva det innebærer. I analysene er kategoriene 4–8 slått sammen. 6218 av ungdommene i studien opplever seg som heterofile, 38 som homofile/lesbiske, 158 som bifile, mens 488 er usikre eller avviser merkelappene.

Overgrepserfaringer er målt med 13 indikatorer. Spørsmålet lød «Har du vært utsatt for noe av det følgende mot din vilje?» For hver indikator oppgir respondentene om de har opplevd dette (a) før eller (b) etter at de fylte 13 år. Erfaringene var: noen har blottet seg for deg, noen har befølt deg, du har befølt deg selv foran noen, du har befølt en annen, du har onanert foran noen, du har hatt samleie, du har hatt munnsex, du har hatt analsex, du har hatt annen form for sex, du har vært utsatt for voldtektsforsøk, du har vært utsatt for voldtekt. 656 av ungdommene oppgir at de har vært utsatt for overgrep før de fylte 13 år, 1390 oppgir at de har vært utsatt for dette etter fylte 13 år. Disse to kategoriene er ikke gjensidig utelukkende. Nedsatt funksjonsevne er målt ved åtte spørsmål om funksjonsnedsettelse: nedsatt hørsel og bruker tegnspråk, nedsatt hørsel, men bruker ikke tegnspråk, fysisk funksjonsnedsettelse, men bruker ikke hjelpemidler, bruker rullestol eller andre

hjelpemidler pga. fysisk funksjonsnedsettelse, annen fysisk funksjonsnedsettelse. Ungdom som indikerer at en eller flere av disse passer på dem, omtales som «ungdom med nedsatt funksjonsevne». 565 av ungdommene har en eller flere av disse funksjonsnedsettelsene.

De andre bakgrunnsfaktorene – hva de innebærer og hvordan kategoriene er konstruert – bør være selvforklarende ut fra ordlyden i tabellene der de brukes. For nøyaktige spørsmålsformuleringer vises til Mossige og Stefansen (2007: vedlegg B).

Det kan være vanskelig å si hva som er årsak og virkning når vi ser på risikofaktorer. Tidlig debut med alkohol kan for eksempel være en måte å av reagere på en uønsket hendelse på: en 14-åring føler seg trakassert på internett, blir redd og sint, stikker ut av huset, møter noen eldre bekjente og ender med å drikke seg full. Eller, ungdom som har en utagerende atferd utenfor nettsfæren og tidlig kommer i kontakt med alkohol og sex, tar med seg denne utageringen på nettet og blir dermed utsatt for seksuelle tilnærmelser. Sårbarhet «offline» kan føre til risikoatferd «online», overtramp og ubehag online kan føre til sårbarhet offline, eller den samme sårbarheten gjør seg gjeldende både på og utenfor internett. Vi vet ikke hva som kommer først i tid, men vi kan si noe om korrelasjoner, altså hvor vanlig det er at ulike faktorer opptrer samtidig. Dette kan hjelpe oss til å forstå prosesser og identifisere risikogrupper.

3 Sjikane på mobiltelefon og seksuell pågåenhet på internett

«Nye» medier, som mobiltelefon og internett, åpner for nye former for sosiale relasjoner. Dette kan ha både positive og negative konsekvenser, der en mulig negativ konsekvens er at mobbing og trakassering finner nye arenaer og framtredelesformer. I dette kapitlet skal vi se på respondentenes erfaringer med mobbing vis mobiltelefon (SMS/ MMS), og, i neste omgang, på erfaringer med seksuelle tilnærmelser på internett. I kapittel 4 tar vi opp det å møte bekjente fra internett ansikt-til-ansikt, altså utenfor nettsfæren.

Mobbing og sjikane på internett og SMS

«Du er stygg og lukter vondt» sto det på nettprofilen til en 14 år gammel jente fra Nord-Trøndelag. Det var ingen avsender, og jenta forsto ikke hvem som kunne ha skrevet noe så lumpent til henne. Hun gikk rundt og lurte på om det var noen i klassen hennes som ikke likte henne og hvem det var som syntes hun luktet vondt. Etter hvert begynte hun å grue seg til å gå på skolen. Hun turte ikke si noe hjemme, men etter flere måneder forsto moren at noe var galt med datteren. Sammen gikk de til politiet som fant ut hvem som sto bak den ubehagelige kommentaren. Den jevnaldrende gutten hadde for lengst glemt at han hadde skrevet den.

(Adresseavisa 8. januar 2008)

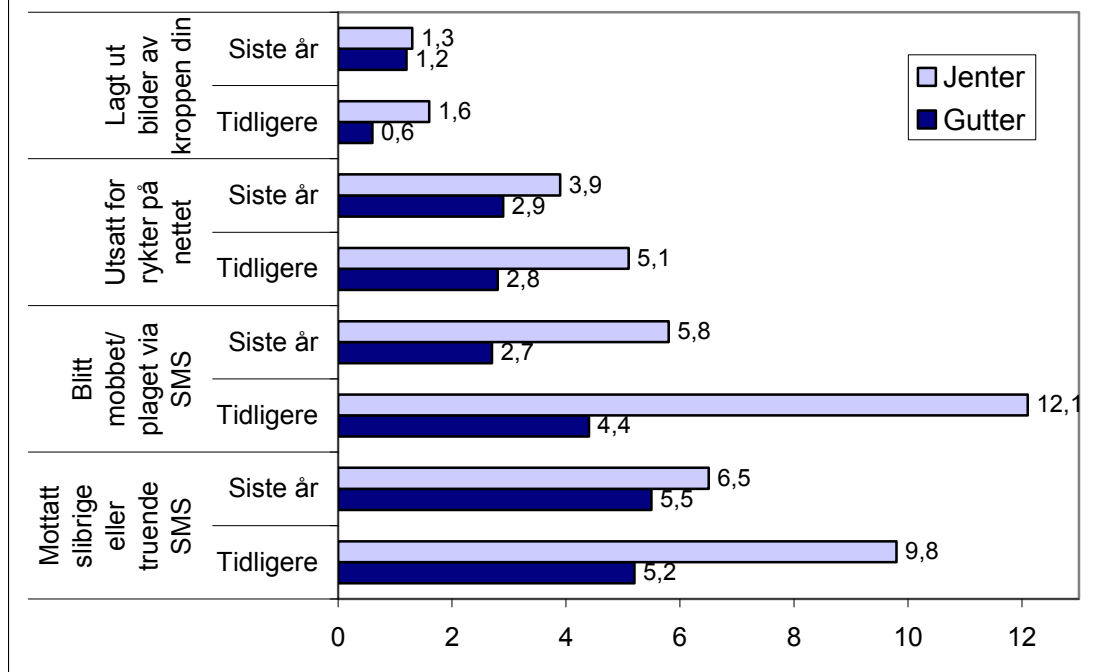
Dette var en av 71 mobbesaker som var oppe i konfliktrådet i Nord-Trøndelag i 2007. Ifølge Adresseavisa handlet flere av de aktuelle sakene om mobbing over SMS, MMS og internett. For moderne barn og ungdom er internett og SMS sosiale arenaer på linje med alle andre. Mange av dem tilbringer mye tid på internett, og de kommuniserer via SMS og MMS, ofte mange ganger daglig. Dette styrker vennskap og kan gjerne være en arena der mer tilfeldig bekjentskaper blir venner (se kapittel 1). Men «den digitale barndommen» skaper også nye former for sårbarhet. For barn og unge som mobbes og trakasseres, er internett og SMS like utrygge arenaer som

skolegården og skoleveien. Også ungdom som ikke opplever trakassering til daglig kan få «ekle» meldinger på SMS eller over internett: som hevn for mer eller mindre innbilte krenkelser, som et spark fra noen som av en eller annen grunn ikke liker dem, eller – som i eksemplet over – rett og slett som en dårlig spøk fra en jevnaldrende. Anonymiteten på internett, og i noen tilfeller i sendingen av SMS/MMS, gjør det enkelt og relativt risikofritt å plage andre. Vi vet likevel lite om hvor utbredt dette fenomenet er. «Trygg bruk» undersøkelsen (9–16-åringer, Medietilsynet 2008) viser at 15 prosent av respondentene i denne undersøkelsen en eller annen gang hadde opplevd å bli plaget eller ertet på internett, og 14 prosent av dem innrømmet at de selv hadde skrevet meldinger for å erte eller plage andre. Disse tallene sa ingenting om kjønnsforskjeller, og skilte heller ikke mellom ulike former for sjikane på internett eller SMS.

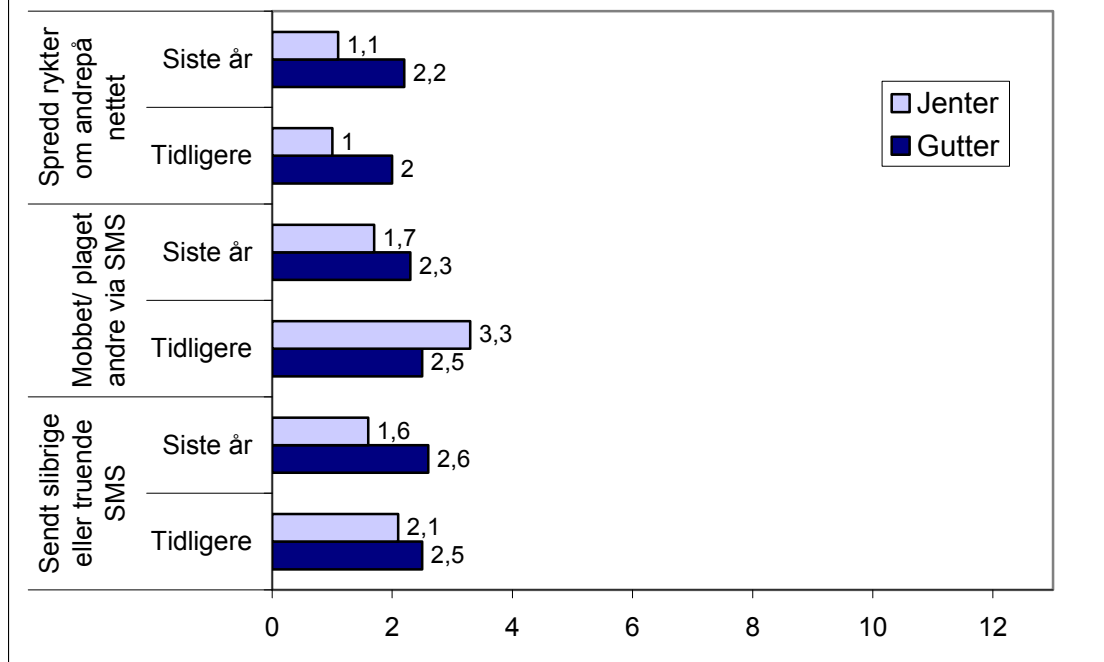
Respondentene i vår undersøkelse fikk spørsmål om de har blitt mobbet/plaget gjennom mobiltelefonen, om de har mottatt slibrige/truende meldinger på mobiltelefonen, om noen har spredd rykter eller skrevet ekle ting om dem på nettet, og om noen har lagt ut bilder av kroppen deres på nettet mot deres vilje. For hvert spørsmål skulle de svare på om dette hadde skjedd i løpet av de siste 12 månedene, og om det hadde skjedd tidligere. Tilsvarende ble de spurt om de selv hadde gjort noen av disse tingene mot andre. Svarfordelingene er vist i figur 3.1. og 3.2 (se neste side).

De to figurene viser at det er svært mye mindre vanlig å innrømme at man har gjort noen av disse tingene mot andre, enn det er å fortelle at man har vært utsatt for dem. For øvrig er det verdt å merke seg at for alle spørsmålene er det flere som sier at dette har skjedd «tidligere» enn som sier det har skjedd siste 12 måneder. Dette kan helt enkelt skyldes at «tidligere» er et svært mye lengre tidsrom enn 12 måneder, eller det kan bety at denne typen oppførsel forekommer hyppigst blant unge tenåringer. Når man når 17–18-årsalderen, er man kanskje mer ferdig med det som med rette kan oppfattes som umoden oppførsel. Det faktum at vi får litt lavere tall enn «Trygg bruk» undersøkelsen, antyder også at dette i noen grad er et aldersfenomen. Andre undersøkelser (for eksempel Vatn m.fl., 2007; Helland og Næss, 2005) har vist at mobbing generelt er et fenomen som avtar med årene, dette later også til å gjelde SMS/ internettbasert mobbing.

Figur 3.1. Andeler gutter og jenter som har vært utsatt for mobbing eller sjikane på mobiltelefon eller internett. Prosent. Minste N=6874

Figur 3.2 Andeler gutter og jenter som har utsatt andre for mobbing eller sjikane via mobiltelefon eller internett. Prosent. Minste N=6864

Jenter rapporterer klart oftere enn gutter at de har vært utsatt for de ulike formene for krenkelses, mens gutter i noe større grad rapporterer at de har gjort disse tingene. Særlig har mange jenter opplevd mobbing eller plaging via SMS «tidligere»: hele 12 prosent har opplevd dette, mot guttenes 4,4 prosent. Nivået er lavere, og ulikheten mellom kjønnene er mindre, i resultatene for de siste 12 månedene: 5,8 mot 2,7 prosent. Dette er i tråd med det som ofte sies om tenåringsjenters mobbestrategier: de er indirekte, ofte usynlige, og tilfører offeret psykiske «stikk» framfor fysisk smerte (f.eks. Salmivalli 2007, Vatn, Bjertnes og Lien 2007). SMS er i så fall et egnet virkemiddel. Funnet harmonerer også med konklusjonene i en kvalitativ studie av SMS-mobbing (Dahn Næss 2005), som fant at langt flere jenter enn gutter opplevde å motta ubehagelige, støtende eller truende meldinger. Denne studien framhever jenters generelt mer indirekte måte å kommunisere og håndtere konflikter på, sammen med jenters sterkere tendens til å bruke SMS til å diskutere følelsesladde og kompliserte tema. Korte meldinger, rensset for tonefall og kroppsspråk, kan fort føre til misforståelser.

Mer overraskende er det kanskje at unge jenter også er mer utsatte enn unge gutter for å motta slibrige og truende meldinger. Det er mulig det tilslører en kjønnsforskjell når vi slår sammen «slibrig» og «truende» – kanskje jenter er mer utsatte for slibrigheter, mens guttene i større grad mottar trusler. Uansett, jentene er mer utsatt etter dette samlemålet, og utsattheten – som for mobbing – later til å avta med alderen. Ser vi på andelene som har opplevd slik sjikane siste året, er kjønnsforskjellene svært mye mindre.

1,3 prosent av jentene, og en marginalt lavere andel av guttene, har opplevd at bilder av kroppen deres er lagt ut på internett mot deres vilje det siste året. Det er vanskelig å vite helt sikkert hva respondentene egentlig sikter til her, men den lave andelen som oppgir dette antyder at de fleste har oppfattet at dette ikke først og fremst handler om bilder fra fotballkamper eller badeturer som noen har lagt ut på en blogg uten eksplisitt godkjenning. Når det snakkes om at noen har lagt ut bilder av andres kropp på internett er det vanlig å oppfatte dette først og fremst som at bildet eller bildene kan ha et kompromitterende og gjerne seksuelt innhold. Å legge ut seksuelt ladede bilder på internett uten godkjenning fra den avbildede må betraktes som en seksuell krenkelse eller som et reelt overgrep, som forverres av det faktum at

man aldri kan vite om bildene noen gang forsvinner igjen. Det at det finnes private og sensitive bilder av dem som lever sitt eget liv i cyberspace, som man ikke aner hvem som har sett, oppleves som en betydelig belastning for de ungdommene det gjelder (Palmer og Stacey, 2004). Flere jenter enn gutter har opplevd dette, og andelen som har opplevd dette siste år er nesten like høy (for gutter: høyere) som andelen som har opplevd dette «tidligere». Dette er en type aktivitet som er svært lavfrekvent, men som ikke later til å avta med alderen opp til 18 år. Det er i liten grad de samme ungdommene som oppgir at dette har skjedd tidligere/siste 12 måneder – det er altså ikke slik at en liten håndfull av ungdommene har opplevd dette gjentatte ganger. I alt har 1,5 prosent av guttene og 2,6 prosent av jentene opplevd en eller annen gang at noen har lagt ut bilder av kroppen deres på internett uten samtykke.

Som nevnt er det langt færre som innrømmer å ha utsatt andre for de ulike typene sjikane enn det er som har vært utsatt for slike ting. Ser vi bort fra det å mobbe/plage andre via SMS «tidligere», som en viss andel jenter innrømmer å ha gjort, er guttene mer aktive på alle disse områdene enn det jenter er. Dobbelt så mange gutter som jenter sier at de har spredd rykter eller skrevet ekle ting om andre på internett, og flere sier også at de har sendt slibrige eller truende meldinger. Dette gjelder både i løpet av det siste året, og tidligere. Siden andelene er så små skal vi ikke legge mye i dette – en mulig forklaring på at det er slik kan jo rett og slett være at gutter synes det er lettere å innrømme slike ting enn det jenter synes, at guttene dermed har svart ærligere. Men ser vi de to figurene under ett, finner vi et mønster som er kjent fra mye forskning om vold og overgrep: menn er i flertall blant de som utfører handlingene, kvinner er i flertall blant de som utsettes for dem (Mossige og Stefansen, 2007).

Seksuell pågåenhet på internett

Som vist i kapittel 1 bruker ungdom forholdsvis mye tid på internett, også i fora der de «omgås» personer de ikke vet hvem er. Mye kan skje i slike fora, der deltakerne opptrer anonymt og i utgangspunktet er fremmede for hverandre. I dette kapitlet skal vi se på forekomsten av ulike former for seksuell oppmerksomhet, eller seksuelle tilnærmelser, på internett. Ungdommene i undersøkelsen har svart på følgende sju spørsmål:

- Har du blitt krenket av grovt seksuelt språk når du har chattet med noen du ikke kjenner på internett?
- Har du fått forespørsler på internett fra noen du ikke kjenner om å sende «sexy» bilder eller filmer av deg selv?
- Har du fått tilbud på internett fra noen du ikke kjenner om å ha sex med dem?
- Har du fått tilbud på internett fra noen du ikke kjenner om å få penger eller gaver for å ha sex med dem?
- Har du gitt mailadressen din til noen du først fikk kontakt med på internett?
- Har du gitt telefonnummeret ditt til noen du først fikk kontakt med på internett?
- Har du møtt personer i virkeligheten du først fikk kontakt med på internett?

For hvert av spørsmålene er respondentene blitt bedt om å oppgi om dette har skjedd de siste 12 månedene og om de har opplevd slike ting for mer enn 12 måneder siden. Vi spurte altså ikke direkte om hvor gamle ungdommene var da disse tingene fant sted. Respondenten kan ha opplevd flere tilnærmelser som alle faller i kategorien «tidligere», men som har funnet sted med flere års mellomrom. Dermed kan vi ikke slå fast om en eller eventuelt flere av de internettrelaterte krenkelsene fant sted da respondenten var 13 eller 17. Vi kan si noe om hvor vanlig det er å ha opplevd slike ting en eller annen gang, men ikke om når/ i hvilke faser av ungdomstida internettbrukerne er mest sårbare. Dette har imidlertid vært tema for andre undersøkelser, og vi trekker på disse der dette er relevant.

De fleste av disse spørsmålene tar opp ting som kan ha skjedd på internett, men som ikke nødvendigvis har følt som uvelkomne eller krenkende. Av disse sju spørsmålene er det bare det første som eksplisitt spør om respondenten har følt seg krenket, og heller ikke her kan vi ta for gitt at alle har oppfattet nyansen mellom «opplevd» og «følt seg krenket av». Mange ungdommer bruker internett til å utforske seksuelle temaer og til å flørte, dermed er det sannsynlig at mange av forespørslene om bilder eller tilbud om

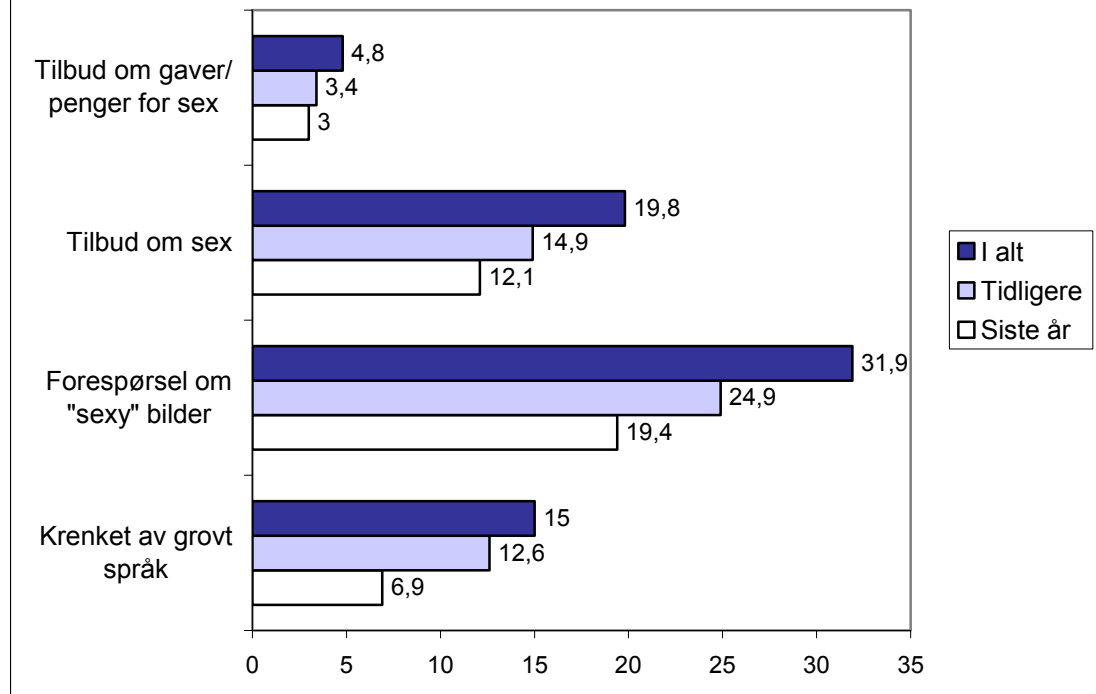
sex har kommet i situasjoner der mottakeren opplevde det som akseptabelt i den gitte konteksten. De fleste vil kanskje oppleve det som krenkende å få tilbud om penger eller gaver mot sex, samtidig er det et faktum at det finnes ungdom som bruker sex på denne måten (Hegna og Pedersen 2002). Heller ikke for dette spørsmålet kan vi altså ta for gitt at enhver henvendelse er en krenkelse. Vi har ikke spurt hvordan respondentene opplevde den oppmerksomheten de har fått, men vi må anta at et slikt spørsmål ville avdekket stor variasjon: noen er blitt redde, andre sinte, noen frustrerte eller skuffet over den nye nettvennen, noen pirret, noen begeistret og smigret. Som i andre sammenhenger avhenger reaksjonen for eksempel på spørsmålet «vil du ha sex med meg» av trekk ved mottakeren og med situasjonen. Generelt er det alltid et overtramp å stille et slikt spørsmål til en person under den seksuelle lavalderen. Det er også sosialt uakseptabelt å uten videre henvende seg til fremmede på bussen eller i en bokhandel på denne måten. Derimot er det akseptert, og kanskje forventet, at temaet kommer opp i sammenhenger der ungdom over den seksuelle lavalderen møtes for å flørte og sjekke nye partnere. Spørsmålene våre måler seksuell oppmerksomhet eller seksuell pågåenhet, men er i liten grad egnet som mål på overtramp eller krenkelser.

I det kommende avsnittet diskuterer vi spørsmålene 1–4, altså de som handler om seksuell pågåenhet på internett. Neste seksjon i dette kapitlet tar opp det å gi fra seg kontaktinformasjon til bekjente fra internett. Det å møte personer ansikt-til-ansikt, og dermed utsette seg for konkret fysisk overgrepssfare, kan være et annerledes og alvorligere fenomen enn det å ta sjanser og teste grenser i den (stort sett) anonyme web-sfæren. Vi skiller derfor spørsmål 7 – har du møtt personer i virkeligheten som du først fikk kontakt med på internett – fra de andre, og behandler dette separat i neste kapittel.

Seksuelle tilnærmelser

Figur 3.3 viser andelen som har opplevd en eller annen form for seksuelle tilnærmelser på internett: den samlede andelen som har opplevd dette en eller annen gang, andelen som opplevde det siste år, og andelen som opplevde det én eller flere ganger for mer enn ett år siden.

Figur 3.3. Andel som har opplevd ulike seksuelle tilnærmelser på internett. Prosent. Minste N=6677

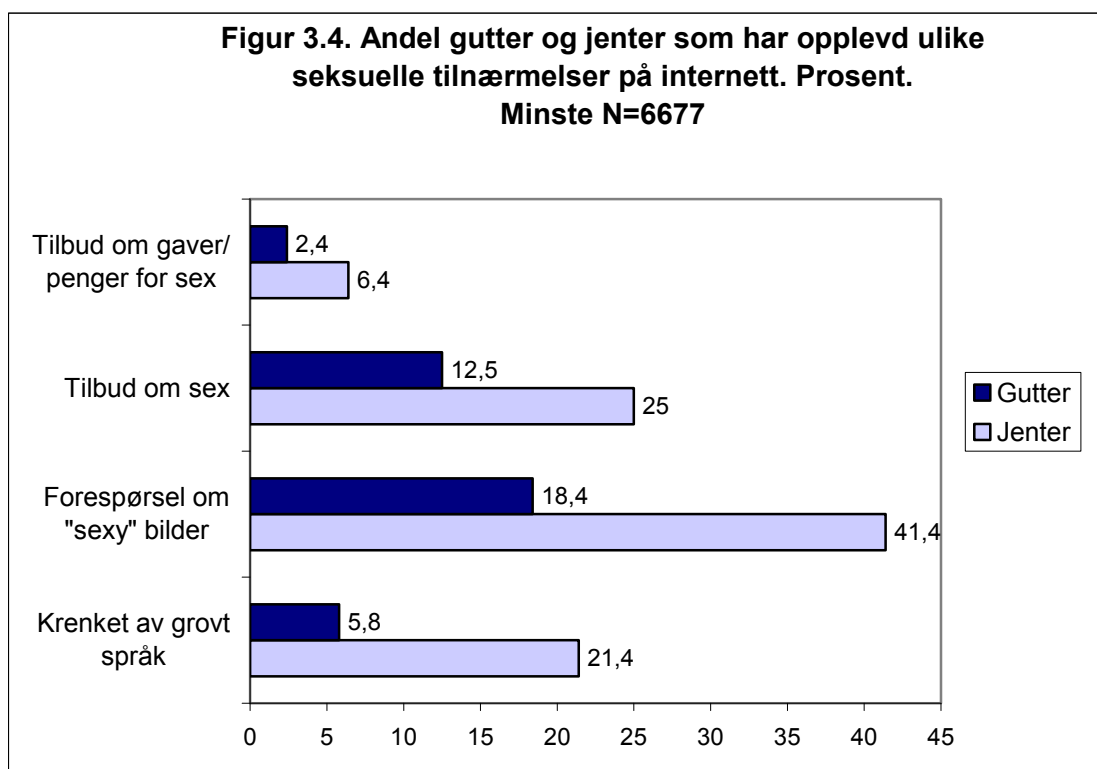
Den aller vanligste hendelsen av denne typen er å bli spurt om å sende «sexy» bilder av seg selv. Dette har mer enn hver tredje respondent opplevd en eller annen gang, og nesten hver femte i løpet av det siste året. Det nest vanligste er å få tilbud om å ha sex, som nesten 20 prosent har opplevd en eller annen gang. På tredjeplass kommer det å ha blitt krenket av grovt seksuelt språk, som har skjedd med 15 prosent en eller annen gang. Det minst vanlige er å få tilbud om penger eller gaver i bytte mot sex, altså i praksis et tilbud om å prostituere seg. Knappt 5 prosent har fått et slikt tilbud en eller annen gang. Samlet har 38 prosent av respondentene i vår undersøkelse fått en eller annen form for seksuell henvendelse på internett, en eller annen gang: 24 prosent av guttene og 48 prosent av jentene.

Det er vanskelig å sammenligne disse tallene med tall fra andre undersøkelser, fordi både målgruppen for undersøkelsen og spørsmålsformuleringene varierer mellom de ulike undersøkelsene. Vi har stilt 18-årige skoleelever et sett av relativt konkrete spørsmål. De største undersøkelsene som har vært gjort av dette temaet i Norge tidligere – SAFT 2006 og 2008 –

henvendte seg til 9–16-åringene, og stilte det helt åpne spørsmålet «har du noen gang mottatt uønskede seksuelle kommentarer på internett?». Det at respondentene i SAFT-undersøkelsene er yngre enn våre respondenter kan slå begge veier: På den ene sida kan yngre ungdom ha mer uklare oppfatninger av hva «uønskede seksuelle kommentarer» betyr, og har nok også (som de bør ha) en lavere terskel for å oppleve noe som pågående og seksuelt enn de som er litt eldre og har et større register å spille på. Et spørsmål som «er du jomfru?» kan oppleves som utidig for en 18-åring, men kan være direkte skremmende for en 12-åring. På den andre sida er yngre ungdom, ifølge amerikanske tall (Finkelhor m.fl., 2004; Wolak m.fl., 2006), langt mindre utsatte enn eldre ungdom for denne typen oppmerksomhet. Uansett, SAFT 2006 fant at 24 prosent av barna og ungdommene i utvalget hadde opplevd å få *uønskede* seksuelle kommentarer på internett. I 2008 hadde tallet steget til 27 prosent (Medietilsynet, 2008).

Dette tallet er en del høyere enn det som ble funnet i USA (Crimes against Children Research Centre i New Hampshire, se kapittel 1), som intervjuet barn og ungdom i alderen 10–17. De fant i sin første (2000) undersøkelse at 19 prosent hadde opplevd seksuelle tilnærmelser på internett, og at denne andelen falt til 13 prosent i 2005 (Finkelhor m.fl. 2004; Wolak m.fl., 2006). Her omfattet «tilnærmelser» (på engelsk «sexual solicitation») oppfordringer til å delta i seksuelle aktiviteter eller seksuelt prat, og til å oppgi informasjon om kroppen sin eller seksuallivet sitt. At tallene blir lavere i den amerikanske undersøkelsen kan ha sammenheng med at de har en annen definisjon av hva de mener med seksuelle tilnærmelser, og en annen måte å stille spørsmålene på. I 2005 spurte forskerne eksplisitt om barna/ungdommene noen gang hadde fått forespørsel om å sende sexy bilder av seg selv, noe fire prosent oppga at de hadde (Wolak m.fl., 2006). Dette er svært mye lavere enn våre 32 prosent. Den viktigste forklaringen på dette store spriket er nok at den amerikanske undersøkelsen bare stilte dette spørsmålet til barn og ungdom som allerede hadde oppgitt at de hadde vært utsatt for seksuelle tilnærmelser på internett. De som hadde opplevd dette, fikk som et av flere oppfølgingsspørsmål «ba denne personen deg noen gang om å sende et seksuelt ladet bilde («a sexual photo») av deg selv?» (Mitchell, Finkelhor og Wolak 2007a). Forespørsler om bilder som har kommet i andre kontekster

fanges dermed ikke opp, dessuten vil nok amerikanske barn og ungdommer oppfatte «a sexual photo» annerledes enn norske 18-åringer oppfatter «et sexy bilde». Dessuten kan vi ikke se bort fra at Norge i 2007 – da vår undersøkelse ble gjennomført – på sentrale måter var annerledes enn USA i 2005. Her tenker vi særlig på utbredelsen av webkameraer og (andre) digitale kameraer, inkludert mobiltelefon med kamera. «Alle» hadde slikt utstyr i Norge i 2007. USA er et land med vesentlig større sosiale forskjeller, og man kan ikke ta for gitt at barn og ungdom i samme grad har tilgang til slikt utstyr.

Jenter rapporterer om seksuell oppmerksomhet på internett langt oftere enn det gutter gjør (figur 3.4). Forskjellen i andeler er aller størst for opplevelsen av å ha blitt krenket av grovt seksuelt språk, dette har fire ganger så mange jenter som gutter opplevd. Her kan det være viktig å understreke at spørsmålet ikke var om ungdommene har *opplevd* grovt seksuelt språk på internett, men om de har *vært krenket* av slik språkbruk. Dette kan være en delvis – men neppe fullstendig – forklaring på den store forskjellen mellom gutter og jenter: gutter kan ha en noe høyere terskel før de opplever «griseprat» som krenkende. Tre ganger så mange jenter som gutter har opplevd å få tilbud om penger eller gaver i bytte mot sex, mens nesten 2,5 ganger så mange

jenter som gutter har blitt spurt om å sende sexy bilder/ filmer av seg selv. Endelig har mer enn dobbelt så mange jenter som gutter fått tilbud om å ha sex. Jenter opplever med andre ord langt oftere enn gutter at fremmede tar kontakt med dem gjennom internett og at denne kontakten har et seksuelt innhold. Noen av disse henvendelsene vil sannsynligvis oppleves som støtende. Mønsteret vi har sett fra undersøkelser av seksuelle overgrep og krenkelser (se for eksempel Mossige & Stefansen, 2007) gjentar seg altså også for de tilnærmelsene som skjer via internett.

At jenter langt oftere enn gutter støter på denne typen tilnærmelser viser seg også klart i andre undersøkelser. De amerikanske tallene fra 2000 viste at 27 prosent av jentene, mot 12 prosent av guttene, hadde opplevd seksuelle tilnærmelser på internett (Mitchell m.fl., 2001). I 2005 oppgir de samme forskerne at 70 prosent av alle rapporterte seksuelle tilnærmelser på internett ble rapportert av jenter (Wolak m.fl., 2006). SAFT-undersøkelsene rapporterer ikke systematisk om kjønnsforskjeller, men oppgir at i 2006-undersøkelsen var gutter noe mer utsatt for slike hendelser enn det jentene var. I 2008 er det ikke rapportert om kjønnsforskjeller (Medietilsynet, 2008). Igjen kan kanskje spørsmålsformuleringen forklare avviket mellom SAFT og andre undersøkelser av samme fenomen: «Seksuelle kommentarer» er en videre formulering enn det som brukes i de andre undersøkelsene. Noen unge gutter kan for eksempel ha definert det at noen på internett har kalt dem «soper» eller «homo» – som dessverre er ganske vanlige skjellsord i mange ungdomsmiljøer – som eksempler på uønskede seksuelle kommentarer. Våre funn, og funnene fra de amerikanske omfangsundersøkelsene, tyder uansett klart på at jenter er betydelig mer utsatt for seksuell oppmerksomhet på internett enn det gutter er. Et delvis unntak (Wolak m. f., 2008) er unge homofile gutter, og unge gutter som lurte på om de kanskje er homo- eller bifile. Disse utgjør en kategori som er svært eksponerte for seksuell pågåenhet på internett, som vi kommer tilbake til nedenfor.

Det er en klar sammenheng mellom de ulike erfaringene (bli spurt om bilder, bli spurt om å ha sex, bli krenket av grovt snakk) i den forstand at det å ha opplevd en av disse tingene øker sjansen for at man også har opplevd andre. Spesielt er det nær sammenheng mellom forespørsler om å sende sexy bilder av seg selv og tilbud om å ha sex ($r = .550^{***}$), men alle disse spørsmålene

korrelerer signifikant med hverandre. Bildet ser likt ut for jenter og gutter. Også dette er et mønster vi kjenner igjen fra andre former for seksuelle overgrep (Mossige og Stefansen, 2007). De som har vært utsatt for en krenkelse eller ett overgrep har en større sjanse for å rapportere om slike erfaringer enn dem som ikke har rapportert om tidligere krenkelser eller overgrep. Her gjelder imidlertid det forbeholdet vi nevnte i gjennomgangen av dataene – vi vet ikke hvor mye tid ungdommene bruker på internett. Det er mulig at den bakenforliggende faktoren her er hyppig internettbruk, slik at de som bruker internett mye oftere enn andre opplever seksuelle henvendelser.

Hvordan reagerer ungdom på denne seksuelle oppmerksomheten som mange av dem opplever på internett? Vi har ikke spurt om respondentene opplevde dette som plagsomt eller ikke, så her må vi lete etter informasjon fra andre undersøkelser. Den første store amerikanske undersøkelsen (YISS-I) spurte barna og ungdommene om dette, om de følte seg skremt eller plaget av de seksuelle tilnærmelsene de opplevde på internett. Slående nok viser de at 75 prosent av dem som opplevde slike ting ikke reagerte spesielt sterkt – men 25 prosent ble «svært» eller «ekstremt» opprørte over det som skjedde (Finkelhor m. fl., 2000). Risikoen for å ha blitt svært skremt var langt høyere blant de yngre barna – 10–13-åringene som hadde opplevd tilnærmelser på internett hadde dobbelt så høy risiko for å reagere sterkt negativt som 14–17-åringene som opplevde slike ting. De yngste barna var langt mindre utsatte for slike tilnærmelser, men når det først skjedde, reagerte de ofte svært sterkt. Tilnærmelser ble også opplevd som mer skremmende hvis personen de møtte presset på for å få kontaktinformasjon («aggressive solicitation»), og – kanskje mer overraskende – hvis episoden skjedde da de surfet fra en computer hos noen andre enn hjemme i deres egen familie (Wolak m.fl., 2004). Sannsynligvis dreier dette seg om at mangel på den tryggheten familiehjemmet gir gjør at ubehagelige ting føles sterkere og mindre kontrollerbare når de skjer hjemme hos noen andre. Det kan også være at ungdom tar vesentlig større sjanser, og dermed opplever mer pågående og ubehagelige ting, når de surfer fra PC-en hjemme hos en venninne. Alt i alt formulerer utgiverne av den amerikanske rapporten hovedfunnet slik: «*While many are able to glide past these encounters as mere litter on the information super highway, some experience them as real collisions with a reality they did not expect and were distressed to find*» (Finkelhor m.fl., 2000:viii).

Et uttrykk for holdningen at griseprat og forslag om sex kun er «søppel langs veikanten til informasjons-motorveien» finner vi i en norsk undersøkelse av ungdoms holdninger til grenser og ansvar på internett (Smette, 2004). Ei 20 år gammel jente minnes sin tid som aktiv chatter i 13–14-årsalderen:

...jeg husker at det var noen sexkanaler... Og fra de kanalene hendte det at det kom noen inn på privatchatten og spurte om du ville ha sex eller om du var kåt og sånn. Så det var sånne ting da. Det blei bare sånn at du bare klikka det bort. Tenkte ikke noe på det liksom. ... jeg husker når vi satt flere jenter og satt og chatta, fortsatte vi og kødda bare tilbake. Ikke visste vi om personene var seriøs på det eller også bare kødda. Men vi bare fortsatte å spille på det og hadde det kjempemorsomt. (20 år gammel jente i Smette 2004:74)

Flere av deltakerne i denne undersøkelsen fortalte om det å gå sammen med venner og leke bevisst med de som oppfattes som «pervoer» på internett:

Nei, det begynte i gjengen på barneskolen, da. Vi var noen som var litt mer frempå enn andre. Vi begynte ganske tidlig med litt av hvert. Så var det ei venninne som hadde funnet den Eros chat-siden. Og da var vi innpå der og tulla med gud veit hvor mange folk det var.

Nei, [vi fikk ikke] direkte tilbud om penger [for sex] noen gang. Men det har vært sånn at «vi skal møtes og så skal vi spandere masse...» Men vi var jo liksom en hel gjeng som satt rundt dataskjermen.

(fra Smette, 2004:76–77).

Ungdom synes sex er spennende, og de bruker internett til å leke, utforske, og tøye grenser (Wolak m.fl., 2008). Sitter man sammen med venner og er ute for å «kødde», å se hvor langt man tør å gå og hvor langt man kan få andre til å gå, skal det ganske mye til at man blir skremt eller krenket av de tilbakemeldingene man får. I slike situasjoner er ungdommene trygge på at de har kontroll, dessuten er de flere om det.

Et par av deltakerne i Smettes undersøkelse framhever likevel at det kanskje ikke er helt tilfeldig hvem som driver med slike ting. Om det å sitte sammen med venner og chatte om sex sier en: «*Det var liksom oss, som gjorde litt av hvert og som var «pøbelungene». Og så var det de snille, koselige ungene. Så det var liksom bare oss da, som dreiv på sånn*» (Smette, op.cit.:76). En

annen forteller om en venninne som ikke lot det bli med sex-chatten sammen med venner, hun drev også med dette alene:

«Hun har aldri vært borti sånn kjærester eller noe sånt der... så da... det var bare toppen for henne å møte en som sa masse fine ting til henne og sånn», og videre: «hun venninna mi er jo ikke med på noe sosialt her sånn.. det er internett, internett, internett...»(Smette 2004:79).

De som sexchatter på internett er altså «pøbelungene», og de usikre som ikke er med på noe sosialt og som aldri har hatt kjæreste – ifølge ungdommenes egne oppfatninger, slik de framstår i Smettes gruppeintervjuer. Kan undersøkelsen vår bekrefte slike forestillinger?

Tilnærmelser og krenkelser på internett: bakgrunnskjenne tegn

I utgangspunktet skulle man tro at sjansen for å bli utsatt for tilnærmelser, og muligens krenkelser, på internett var noenlunde lik for alle: fordi internett er anonymt kan hvem som helst kan si hva som helst til hvem som helst. Ei alminnelig jente kan oppsøke et webforum for å snakke om en musikkartist hun er opptatt av, men møtes i chatrommet av en slibrig 40-åring som spør «er du kåt?» Som det heter i en engelsk rapport: «... *overgripere kan bruke internett og mobiltelefoner for å få tilgang til barn som tidligere ville vært utenfor rekkevidde*» (Palmer og Stacey 2004). Likevel, mye tyder på at forestillingene om at alle kjente sammenhenger oppheves på internett, er overdrevne. Flere studier, som vi skal se nedenfor, har vist at det ikke er tilfeldig hvem som utsettes for pågående seksuell oppmerksomhet på internett. Også i nettverdenen vil kjennetegn ved ungdommene og deres atferd på netter påvirke hvilke typer reaksjoner de får. I dette avsnittet ser vi på noen av de samme bakgrunnskjenne tegnene som har vist seg å ha betydning for risikoen for å oppleve seksuelle krenkelser «i den virkelige verden» (Mossige og Stefansen, 2007). Er det slik at de samme kjennetegnene som påvirker utsattheten for seksuelle krenkelser påvirker sjansen for å tiltrekke seg seksuell oppmerksomhet på internett? Vi ser både på trekk ved ungdommenes sosiale situasjon (forhold innen familien, vennerelasjoner) og trekk ved den enkelte som individ (seksuell orientering, funksjonsevne, sex- og alkoholdebut, tidligere utsatthet for overgrep).

Tabell 3.1. Andel ungdommer som har opplevd ulike former for seksuell pågåenhet på internett, etter sosiale bakgrunnskjennetegn.

	Er blitt krenket av grovt språk	Fått forespørsel om sexy bilde	Fått tilbud om å ha sex	Fått tilbud om gaver eller penger for sex	(Minste N)
<i>Forhold til foreldrene</i>					
Godt	14	30	18	4	5001
Middels	19	37	25	7	1547
Dårlig	33	51	45	9	85
<i>Har sett far beruset</i>					
Aldri	13	28	17	4	3371
1–4 ganger	17	35	22	5	2186
Mer enn 5 ganger	19	39	26	7	942
<i>Har sett mor beruset</i>					
Aldri	13	27	17	4	4031
1–4 ganger	18	38	13	6	1956
Mer enn 5 ganger	20	43	28	7	609
<i>Familieøkonomi</i>					
God	13	30	18	4	4772
Middels	18	37	24	6	1316
Dårlig eller variabel	25	43	29	11	525
<i>Antall fortrolige venner</i>					
To eller flere	15 ⁺	32 (i.s.)	19	4	6212
Ingen eller en	19 ⁺	36 (i.s.)	26	9	406

Alle sammenhengene i tabellen er statistisk signifikante på 1%-nivå, med mindre noe annet er oppgitt.

+ signifikant på 5%-nivå

i.s.: ikke signifikant

Tabell 3.1. viser andelen ungdom som har opplevd de ulike tilnærmelsene, etter trekk ved familie- og vennerelasjonene deres. De sterkeste utslagene finner vi for forholdet til foreldrene. For hvert av de fire spørsmålene vi har stilt er det langt flere som indikerer at de har opplevd dette blant de som har en dårlig relasjon til foreldrene enn blant de som har en positiv foreldre-relasjon. Det å ha sett en av foreldrene sine beruset øker også sjansen for at ungdommene vi har intervjuet har opplevd hver enkelt av de tilnærmelsene vi har spurt om. Dette gjelder begge foreldre, men utslagene er noe sterkere for mødre. Dårlig familieøkonomi har også en klar betydning: det er dobbelt så mange av ungdommene i familiene med dårlig økonomi som sier at de en eller flere ganger har følt seg krenket av grovt seksuelt språk på internett, og nesten tre ganger så mange som sier at de har fått tilbud om penger eller gaver for sex. Det å ha få eller ingen fortrolige venner gir mindre utslag: dette skaper ingen signifikante forskjeller i andelen som har fått forespørsel om å sende sexy bilder, og bare små forskjeller i andelen som har følt seg krenket av grovt

språk. Derimot er det en svak tendens til at flere av de med få venner har fått tilbud om sex, og også tilbud om penger eller gaver i bytte for sex.

Tabell 3.1 handler om kontekstuelle bakgrunnsfaktorer. I tillegg har vi et sett av individuelle faktorer, altså trekk ved ungdommen selv som kan øke sjansen for at de har seksuelle opplevelser på internett. Slike bakgrunnsfaktorer inkluderer nedsatt funksjonsevne, tidlig alkoholdebut, tidlig seksuell debut, tidligere overgrepserfaring, og seksuell orientering. Tabell 3.2 viser sammenhengene mellom slike individuelle bakgrunnskjenntegn og erfaringer med seksuelle tilnærmelser på internett.

Tabell 3.2. Andel ungdommer som har opplevd ulike former for seksuell pågåenhet på internett, etter individuelle bakgrunnskjenntegn

	Er blitt krenket av grovt språk	Fått forespørsel om sexy bilde	Fått tilbud om å ha sex	Fått tilbud om gaver eller penger for sex	(Minste N)
<i>Seksuell orientering</i>					
Heterofil	14	31	19	4	5972
Homofil	40	74	76	45	37
Bifil	35	63	45	17	152
Usikker	22	35	33	9	447
<i>Nedsatt funksjonsevne</i>					
Nei	14	31	19	5 (i.s.)	5820
Ja	20	29	28	6 (i.s.)	536
<i>Alder ved første samleie</i>					
Har aldri hatt samleie	10	17	11	2	1928
15 år eller eldre	15	36	22	5	713
14 år eller yngre	25	50	34	11	3929
<i>Alder første gang synlig beruset</i>					
Har aldri vært	11 (i.s.)	17	11	3 (i.s.)	885
15 år eller eldre	14	32	19	4	4204
14 år eller yngre	22	41	27	8	1447
<i>Utsatt for overgrep før fylte 13 år</i>					
Nei	13	30	18	4	612
Ja	29	50	36	10	5795
<i>Utsatt for overgrep etter fylte 13 år</i>					
Nei	11	26	15	3	1327
Ja	27	52	35	11	4881

Alle sammenhengene i tabellen er statistisk signifikante på 1%-nivå, med mindre noe annet er oppgitt.

+ signifikant på 5%-nivå

i.s.: ikke signifikant

Alder første gang synlig beruset: i.s. indikerer at forskjellen mellom de som aldri har vært synlig beruset, og de som var synlig beruset første gang etter fylte 15 år, er ikke statistisk signifikant. Forskjellen mellom de som var synlig beruset første gang før og etter at de fylte 15, er signifikant på 1%-nivå.

Tabell 3.2 viser sterke og systematiske utslag av mange av de individuelle bakgrunnskjennetegnene for ungdoms opplevelse av seksuelle tilnærmelser på internett. De aller mest påfallende forskjellene finner vi mellom ungdom med ulik seksuell orientering. For hvert av spørsmålene finner vi færrest selvidentifisert heterofile som har opplevd de tingene vi spør om. Ungdom som sier de er usikre på hvilken av «merkelappene» som passer, som avviser å sette slike merkelapper på seg selv, eller som sier at de ikke har tenkt over dette eller vet hva begrepene innebærer, har en profil som langt på veg ligner på de heterofile. De to gruppene som skiller seg ut er ungdom som identifiserer seg som homofile eller bifile. Andelen selvidentifisert homofile er svært liten – bare i underkant av 40 respondenter – men denne gruppa ser ut til å tiltrekke (eller oppsøke) en langt større seksuell oppmerksomhet på internett enn andre. Hele 76 prosent har fått tilbud om å ha sex, og 74 prosent har fått forespørsel om å sende et sexy bilde. I og med at denne gruppa er så liten hefter det stor usikkerhet ved disse resultatene, men funnet styrkes av at også ungdom som opplever seg som bifile har flere seksualiserte erfaringer fra internett enn selvidentifisert heterofile.

Det å ha hatt en tidlig seksuell debut – definert som å ha vært 14 år eller yngre første gang man hadde samleie – virker også inn på hvor eksponert man er for seksuell oppmerksomhet på internett. De av respondentene som oppgir at de aldri har hatt samleie – 29 prosent av alle som har svart på spørsmålet – har klart sjeldnere enn andre opplevd slik oppmerksomhet. Av de resterende er det klare forskjeller mellom de som debuterte tidlig og de som hadde en senere debut. Denne forskjellen er gjennomgående for alle spørsmålene. Noe lignende gjelder det å ha debutert tidlig med alkohol, som her er definert som å ha vært synlig beruset som 14-åring eller tidligere. Her er forskjellen mindre mellom de som aldri har drukket så mye alkohol at de er blitt synlig beruset og de som gjorde dette første gang som 15-åringer eller senere. Den gruppa som skiller seg sterkest ut, er de som debuterte tidlig. Igjen er forskjellene gjennomgående for alle spørsmålene. Respondenter som har vært utsatt for seksuelle overgrep tidligere i livet opplever flere seksuelle tilnærmelser på internett enn respondenter som ikke har slike erfaringer. Utslagene er sterkest for de som har opplevd overgrep etter at de fylte 13 år, men tendensen er også tydelig for de som har opplevd overgrep på et tidligere stadium.

Ovenfor så vi at jenter er mer utsatte for hver av disse formene for seksuell oppmerksomhet enn det gutter er. Finner vi også at ulike bakgrunnskjenntegn har betydning for jenter enn for gutter? Det er noen tendenser til dette, når vi ser på hvert enkelt av spørsmålene. Det å ha sett foreldrene, og særlig mor, beruset, later til å ha større betydning for jenter enn for gutter. Det samme gjelder familieøkonomien. Det er særlig jenter som opplever at familien har dårlig økonomi som opplever å få tilbud om penger eller gaver i bytte for sex. Vi vet ikke mer om hva som ligger bak dette, men det virker sannsynlig at en del jenter i denne situasjonen lar sin bekymring eller frustrasjon over familieøkonomien skinne gjennom i nett-kommunikasjon, og at dette gjør dem mer interessante for personer som ønsker å bytte materielle ting mot seksuelle tjenester. Det å ha få eller ingen venner slår også noe mer systematisk ut for jenter enn for gutter, det samme gjør det å ha funksjonsnedsettelse og det å ha vært tidlig beruset. Når vi ser på hvert enkelt spørsmål, er det jevnt over flere tydelige utslag for jenter enn det er for gutter. Slår vi de fire spørsmålene sammen finner vi imidlertid små forskjeller mellom hvordan ulike bakgrunns karakteristika slår ut for gutter og jenter (se tabell 3.3 neste side). Dobbelt så mange jenter som gutter har opplevd seksuell pågåenhet på internett, men det relative forholdet mellom ungdom med ulike bakgrunnskjenntegn er relativt likt for begge kjønn.

Bakgrunnskjenntegn som virker inn på sjansen for å oppleve seksuelle tilnærmelser på internett har også vært studert i en amerikansk kontekst (Mitchell m.fl., 2001). Denne studien avdekket at risiko er knyttet både til bakgrunnsfaktorer og til faktisk nettatferd. Aller sterkest utslag gjorde det å oppsøke chatterom og det å snakke med fremmede «online». Ungdom som gjorde disse tingene, hadde nesten fire ganger så stor risiko for å få tilnærmelser som andre. Risikoatferd på internett, definert som det å legge ut personlig informasjon, komme med frekke eller støtende kommentarer, trakassere andre, chatte om sex med personer man aldri har møtt, og å oppsøke grove pornografiske sider, ga også et tydelig utslag. Det å bruke internett andre steder enn hjemme (for eksempel hos venner), og det å bruke internett hyppig, økte risikoen noe, men ikke så sterkt som de andre nevnte faktorene.

Tabell 3.3. Andel gutter og jenter som har opplevd en eller flere former for seksuell pågåenhet på internett, etter sosiale og individuelle bakgrunnskjenne­tegn. Minste N=6120.

	Gutter	Jenter
<i>Forhold til foreldrene</i>		
Godt	22	45
Middels	29	57
Dårlig	40	75
<i>Har sett far beruset</i>		
Aldri	20	42
1–4 ganger	25	52
Mer enn 5 ganger	32	58
<i>Har sett mor beruset</i>		
Aldri	21	42
1–4 ganger	27	54
Mer enn 5 ganger	34	61
<i>Familieøkonomi</i>		
God	23	44
Middels	25	54
Dårlig eller variabel	33	58
<i>Antall fortrolige venner</i>		
To eller flere	23 (i.s.)	47
Ingen eller en	29 (i.s.)	55
<i>Seksuell orientering</i>		
Heterofil	22	47
Homofil	(96)	(71)
Bifil	52	70
Usikker	32	48
<i>Nedsatt funksjonsevne</i>		
Nei	22	47
Ja	32	59
<i>Alder ved første samleie</i>		
Har aldri hatt samleie	16	31
15 år eller eldre	27	51
14 år eller yngre	37	64
<i>Alder første gang synlig beruset</i>		
Har aldri vært	13	30
15 år eller eldre	24	48
14 år eller yngre	30	57
<i>Utsatt for overgrep før fylte 13 år</i>		
Nei	22	45
Ja	42	63
<i>Utsatt for overgrep etter fylte 13 år</i>		
Nei	21	39
Ja	42	64

Alle sammenhengene i tabellen er statistisk signifikante på 1%-nivå, med mindre noe annet er oppgitt.

i.s.: ikke signifikant

Parentes: færre enn 30 respondenter i kategorien.

Endelig viste denne undersøkelsen at 30 prosent av ungdom med «problemer» hadde vært utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet på internett, mot 17 prosent av ungdom som ikke var klart mer problembelastet enn gjennomsnittet. «Problemer» var definert som negative livshendelser (dødsfall i familien, foreldres skilsmisse, foreldres arbeidsløshet, flytting), det å ha opplevd fysiske eller seksuelle overgrep, og depresjon. Som nevnt ovenfor er jenter langt mer utsatte enn gutter, og eldre ungdom langt mer utsatte enn yngre: 77 prosent av de som opplevde seksuelle tilnærmelser på internett var 14 år eller eldre (Finkelhor m.fl., 2000). Variablene som er kontrollert er litt annerledes enn variablene i vår studie, men hovedinntrykket er det samme: Ungdom som har gjennomgått uheldige livshendelser eller har hatt et vanskelig oppvekstmiljø, opplever oftere enn andre seksuell pågåenhet på internett. Sterkest direkte innvirkning på ungdommenes internetterfaringer har likevel nettrelatert risikoatferd som det å snakke med fremmede om sex eller det å legge ut sexy bilder av seg selv.

For å oppsummere så langt: mange av ungdommene i denne undersøkelsen, og langt flere jenter enn gutter, har opplevd seksuell pågåenhet, seksuelle tilnærmelser eller seksuelle krenkelser (følt seg krenket av grovt språk) i sin bruk av internett. På internett, som i livet ellers, kan man bare delvis styre hvilke mennesker man møter. Noen ganger får man oppmerksomhet som man verken har søkt eller ønsket. Men man kan kontrollere hvilke signaler man sender ut, og hvilke webfora man beveger seg inn på. Dette er bakgrunnen for at våre funn fra Norge, i likhet med funnene i en omfattende amerikansk undersøkelse, viser at det ikke er tilfeldig hvem som utsettes for ulike former for oppmerksomhet. Jenter opplever langt mer seksuell pågåenhet enn gutter, og eldre ungdom opplever mer enn yngre. Det siste indikerer at økt alder og flere internetterfaringer blant ungdom hindrer dem altså ikke i å opptre på måter som tiltrekker seg seksuell oppmerksomhet, snarere tvert imot. Ungdom som har en negativ relasjon til foreldrene sine, og ungdom som er homofile (og formodentlig ferdes i nettfora der seksualitet og seksuell orientering er tema) har langt oftere erfaringer med seksuell pågåenhet på nettet enn andre. Det samme gjelder ungdom som har mødre eller fedre med høyt alkoholforbruk, ungdom med få eller ingen venner, ungdom – særlig jenter – som vokser opp med dårlig økonomi,

ungdom som debuterte tidlig med sex og/eller alkohol, og ungdom som har vært utsatt for overgrep tidligere i livet. Disse samme kjennetegnene er identifisert som risikofaktorer for ungdom som har opplevd seksuelle overgrep (Mossige og Stefansen 2007).

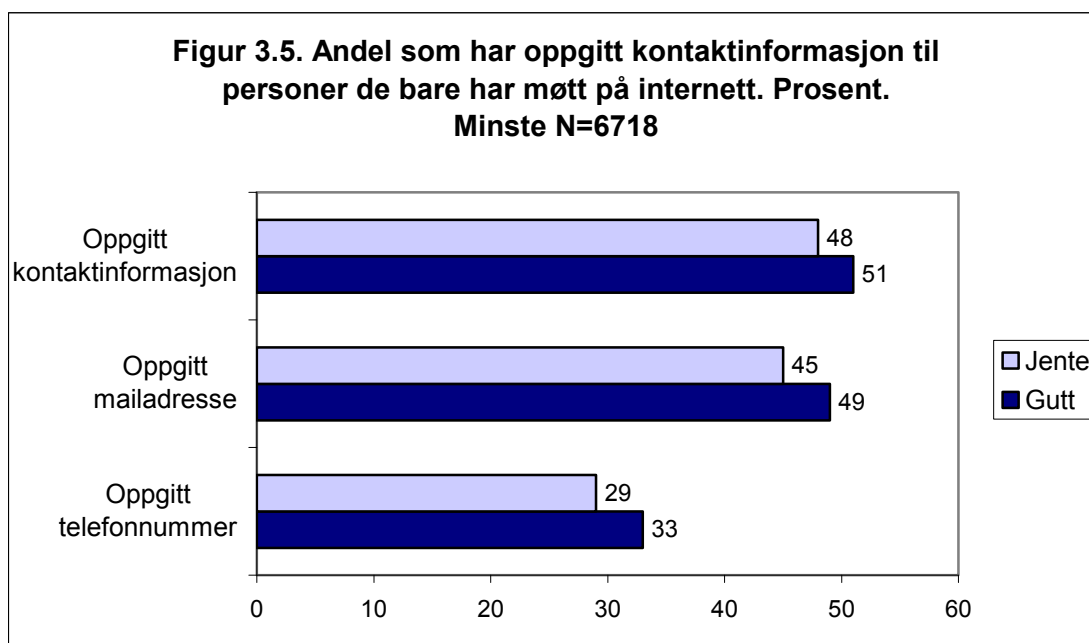
Å oppgi kontaktinformasjon

Det å bli kontaktet på det anonyme internettet av en fremmed som vil ha sexy bilder eller kommer med slibrige tilbud kan være ubehagelig, men utgjør i liten grad noen risikosituasjon. Ungdom som faktisk ikke fristes av denne typen kontakt kan helt enkelt logge seg av og forlate den plagsomme situasjonen. I det man oppgir kontaktinformasjon til fremmede på nettet, oppstår en litt annen situasjon. Da kan nettkontakten plutselig melde seg på mobilen eller den vanlige e-postkontoen, og den fremmede fra nettet vil i mange tilfeller ha muligheter til å finne ut hvem ungdommen er og spore ham/henne opp. Kort sagt; oppgir man kontaktinformasjon er man ikke lenger helt anonym. Naturligvis er det forskjell på om man oppgir den «offisielle» e-postadressen med fornavn, etternavn og internettleverandør, eller om man oppgir en mer tøysete hotmailadresse. Likevel, å oppgi kontaktinformasjon er det første skrittet som slipper den nye bekjente fra internett litt nærmere.

SAFT-undersøkelsen spør deltakerne om de har opplevd at fremmede har spurt dem om personlig informasjon på internett. «Personlig informasjon» inkluderer bilde, telefonnummer, adresse «og lignende» (Medietilsynet, 2008). 38 prosent av deltakerne sier at dette har skjedd, hvilket er omtrent sammen andel som i SAFT 2003 og 2006. I tillegg sier 7 prosent at de ikke husker om dette har skjedd. På spørsmål om hva de gjorde med disse forespørslene, svarte 41 prosent at de overså dem. 29 prosent oppga litt informasjon, tre prosent ga all informasjonen de ble spurt om. Svarkategoriene på dette SAFT-spørsmålet har ikke vært gjensidig utelukkende, så andelen som har gjort de forskjellige tingene summerer til langt mer enn hundre. Det ser ut til at den vanligste responsen på slike henvendelser er å overse dem, eller gi falsk informasjon. Det å gjøre noe aktivt for å beskytte seg mot slike henvendelser (be om å få være i fred, prøve å sperre meldinger fra personen, fortelle foreldrene om det) ser ut til å være mer vanlige responser enn det å faktisk oppgi informasjon – og langt mer vanlig enn å oppgi all informasjon.

Gutter er noe mer tilbøyelige enn jenter til å oppgi noe informasjon, men også mer tilbøyelige til å oppgi falsk informasjon. På spørsmål om hva som er de viktigste grunnene til at de ikke vil legge ut personlig informasjon på internett, er de vanligste svarene «redd for å bli kontaktet av noen jeg ikke kjenner», «vet ikke hvem som vil bruke info», «redd for virus» og «lært om trygg bruk av internett». Andelen som «har lært» har økt fra 10 prosent i 2003 til 40 prosent i 2008. Dette er den klart største økningen for noe svaralternativ på dette spørsmålet, og en klar indikasjon på at bevisstgjøring om trygg nettbruk har en effekt. Denne bevisstheten skinner også igjennom i de mest høyfrekvente svarene: ungdommene er oppmerksomme på at hvem som helst kan få tak i, og bruke, informasjon som ligger på internett.

Mens SAFT-undersøkelsene spør generelt om personlig informasjon, har vi spurt konkret om de noen gang har oppgitt mailadresse eller telefonnummer til noen de opprinnelig har møtt på internett. Vi spør ikke om hvorvidt de er blitt spurt om slik informasjon, men om de har oppgitt den – uavhengig av oppfordring. Figur 3.5 viser andelen gutter og jenter som har oppgitt mailadresse og/eller mobiltelefonnummer til en fremmed som de kun har møtt på internett.

Det er mer vanlig å oppgi mailadresse til fremmede fra internett enn det er å oppgi telefonnummer, og gutter oppgir noe oftere kontaktinformasjon enn

det jenter gjør. 49 prosent av guttene, og 45 prosent av jentene, har gitt mailadressen sin til en (eller flere) fremmed(e) de bare har møtt på internett. 33 prosent av guttene, og 29 prosent av jentene, har oppgitt mobiltelefonnummer. Det er svært sterk sammenheng mellom de to formene for kontaktinformasjon: hele 91 prosent av de som har oppgitt telefonnummer, har også oppgitt mailadresse. Dermed blir de totale tallene for det å oppgi kontaktinformasjon (mailadresse og/eller telefonnummer) svært like tallene for de som har oppgitt mailadresse: 48 prosent av jentene og 51 prosent av guttene. Dette er høyere andeler enn i SAFT-undersøkelsene, men tallene er ikke direkte sammenlignbare: for det første er våre respondenter eldre. SAFT-undersøkelsen viser også at eldre nettbrukere (17–18-åringer) oftere enn de yngre opplever å bli spurt om personlig informasjon (om de faktisk oppgir informasjonen er ikke diskutert) (Medietilsynet, 2008). For det andre er det uklart hvordan SAFT-undersøkelsens respondenter har oppfattet begrepet «personlig informasjon». En hotmailadresse med et fantasifullt «nickname» oppfattes kanskje ikke som personlig informasjon av alle respondentene.

En gjennomgang av hvilke karakteristika som særlig kjennetegner de ungdommene som oppgir kontaktinformasjon på nettet, viser at mange av de samme sammenhengene gjelder som for det å oppleve seksuell pågåenhet på internett (tabellen er ikke vist). Særlig det å ha en negativ foreldrerelasjon slår sterkt ut, både for gutter og jenter. Jenter som ofte har sett foreldrene sine beruset oppgir oftere kontaktinformasjon enn andre, mens dette ikke later til å gjøre noen forskjell for gutter. Både gutter og jenter som har få venner oppgir ofte at de har gitt fra seg telefonnummer, men ikke e-postadresse. Jenter som har vært tidlig synlig beruset, hadde tidlig seksuell debut, og har vært utsatt for seksuelle overgrep, sier også oftere enn andre at de har oppgitt kontaktinformasjon. Endelig er det klart flere homofile/lesbiske og bifile enn heterofile som har oppgitt kontaktinformasjon til personer de først har møtt på internett. Det er altså langt på vei de samme bakgrunnskjennetegnene som går igjen når vi ser på hvem som opplever seksuell pågåenhet på internett, og hvem som oppgir kontaktinformasjon.

Oppsummering og diskusjon

Relativt få av ungdommene i vår undersøkelse har blitt mobbet eller trakassert på SMS eller blitt offer for rykter på internett. Jenter er mer utsatte for slike ting enn det gutter er, og det vanligste er å ha blitt mobbet på SMS. Det nest vanligste er å ha mottatt truende eller slibrige SMS-er. De fleste som rapporterer om slike ting sier imidlertid at det skjedde for mer enn 12 måneder siden, noe som tyder på at dette med SMS-mobbing – i likhet med mobbing for øvrig, som andre studier har vist – er noe som avtar med økende alder. Særlig for jentene er det en klar tendens til at dette oftere skjedde «før» enn i løpet av det siste året, mens andelene blant gutter har vært lave hele tida. Andelene som innrømmer å ha utsatt andre for mobbing eller sjikane på SMS eller internett er enda mye lavere, og overstiger ikke 2–3 prosent for noe delspørsmål. Gutter innrømmer slik aktivitet noe oftere enn det jenter gjør, men unntak for at noen flere jenter enn gutter innrømmer å ha sendt mobbemeldinger til andre for mer enn ett år siden.

Mange unge gutter, og enda flere unge jenter, opplever å få tilbud av seksuell art på internett. Mer enn 40 prosent av jentene har opplevd å bli oppfordret til å sende sexy bilder av seg selv, én av fire har fått tilbud om å ha sex, og nesten like mange har blitt krenket av grovt seksuelt språk. For hver av indikatorene er jenter to til tre ganger mer utsatte enn guttene. Dette harmonerer godt med funnene i andre undersøkelser. Samlet har 38 prosent av respondentene i denne undersøkelsen fått en eller annen form for seksuell henvendelse på internett en eller annen gang, 24 prosent av guttene og 48 prosent av jentene.

Litt under halvparten av respondentene hadde gitt mailadressen sin til en fremmed de møtte på internett. Omtrent hver tredje hadde oppgitt telefonnummer. Gutter er noe mer tilbøyelige enn jenter til å oppgi kontaktinformasjon, men forskjellen er svært liten. Ser vi nærmere på hvem som har «problematisk» kontakt med fremmede på internett – hvem som utsettes for seksuell pågåenhet, seksuelle krenkelser og/eller oppgir kontaktinformasjon – finner vi sterke utslag av en rekke kontekstuelle og individuelle faktorer. Blant de kontekstuelle faktorene som slår sterkest ut, er det å ha en negativ foreldrerelasjon og det at foreldrene har et høyt alkoholforbruk. De som oppgir at de har få eller ingen venner opplever også oftere seksuell pågåenhet på

internett. Jenter som har vokst opp i familier med dårlig økonomi opplever dette oftere enn andre jenter, mens dette later til å ha noe mindre betydning for gutter. Av de individuelle bakgrunnskjenningene er det særlig det å ha homofil orientering som gir utslag: særlig for gutter, men også for jenter. Det å ha vært tidlig synlig beruset, og det å ha vært utsatt for overgrep tidligere, er også klare risikofaktorer for begge kjønn. For jenter øker i tillegg sjansen for å oppleve seksuell pågåenhet på internett, og tilbøyeligheten til å oppgi kontaktinformasjon, hvis de har hatt en tidlig seksuell debut, og hvis de har nedsett funksjonsevne. Igjen er funnene våre i tråd med internasjonal litteratur.

Når det å ha en negativ relasjon til egne foreldre synes å slå så klart ut, kan dette forstås på minst to måter som ikke er gjensidig utelukkende. For det første vil en negativ foreldrerelasjon gjøre barn og ungdom mer henvist til seg selv med mindre dialog med egne foreldre om hvordan for eksempel forholde seg til erfaringer på internett. For det andre kan en dårlig foreldrerelasjon skape betingelser for en generelt ukritisk holdning blant disse barn og ungdom til om de har grunn eller ikke til å stole på andre slik at de blir mer sårbare for å påvirkes eller manipuleres av andre. De kan komme til å stole på andre der det rett og slett ikke er grunnlag for dette.

Hvordan skal vi tolke disse funnene, alt i alt? Er det et dramatisk bilde som tegnes? På en måte bør ikke disse funnene være svært oppsiktsvekkende. For det første, de fleste unge gutter og jenter rapporterer *ikke* å ha opplevd noen av de tingene vi har spurt om. Disse ungdommene bruker kanskje ikke mye tid på nettet i det hele tatt, eller de oppsøker ikke chatterom og andre fora der flørt, sex og seksualitet er tema, eller de chatter på en måte som ikke tiltrekker seg seksuell oppmerksomhet. For det andre, det er grunn til å tro at de fleste ungdommene som faktisk opplever seksuell pågåenhet på internett ikke lar det gå inn på seg. De er oppmerksomme på at det er en del «pervoer» der ute, og de tar det ikke personlig – uansett er det bare å klikke dem vekk. Amerikanske tall angir at hele 75 prosent av de som har opplevd seksuell pågåenhet på internett ikke bryr seg om det, de behandler det som irrelevant «søppel i veikanten» når de cruiser ned informasjons-highway'en. En norsk undersøkelse (Smette, 2004) viser også at noen ungdommer tidlig i puberteten kan oppleve det som spennende og morsomt å prøve ut seksuelle temaer i en betryggende anonym nettsfære. Disse ungdommene oppsøker

sexpratet, og blir ikke rystet over å få omtrent de tilbakemeldingene de ber om. Sånn sett har ikke denne gjennomgangen avdekket spesielt alarmerende forhold.

Likevel, det er ikke grunn til å ta helt lett på disse temaene. Når amerikanske tall viser at 75 prosent ikke lar seksuell oppmerksomhet gå inn på dem, sier de samtidig at 25 prosent faktisk gjør det. Noen opplever å bli svært skremte, eller føler seg oppriktig krenket, av ubehagelige ting de har opplevd på internett. Dette kan ha sammenheng med trekk ved den unge nettbrukeren (alder, sensitivitet), men også med situasjonen på nettet. En ting er å sitte sammen med venner og dikte opp en Pamela Anderson look-alike som sitter foran PC-en i sin utringede rosa neglisjé – da ber man om det, og da er det bare på gøy. Noe ganske annet er å være alene og kontaktsøkende, presentere seg på chatten som seg selv og beskrive sitt faktiske utseende og hva man har på seg, få kontakt med en person som virker hyggelig, og denne personen så vrir samtalen i retning av intime spørsmål om kropp, seksuell erfaring og invitasjon til cybersex. Sjansen er stor for at man da føler seg både lurt og invadert – kort sagt, krenket. Selv om internett oppleves som anonymt, legger man ofte en del av sin egen identitet inn i nettkontakten (jf. Peter m.fl., 2007; Valkenburg m.fl., 2007; Subrahmanyam og Greenfield 2008).

Den andre grunnen til bekymring er at vi har sett at det som karakteriserer ungdom som opplever seksuell pågåenhet på internett langt på vei er det samme som karakteriserer ungdom som opplever seksuelle overgrep (se for eksempel Mossige og Stefansen 2007). De ungdommene som er mest utsatte er ungdom som har et dårlig forhold til foreldrene sine, som har foreldre som drikker mye alkohol, som opplever seg selv som sosialt isolerte (har få eller ingen venner), som har vært utsatt for overgrep tidligere, og som tidlig var synlig beruset. Ungdom i risikozonen later til å tiltrekke seg seksuell oppmerksomhet på internett i større grad enn annen ungdom. Ungdom kan langt på vei kontrollere hva de utsetter seg for, også på internett, og mange av dem er svært bevisste på nettopp slike ting. Dermed er det også mange som ganske bevisst bryter reglene og oppfører seg på en måte som skaper risiko. Det typiske er altså ikke at veltilpasset ungdom i ressurssterke familier våger seg ut på internett, og der møter en jungel der helt andre regler gjelder, der de uforvarende overfalles av potensielle overgripere. Det typiske er at ung-

dom som i utgangspunktet har problemer, ofte på en rekke områder, oppsøker nettets mer tvilsomme avkroker og der presenterer seg på en måte som tiltrekker seksuelt pågående medsurfere. Dette kan forstås som en form for selvdestruktiv atferd. Nylig publiserte amerikanske data har da også vist at det er relativt sterke sammenhenger mellom faktisk, fysisk selvskading og risikabel internettatferd (Mitchell og Ybarra, 2007). Vi bør derfor ikke avfeie den seksuelle pågåenheten mot ungdom på internett som «bare lek», for noen av ungdommene berører dette svært alvorlige temaer.

Det å bli invitert til å ha sex, eller det å bli oppfordret til å sende sexy bilder av seg selv, kan oppleves som pirrende, irriterende eller krenkende. For noen sårbare ungdommer forsterker det antakelig et negativt selvilde som sier at sex er det beste de kan spille på i møte med nye mennesker, at det er en vesentlig del av det de har å by på. I så fall gjenfinner vi det samme negative selvildet som viser seg blant barn og ungdom som har flere «vanlige» overgrepserfaringer (Briere og Elliot, 2003). Å oppgi kontaktinformasjon øker risikoen for at noe faktisk kan skje i den virkelige verden. Men hvor mange møter faktisk nettkontaktene sine? Og hvor ofte skjer overgrep og andre ubehagelige ting i slike møter? Dette er tema for neste kapittel.

4 Ansikt-til-ansikt-møter mellom nettvener

I forrige kapittel så vi på opplevelser av seksuell pågåenhet og sjikane på internett, og på ungdommens villighet til å gi fra seg kontaktinformasjon til personer de bare kjenner fra internett. Som vi påpekte er det en vesentlig forskjell på det å chatte med et anonymt «nick» på en webside, og det å oppgi telefonnummer eller e-postadresse. Hvis det nye internettbekjentskapet ikke har ærlige hensikter i møtet med den unge nettbrukeren, rykker trusselen nærmere når bekjentskapet tas fra det anonyme nettet til private kanaler som telefon og e-post. Det synes å være en utbredt frykt i samfunnet generelt og blant foreldre for hva som kan skje i det fysiske møtet mellom unge nettbrukere og deres bekjenskaper fra internett. I slike sammenhenger, som i livet for øvrig, kan naturligvis aforismen «en fremmed er en venn man ennå ikke kjenner» gjelde. Internett er en unik arena for å dyrke felles interesser, og kanskje treffe nye gode venner eller en mulig kjæreste. Internettbrukere er ikke mer suspekte enn folk flest – i vår moderne tid *er* internettbrukere «folk flest». Likevel, det er åpenbart naivt å gå ut fra at alle mennesker har ærlige hensikter i alle situasjoner. Man kan bløffe om alder, inntekt, status og intensjoner i håp om å gjøre inntrykk på nye bekjenskaper. Dette skjer i alle sammenhenger der folk møtes, men det er klart at internett kan ta slik bløff til nye dimensjoner. En 50 år gammel mann kan gi seg ut for å være en 14 år gammel jente på internett, og bli akseptert av andre 14-åringer som en jevnaldrende. Det går ikke på ungdomsklubben. Dette kapitlet skal handle om møter mellom ungdom og personer de bare kjenner fra internettkontakt: om hvor mange som har slike møter, og hva som skjer i møtet.

Torgersen (2004) har omtalt slike møter mellom ungdom og personer de bare «kjenner» fra internett for nettmøter. Dette er ikke lenger et brukbart begrep, siden «nettmøte» i dag så å si utelukkende brukes om møter på internett mellom profilerte enkeltpersoner og publikum («Møt våre eksperter i nettmøte klokken 12.00!» «Hank von Helvete stiller i nettmøte på våre

websider!)). Å kalle dette «å møtes i virkeligheten» speiler heller ikke den virkeligheten ungdom opplever – for rutinerte nettbrukere er internett en del av virkeligheten. I mangel på etablerte uttrykk skal vi kalle slike møter fysiske møter, «ansikt-til-ansikt-møter» eller møter «offline». De senere årene har flere historier om slike møter med tragisk utfall blitt formidlet gjennom ulike medier:

Mannen i 40-årene skal ha møtt skolejenta over internett, og voldtekten skal ha skjedd da de to var på biltur i mossedistriktet... Mannen skal ha fått kontakt med jenta via en kontaktside på internett. De to skal ha avtalt å møtes, og møtet endte med bilturen, opplyser [politiinspektøren] til avisen (Moss avis/ NRK 21.09.2005).

En 27-åring fra Ålesund er i Sunnmøre tingrett dømt til ni års fengsel for voldtekter og overgrep mot 13 unge jenter, melder NRK. Mannen møtte jentene på chattesider på internett (Dagbladet 29.9.2006).

Overgrepet skal ha skjedd i midten av desember, ifølge politiet, etter at mannen og gutten hadde «chattet» på internett (Dagbladet 1.2.2008)

En av Redd Barnas nettvett-regler lyder «Hvis du skal møte en person du har blitt kjent med på internett, ta med en voksen du stoler på» (<http://www.reddbarna.no>). Mye opplysningsarbeid om nettsikkerhet har nettopp dreid seg om å ivareta sin egen anonymitet på internett, og om å være forsiktig med å treffe nettvener ansikt-til-ansikt. Dette arbeidet, i kombinasjon med medieoppslag som de ovenforstående, har skapt en klar bevissthet hos mange unge om de potensielle farene ved fysiske ansikt-til-ansikt-møter med nettkontakter. En indikasjon på dette finnes i den NOVA-studien vi siterte fra i kapittel 3, som hadde til hensikt å studere ungdoms forståelser av seksuell utnyttning (Smette, 2004). Her ble ungdommene i gruppeintervjuer bedt om å diskutere en vignett som kort fortalt skisserer en historie om en mann på 28 år og ei jente på 15 som møtes i et chatrom på internett: han gir seg ut for å være 18 år, hun for å være 17. De småflørter, avtaler å møtes, og «møtet resulterer i en svært ubehagelig situasjon» for den 15 år gamle jenta (Smette 2004:44). Både gutter og jenter i fokusgruppene oppfattet dette som en historie som godt kunne ha skjedd, med den begrunnelsen av at de hadde lest om slike saker i mediene. De fleste av dem mente dessuten «den svært ubehagelige situasjonen» godt kunne være

voldtekt, noe som vel også gjenspeiler hva ungdommene forestiller seg typisk kan skje i et slikt møte. At sønnen eller datteren deres naivt involverer seg med personer som ikke vil dem vel på internett, og deretter lokkes til å møte personen i virkeligheten, er vel det sterkeste marerittet foreldre har knyttet til nettbruk – og som sitatene ovenfor illustrerer, er dette ikke uten rot i virkeligheten. Men hvor vanlig er dette, når vi ser på netterfaringene til et utvalg vanlige 18-åringer? Har noen ungdommer større sannsynlighet for å gjennomføre offline-møter enn andre, og hvilken informasjon har vi om hva som skjer under slike møter?

Hvor mange har ansikt-til-ansikt møter med nettvenner?

Det finnes enkelte tidligere norske undersøkelser av omfanget av ansikt-til-ansikt-møter mellom nettkontakter. Trygg bruk-undersøkelsen 2008 viste at 27 prosent av de som hadde chattet på internett fysisk hadde møtt noen de først traff/chattet med på internett. Dette var en økning fra de to foregående SAFT-undersøkelsene, der andelen var 17 i 2003 og 22 i 2006. Ifølge Medietilsynets undersøkelser blir det altså mer vanlig over tid å ta bekjenskaper fra internett over i «virkeligheten». De som hadde chattet på internett i Medietilsynets undersøkelse utgjorde 78 prosent av alle de intervjuede. 27 prosent av 78 prosent tilsvarende 21 prosent av totalen, altså hadde 21 prosent av et representativt utvalg i alderen 9–16 år en eller annen gang møtt en person de kjente fra internett i virkeligheten. En annen norsk studie fra 2003 viste at 18 prosent hadde møtt nettkontakter, et tall som stemte rimelig godt overens med amerikanske undersøkelser av fenomenet omtrent på samme tid (Kjærnsrød 2003, sitert i Torgersen, 2004). Andre finner høyere tall: Torgersen (2004), med data fra «en mindre by på Østlandet» i 2002, fant at i alt 33 prosent av guttene, og 31 prosent av jentene, en eller flere ganger hadde møtt nettkontakter i virkeligheten. Tilsvarende høye tall ble funnet i Canada i 2005 (Young Canadians in a Wired World Phase 2, 2005). Anslag fra norske studier varierer altså mellom 18 og 32 prosent.

Spørsmålet som ble stilt i vår undersøkelse kom som spørsmål nummer sju etter de seks spørsmålene om opplevelser av seksuell pågåenhet på inter-

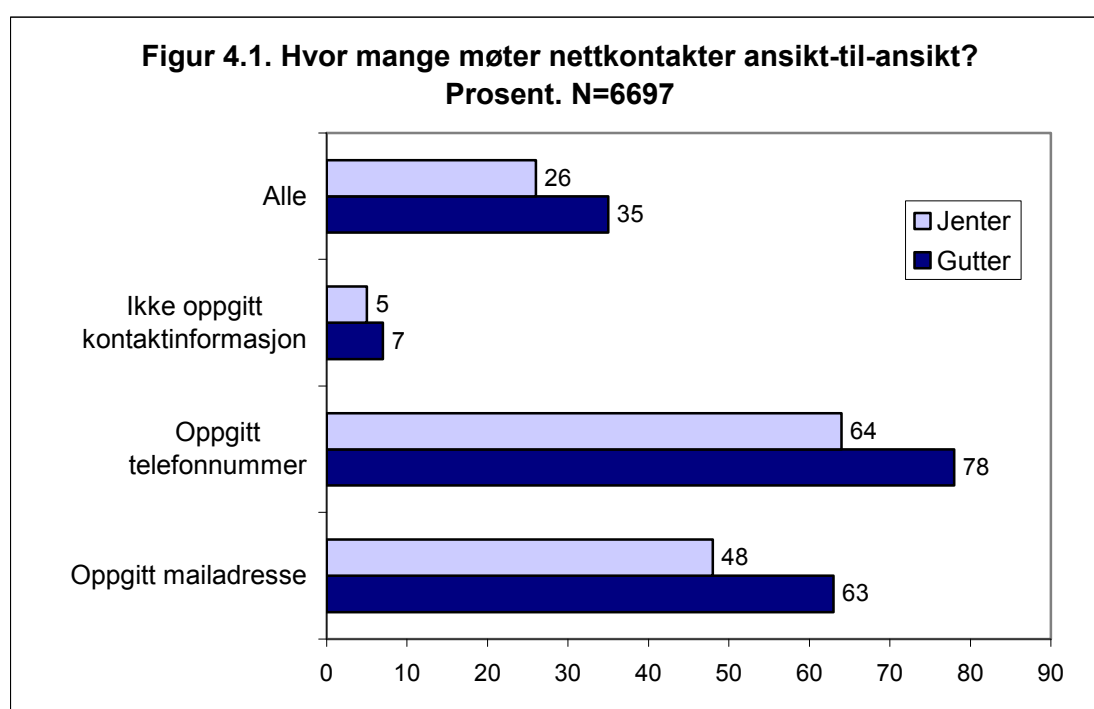

nett og formidling av kontaktinformasjon som vi diskuterte i forrige kapittel. Spørsmålsformuleringen var ukomplisert: «Har du møtt personer i virkeligheten som du først fikk kontakt med på internett?». Som i forrige kapittel skilte vi mellom «siste 12 måneder» og «tidligere». I alt har 19 prosent av ungdommene møtt noen i løpet av de siste 12 månedene: 13 prosent av jentene og 27 prosent av guttene. 22 prosent – 25 prosent av guttene og 19 prosent av jentene – oppgir at de har møtt noen for mer enn 12 måneder siden. Det er en del overlapp mellom disse gruppene, slik at det samlede tallet er 30 prosent: 35 prosent av guttene og 26 prosent av jentene har fysisk møtt nettvenner en eller annen gang i løpet av livet. Tallene harmonerer godt med Torgersens (2004) tall, og stemmer også med Torgersens funn om at gutter gjennomfører slike møter oftere enn jenter. Kjønnforskjellen er imidlertid større i vår undersøkelse enn i 2004-undersøkelsen. Vi har klart høyere tall enn SAFT 2008, noe som kan skyldes at vi har eldre respondenter. Nesten like mange oppgir å ha hatt minst ett offline-møte siste år (da de var 17–18 år gamle) som de som oppgir at de har hatt et slikt møte for mer enn 12 måneder siden. Dette kan ha å gjøre med hva respondentene husker, men tyder ikke desto mindre på at det å møte nettbekjentskaper utenfor nettsfæren er mer vanlig blant eldre ungdom.

Hvem oppsøker ansikt-til-ansikt-møter?

I forrige kapittel så vi på andelene som hadde oppgitt kontaktinformasjon, nærmere bestemt telefonnummer og e-postadresse. Vi påpekte at hvis den fremmede på internett utgjør en trussel, rykker denne trusselen nærmere i det ungdommen gjør seg tilgjengelig også utenfor det anonyme internettet. Dette å forbli anonym er et sentralt poeng i generelle «nettvettregler» (Aas-Hansen, 2007) og går også igjen i den amerikanske diskusjonen av farer barn og unge møter på internett (for eksempel Wolak m.fl., 2008). Ser vi på sammenhengene i vårt materiale mellom det å ha oppgitt kontaktinformasjon og det å faktisk ha møtt fremmede fra internett ansikt-til-ansikt, finner vi en svært klar sammenheng (figur 4.1). Bare 5 prosent (jenter) / 7 prosent (gutter) av ungdommene som ikke har oppgitt kontaktinformasjon, hadde møtt en person de kjente fra internett. Til sammenligning hadde 78 prosent av guttene, og 64 prosent av jentene som hadde gitt fra seg telefonnummer gjort det samme, og

63 (gutter) / 48 (jenter) prosent av de som hadde oppgitt e-postadresse. Dette tyder klart på at det å oppgi kontaktinformasjon i svært mange tilfeller er et skritt på veien mot å avtale og gjennomføre et møte. Nesten alle som har hatt offline-møter har oppgitt kontaktinformasjon, likevel er det ikke slik at alle som har oppgitt kontaktinformasjon faktisk gjennomfører et møte. Det å gi fra seg telefonnummer er oftere et signal om at man er innstilt på å møtes enn det å oppgi mailadresse. Som vi så i forrige kapittel er det også færre som oppgir telefonnummer på internett, men av de som gjør det, er det altså en høy andel som har gjennomført offline-møter.

Det er altså ingen myte at det å oppgi kontaktinformasjon er et skritt på veien mot et faktisk møte. Dette er også hovedfunnet i en av de relativt få dybde-studiene som er gjort av SAFT-dataene, med data fra SAFT i Singapore (Liau, Khoo og Ang, 2005). De fant at blant de faktorene som sterkest predikerer sjansen for at ungdom vil møte nettbekjenskaper ansikt-til-ansikt, er hvilken informasjon om seg selv ungdommen oppgir på nettet. Likevel, dette hjelper oss lite til å forstå hva som kjennetegner ungdommene som gjennomfører slike møter, utover det vi vet fra kapittel 3 om hvem som lettest oppgir kontaktinformasjon. Å oppgi telefonnummer eller e-post må forstås som en del av en prosess som leder fram til et faktisk fysisk møte. Hva vet vi så om kjennetegn ved ungdommene som faktisk gjennomfører offline-møter?

Torgersens (2004) studie inneholder noe informasjon om dette. Hun finner for det første at sjansen for å ha gjennomført offline-møter for gutter økte med økt bruk av PC: jo mer ivrige chattere de unge guttene var, jo større var sjansen for at de også møtte chattevenner i virkeligheten. Jentene som avtalte møter med nettbekjentskaper skilte seg mindre fra andre jenter med hensyn på nettbruk, noe som får Torgersen til å konkludere med at noen jenter bruker nettet aktivt og selektivt nettopp for å treffe mennesker. For øvrig avdekket denne undersøkelsen et samspill mellom alder, kjønn og problematferd. For det første varierte interessen for å gjennomføre offline-møter mye mer med alderen for jenter enn for gutter. 30–35 prosent av guttene på alle klassetrinn (8. klasse på ungdomsskolen til 2. klasse på videregående) hadde møtt nettvenner, det var ingen forskjell mellom klassetrinn. For jenter økte andelen fra 23 prosent av 8.-klassingene til 39 prosent av de som gikk i andre klasse på videregående. Eldre jenter oppsøker altså offline-møter langt oftere enn det yngre jenter gjør, mens det ikke er noen forskjell for gutter.

For det andre var sammenhengen mellom problematferd og offline-møter forskjellig for gutter og jenter: sammenhengen var sterkest for de yngste guttene og de eldste jentene. Guttene i ungdomsskolealder som hadde hatt offline-møter skilte seg tydelig ut med mer utagerende atferd enn andre, oftere bruk av rusmidler, dårligere forhold til foreldrene, og mer depressive plager enn andre. Jenter på videregående skole som hadde hatt offline-møter skilte seg ut med at de oftere skulket skolen, oftere var borte om nettene uten at foreldrene visste hvor de var, og at de hadde et høyere forbruk av alkohol. Slike forskjeller ble ikke funnet blant jenter på ungdomsskolen eller blant gutter på videregående skole. En mulig årsak til at sammenhengen mellom problematferd og offline-møter forsvinner for gutter på videregående, er at gutter som har betydelige atferdsproblemer eller er i sterk opposisjon ikke gjennomfører videregående utdanning, og dermed forsvinner ut av undersøkelser som kontakter ungdom gjennom skolen. For øvrig er ikke mønsteret som kommer fram i denne studien lett å forklare. Torgersen (2004) peker imidlertid på at spørsmålsstillingen omfatter de som har møtt nettvennene sine tilfeldig på byen eller på fest, uten at dette representerer et planlagt møte på tomannshånd. Dermed er det rimelig at de jentene som vanker mye ute på egenhånd og drikker relativt mye alkohol – jenter som fester, med andre

ord – har et større og løsere nettverk som også omfatter mer eller mindre tilfeldige nettkontakter. At «de snille guttene» ser ut til å treffe flere nettkontakter etter hvert som de blir eldre kan ha sammenheng med gutters bruk av dataspill og samlinger som «The Gathering³» for spill-entusiaster. I slike sammenhenger er det sannsynlig at guttene treffer andre gutter de ellers bare kjenner fra spill-chaten.

Vi så også i kapittel 3 at sjansen for å ha opplevd seksuell pågåenhet på nettet hadde klar sammenheng med en rekke av de bakgrunnskjennetegnene vi kjenner fra overgrepforskningen, både individuelle og kontekstuelle. Dette gjaldt også det å ha oppgitt kontaktinformasjon på nettet. Det er all grunn til å tro, på bakgrunn av dette, at det å avtale og gjennomføre personlige møter med bekjente fra internett også henger sammen med de kjente kjennetegnene. Tabell 4.1 og 4.2 bekrefter at dette i stor grad er tilfelle.

Tabell 4.1. Andel gutter og jenter som har gjennomført minst ett offline-møte med nettkontakter en eller annen gang, etter sosiale bakgrunnskjennetegn. Minste N=6494.

	Gutter	Jenter
<i>Forhold til foreldrene</i>		
Godt	34	24
Middels	39	30
Dårlig	55	48
<i>Har sett far beruset</i>		
Aldri	32	22
1–4 ganger	37	28
Mer enn 5 ganger	41	33
<i>Har sett mor beruset</i>		
Aldri	33	23
1–4 ganger	39	28
Mer enn 5 ganger	42	35
<i>Familieøkonomi</i>		
God	34 ⁺	23
Middels	36 ⁺	29
Dårlig eller variabel	45 ⁺	35
<i>Antall fortrolige venner</i>		
To eller flere	40 (i.s.)	28 (i.s.)
Ingen eller en	35 (i.s.)	25 (i.s.)

Alle sammenhengene i tabellen er statistisk signifikante på 1%-nivå, med mindre noe annet er oppgitt.

+ signifikant på 5%-nivå

i.s.: ikke signifikant

³ The Gathering er et av verdens største datatreff, og arrangeres årlig i påsken i Vikingskipet på Hamar.

Tabell 4.2. Andel gutter og jenter som har gjennomført minst ett offline-møte med nett-kontakter en eller annen gang, etter individuelle bakgrunnskjennetegn. Minste N=6198.

	Gutter	Jenter
<i>Seksuell orientering</i>		
Heterofil	34	24
Homofil	(96)	(69)
Bifil	59	44
Usikker	48	33
<i>Nedsatt funksjonsevne</i>		
Nei	34	24
Ja	45	36
<i>Alder ved første samleie</i>		
Har aldri hatt samleie	25	14
15 år eller eldre	41 (i.s.)	27
14 år eller yngre	44 (i.s.)	39
<i>Alder første gang synlig beruset</i>		
Har aldri vært	27	18
15 år eller eldre	36 (i.s.)	25
14 år eller yngre	39 (i.s.)	31
<i>Utsatt for overgrep før fylte 13 år</i>		
Nei	35 (i.s.)	24
Ja	37 (i.s.)	36
<i>Utsatt for overgrep etter fylte 13 år</i>		
Nei	34	21
Ja	44	36

Alle sammenhengene i tabellen er statistisk signifikante på 1%-nivå, med mindre noe annet er oppgitt.

i.s.: ikke signifikant

Parentes: færre enn 30 respondenter i kategorien.

Alder første gang synlig beruset/ alder ved første samleie: i.s. indikerer at forskjellen mellom de som var synlig beruset/ hadde samleie første gang før og etter at de fylte 15, ikke er signifikant. Forskjellene mellom de som aldri har vært synlig beruset/ aldri har hatt samleie, og de som opplevde dette for første gang etter fylte 15 år, er statistisk signifikant.

Gutter og jenter som har en homofil/lesbisk/bifil orientering har langt oftere hatt offline-møter enn selvidentifisert heterofil ungdom. Dette gjelder for både gutter og jenter. Jenter som har hatt en tidlig seksuell debut, og jenter som tidlig drakk så mye alkohol at de ble synlig beruset, har oppsøkt offline-møter oftere enn jenter som opplevde dette senere. Disse to faktorene later ikke til å ha betydning for gutter. De ungdommene som virkelig skiller seg ut med svært få offline-møter, er likevel ungdom som aldri har vært berusede og som enda ikke har debutert seksuelt. Dette gjelder både gutter og jenter. Jenter som har vært utsatt for overgrep har oftere møtt nettkontakter ansikt-til-ansikt enn jenter som ikke har slike erfaringer, for gutter gjelder dette bare de som har vært utsatt for overgrep etter fylte 13 år. Både jenter og gutter med nedsatt funksjonsevne har flere erfaringer med offline-møter enn andre.

Ungdom som har en negativ foreldrerelasjon, og ungdom som har sett mor og/eller far beruset, gjennomfører også offline-møter oftere enn ungdom som ikke har disse familierelasjonene. Familieøkonomi har betydning både for gutter og jenter, i den forstand at ungdom som opplever familieøkonomien som dårlig oftere har gjennomført offline-møter med nettkontakter.

Antallet fortrolige venner har ingen signifikant betydning i tabellen, verken for gutter eller jenter. En mer fingradert analyse antyder imidlertid at dette funnet maskerer en tendens som gjør seg gjeldende hos jenter, men ikke hos gutter. De jentene som oftest har møtt nettkontakter offline, er de jentene som sier at de ikke har noen fortrolige venner. Derimot er det liten forskjell på dette området mellom de jentene som sier de har en fortrolig venn, og de som sier de har 3–4. De jentene som sjeldnest har hatt ansikt-til-ansikt møter med nettvener, er de jentene som sier de har fem eller flere fortrolige venner. For gutter er det ingen systematisk sammenheng mellom antall fortrolige venner og hvorvidt de har gjennomført offline-møter.

SAFT-dataene i Norge er ikke analysert med tanke på hva som karakteriserer ungdom som har ansikt-til-ansikt møter med nettvener, og ingen av de amerikanske studiene vi ellers henter informasjon fra har stilt spørsmålet om hvorvidt offline-møter faktisk har funnet sted. Derfor har vi liten kunnskap fra før om trekk ved ungdom som kan øke sjansen for at de har slike møter, og kan i liten grad sammenligne våre funn med andres. En del informasjon om offline-møter finnes i kilder som tar utgangspunkt i terapeutisk arbeid (for eksempel Nyman, 2007) eller politiarbeid og rettspraksis (for eksempel Faremo-utvalget, 2007; Aas-Hansen, 2004; Nicolaisen, 2008), men disse har det til felles at de kun har fokus på møter som har gått galt. Vi kommer derfor tilbake til disse kildene i neste avsnitt, når vi ser på faktisk risiko ved slike møter.

Hva skjedde på møtet?

Så langt har vi sett på andelen ungdom som har hatt møter med nettvener offline en eller flere ganger, og hva som kjennetegner de ungdommene som har gjort dette. I mange sammenhenger oppfattes det å treffe «fremmede» fra nettsfæren som en form for risikoatferd. Men hvor stor er risikoen egentlig? En kanadisk undersøkelse fra 2001 viste at 12 prosent av de ungdommene

som hadde møtt nettbekjentskapene sine utenfor nettet, hadde opplevd dette som noe ubehagelig eller negativt (Canadians in a wired world, 2001). Da denne undersøkelsen ble gjentatt i 2005, hadde andelen som hadde opplevd ubehagelige møter økt til 29 prosent (Young Canadians in a wired world, Phase 2, 2005). Den kraftige økningen kommenteres ikke av forfatterne i 2005, men kan skyldes forskjeller i koding av åpne svar. I 2005 nevnes det at noen ungdommer oppgir både positive og negative erfaringer, så det er mulig at de 29 prosentene omfatter de som har gitt «både-og» svar. Dette er imidlertid ikke redegjort for i rapportene. Det viktige funnet fra disse undersøkelsene, både i 2001 og i 2005, er likevel at de negative opplevelsene stort sett var av en ganske triviell karakter. I to av tre tilfeller besto det negative i at utseendet til en person de møtte ikke svarte til forventningene (ofte konkretisert i ungdommenes åpne svar som «personen var feit og stygg»), at typen eller personligheten ikke svarte til forventningene («personen var snål, rar, sprø, ekkel, rasshøl, irriterende, teit, tulling, idiot») eller at de bare ikke hadde noe felles med personen de møtte. 12 prosent i 2005 oppga at det negative besto i at personen ville ha sex eller brukte et vulgært seksuelt språk, mens 8–9 prosent hadde opplevd personen som voldelig (Young Canadians in a Wired World, Phase 2, 2005:78). 12 prosent av de 29 prosentene som hadde hatt et negativt offline-møte utgjør 3,5 prosent av alle som hadde hatt slike møter; av alle som hadde gjennomført møter med nettkontakter i Canada hadde altså under fire prosent opplevd møtet som negativt på grunn av sexpress eller seksuelt aggressivt språk.

Trygg bruk-undersøkelsen i Norge spurte ungdommen som hadde hatt offline-møter (21 prosent av alle ungdommene i undersøkelsen, se ovenfor) om de hadde hatt med seg noen på dette møtet. Bare 21 prosent sa at de gikk alene, mens hele 57 prosent hadde hatt med seg venner (Medietilsynet 2008). En ganske stor andel (12 prosent) sier de ikke husker, de øvrige fordeler seg på mor, far, søsken og andre. Tar man med seg noen til et møte med noen man bare kjenner fra nettet, er det altså i all hovedsak én eller flere venner. Trygg bruk-undersøkelsen spør videre hva som skjedde på møtet. To av tre – 66 prosent – svarer «jeg hadde det kjempefint», mens henholdsvis 19 og 10 prosent sier «ikke noe spesielt, det var kun et møte» og «ikke noe spesielt, det var kjedelig». En prosent forteller at den andre personen sa

stygge ting til dem, og like mange sier at den andre personen prøvde å skade dem fysisk. Denne undersøkelsen stilte ikke spørsmål om seksuelle temaer i forbindelse med ansikt-til-ansikt-møter.

Ungdommene som har hatt offline-møter i vår undersøkelse ble bedt om å svare på tre spørsmål om overgrep i forbindelse med dette møtet. Disse lød:

- A. Har en person du først fikk kontakt med på internett forsøkt å overtale deg til å ha sex mot din vilje da dere møttes i virkeligheten?
- B. Har en person du først fikk kontakt med på internett presset eller tvunget deg til sex da dere møttes i virkeligheten?
- C. Har du noen gang fått penger eller gaver for å ha sex med en person du først fikk kontakt med på internett?

Fordelingen på disse spørsmålene er vist i tabell 4.3.

Tabell 4.3. Overgrepserfaringer i forbindelse med offline-møte. Bare ungdom som har hatt slike møte(r), N=1004 (jenter) og 964 (gutter).

	Forsøkt overtalt til sex	Presset til sex	Fått penger eller gaver for sex
Jenter	4,6	1,5	0,7
Gutter	1,8	0,7	1,2

Andelene i tabell 4.3 er svært lave. Med så små tall er funnene usikre – et par «tuller» eller to–tre feilavkryssninger basert på misforståelser kan gjøre store utslag. Samtidig er det ikke utenkelig at det skjer en viss underrapportering av så sensitive temaer, hvis respondenter som har sterke og vonde minner har bladd fort over denne sida i spørreskjemaet. De reelle tallene kan derfor både være litt høyere og litt lavere enn det tabell 4.3 viser, men vi har ikke noe grunnlag for å tro at de er *dramatisk* annerledes.

Tabell 4.3 forteller hvor stor andel av de som har møtt nettkontakter ansikt-til-ansikt som rapporterer om de tre typene av overgrepserfaringer. Først og fremst viser tallene at slike erfaringer i forbindelse med offline-møter er svært sjeldne, men at de dog er mer vanlige for jenter enn for gutter. Det minst alvorlige er også det mest vanlige: 4,6 prosent av jentene, og 1,8 prosent av guttene, har blitt forsøkt overtalt til å ha sex mot sin vilje i for-

bindelse med et offline-møte. 1,5 prosent av jentene, og 0,7 prosent av guttene, er blitt presset eller tvunget til sex – altså involvert i seksuelle handlinger mot sin vilje. 0,7 prosent av jentene og 1,2 prosent av guttene har mottatt penger eller gaver i bytte mot sex i forbindelse med møtet med en nettvann. At flere gutter enn jenter har mottatt betaling for seksuelle tjenester er i tråd med tidligere undersøkelser av ungdom og sex-salg (Hegna og Pedersen, 2002). Alt i alt er disse tallene svært lave, og i samme størrelsesorden som de som presenteres i andre undersøkelser nevnt ovenfor. I alt 4,2 prosent av alle ungdommene som en eller annen gang har møtt nett-kontakter ansikt-til-ansikt har opplevd en eller flere av de negative tingene vi har spurt om i denne sammenhengen. Dette tilsvarer 1,2 prosent av alle ungdommene i undersøkelsen. Men, gitt at i det minste ett av spørsmålene handler om alvorlige overgrep, er tallene naturligvis mer enn høye nok.

Spørsmålene ovenfor skulle bare besvares av ungdom som allerede hadde svart at de hadde gjennomført minst ett ansikt-til-ansikt-møte med en nettvann. De som svarte ja på ett eller flere av disse spørsmålene igjen – altså de som hadde gjennomført ett eller flere møter og blitt utsatt for overgrep i denne sammenhengen – ble bedt om å gi mer utfyllende opplysninger om hvor på nettet de traff overgriperen, og om denne personen var en jevnaldrende, en eldre ungdom eller en voksen. Silingen i spørreskjemaet har ikke fungert helt etter hensikten med hensyn til disse spørsmålene – det er noen respondenter som har svart på dette som ikke tidligere har oppgitt at de har vært utsatt for noen form for overgrep, og det er noen som har opplevd overgrep som ikke har svart på ett eller flere av spørsmålene. Slike ting skjer i alle spørreundersøkelser basert på papirskjemaer, der respondentene selv skal administrere hopp og silinger i skjema. I de følgende analysene presenterer vi tall kun for de respondentene som (a) oppgir at de har møtt minst én nett-kontakt ansikt-til-ansikt én eller annen gang, og som (b) svarer ja på minst ett av de tre spørsmålene om de er blitt utsatt for overgrep i forbindelse med et slikt møte. Da står vi igjen med 75 ungdommer: 27 gutter og 48 jenter.

Av ungdommene som tilfredsstillere disse kriteriene, og som har svart på spørsmålet om hvor på internett de traff overgriperen, svarer 87 prosent av guttene og 96 prosent av jentene at de traff ham/henne (vi har ikke spurt om kjønn) på en åpen chattekanal (eksemplifisert i spørreskjemaet med deiligst.no,

blink.no). 4 prosent av jentene og 8 prosent av guttene svarer «annet», i tillegg sier én gutt at han traff overgriperen via onlinespill. Ingen av disse ungdommene svarer at de møttes gjennom egne eller overgriperens hjemmesider. På spørsmål om hvor gamle de var første gangen en slik hendelse inntraff, svarer 58 prosent av jentene at de var 16 eller 17 år. 56 prosent av guttene sier de var 17 eller 18 år. Det er altså en svak tendens til at guttene er eldre enn jentene, men for begge kjønn gjelder det at de aller fleste som hadde opplevd overgrep i forbindelse med offline-møter hadde denne opplevelsen etter at de hadde fylt 16 år og dermed var over den seksuelle lavalderen. Dette handler altså i svært liten grad om seksuell utnytting av mindreårige.

Vi har også bedt ungdommene oppgi hvem overgriperen var: ungdom på egen alder, eldre ungdom, eller en voksen. Her kunne ungdommene sette flere kryss, siden noen kan ha flere erfaringer. Av de 75 ungdommene krysset 44 prosent av guttene og 23 prosent av jentene av for «ungdom på egen alder. 33 prosent av guttene og 60 prosent av jentene krysset av for «eldre ungdom», mens 33 prosent av guttene og 19 prosent av jentene oppga at overgriperen var en voksen. Tallene tegner et bilde av relasjonen mellom offer og overgriper som likner mye på det typiske bildet vi har av denne relasjonen ved andre former for seksuelle overgrep hvor den utsatte er en jente. To tidligere norske omfangsundersøkelser (Mossige, Ainsar og Svedin, 2007; og Mossige og Stefansen, 2007) viser den samme tendensen, nemlig at en stor andel av alle overgrep skjer mellom aktører hvor både forøver og den utsatte er i tenårene.

Utbredelsen av kamera-mobiler innebærer at kamera er lett tilgjengelig i svært mange situasjoner. Internett og MMS-teknologien gir mulighet for å spre bilder og filmsnutter svært raskt (Nyman 2007). Vi har spurt de av respondentene som har opplevd seksuelle overgrep i forbindelse med offline-møter om det som skjedde med dem ble filmet eller fotografert, og i så fall om bildene er blitt distribuert til andre. Én av jentene og fire av guttene svarer at hendelsen ble filmet eller fotografert, mens to gutter og seks jenter svarer at de ikke vet. Bare én person – én gutt – svarer «ja» på spørsmålet om bildene ble distribuert, mens to gutter og fire jenter svarer at de ikke vet. Dette er svært lave tall, men de omhandler hendelser som kan være svært tunge å leve med for de ungdommene det gjelder (jf. Nyman 2007).

Alt i alt viser tallene i denne undersøkelsen at det generelt er liten risiko for å bli utsatt for vold og overgrep i forbindelse med ansikt-til-ansikt møter med nettkontakter. I denne undersøkelsen fant vi at bare litt over én prosent en eller annen gang hadde opplevd seksuelle overgrep i forbindelse med et møte med en person de kjente fra internett. I så fall er nok risikoen for å bli utsatt for slike ting større på ungdommens tradisjonelle møteplasser: på byen, på festivaler, på reiser uten (mye) tilsyn av voksne. Tallene våre er plausible, gitt det som er vist i andre undersøkelser – både i Norge (SAFT 2008) og i andre land.

Forskere som har studert ansikt-til-ansikt-møter som har gått galt (Wolak m.fl., 2004, 2008), og folk som har systematisert erfaringer fra det terapeutiske feltet (Nyman, 2007) ville neppe finne disse resultatene overraskende. En studie av amerikansk politis erfaring med seksuelle forhold mellom voksne og barn der partene møttes på internett, viste at ungdommene i de aller fleste tilfeller visste at de hadde kontakt med en voksen (Wolak m.fl., 2004). Bare fem prosent av overgriperne i den amerikanske studien hadde gitt seg ut for å være jevnaldrende. De hadde heller ikke lagt skjul på at de var ute etter sex. Ungdommene gikk altså til møtene fullt klar over at sex var på dagsorden. 73 prosent av ungdommene hadde møtt overgriperne mer enn en gang, og gjerne også hatt sex flere ganger. Svært mange av ungdommene uttrykte at de var forelsket i nettvennen, at han var kjæresten deres, og/eller at de hadde svært sterke vennskapelige følelser for ham. Det som gjorde at disse relasjonene ble politisaker var altså ikke bruk av tvang eller vold for å oppnå sex, men det at ungdommene var under den seksuelle lavalderen i den delstaten de bodde i. Ungdommene opplevde relasjonen som et jevnbyrdig kjærlighetsforhold, mens de voksne overgriperne utelukkende hadde seksuelle hensikter. Løgnen ungdommene falt for var altså ikke at overgriperen var en jevnaldrende eller at han ikke hadde seksuelle hensikter, løgnen var snarere at han hadde romantiske i tillegg til seksuelle hensikter.

Konklusjonene fra denne amerikanske studien har mye til felles med konklusjonene i en svensk studie basert på intervjuer med terapeuter som arbeidet med ungdom og deres erfaring med internettrelaterte overgrep (Nyman, 2007). Ungdommene i Sverige som hadde oppsøkt hjelpeapparatet i forbindelse med internettrelaterte overgrep, var sjelden utsatte for vold i

forbindelse med offline-møtet. Erfaringene var spredte og varierende, men mange saker omhandlet ungdom som mente at de hadde utviklet et nært forhold til overgriperen. Tvang var sjelden tema, det var derimot manipulasjon. Denne svenske rapporten legger sterk vekt på at kameraer og filmutstyr nærmest er allestedsnærværende i vår moderne tid, og at mange av sakene handler om ungdom som var blitt fotografert eller filmet i forbindelse med nettovergrep, eller som var blitt manipulert til å fotografere eller filme seg selv. Dette legger en ny dimensjon til internettrelaterte overgrep som skiller disse fra «tradisjonelle» overgrep mot barn og unge. Et interessant innspill i denne sammenhengen kommer fra en advokat som jobbet med unge jenter som var blitt utnyttet av samme mann: enten ved å posere for web-kamera, ved å ta pornografiske bilder av seg selv eller av venninner, eller gjennom å ha sex med mannen (Nyman, 2007). Advokaten beskrev de fleste av jentene som ressurssterke og skoleflinke jenter, men i nesten alle sakene var det «noe som ikke var helt riktig»: en syk bror eller søster, dødsfall i den nærmeste kretsen, selvmord i familien, en fraværende far, eller en dårlig fungerende familie. Dette understreker at risikofaktorene kan være varierte – og det som blir en risikofaktor for en jente behøver ikke være det for en annen – samtidig som det understreker den sårbarheten som preger mange unge som søker, eller fristes av, intime relasjoner i nettsfæren.

To rapporter fra Redd Barna i Norge, som begge tar utgangspunkt i saker som har vært oppe i norsk rett, gir et lignende bilde: en sak gjaldt en jente som satt i rullestol og hadde få venner, en annen en datter av en mor med rusproblemer, en tredje ei 13 år gammel jente med store psykiske vansker og en vanskelig livssituasjon, en fjerde ei jente på 14 år som bodde på en ungdomspsykiatrisk institusjon (Aas-Hansen, 2004). I alle sakene som drøftes i denne rapporten hadde sex og muligheten for å ha sex vært diskutert på nettet i forkant av møtet, men mange av de unge jentene hadde ikke helt trodd at dette var alvorlig ment. Flere av historiene handler om unge jenter som mister kontrollen: de føler at de «må» ha sex fordi den eldre mannen de møter forventer det, fordi de «har sagt A og må si B», fordi de blir presset, er usikre, ikke klarer å si tydelig nei. Selv om overgriperen ikke direkte har løyet om intensjonene sine, kommer det ulike maktforholdet i relasjonen svært tydelig fram i denne rapporten.

Voldtekt, tvang og press i forbindelse med offline-møter er sjeldent, manipulasjon og utnytting av «vennskap» eller «kjæresteforhold» er mer vanlig. Hvis ungdommen er over den seksuelle lavalderen, og det ikke forekommer vold eller tvang, er ikke den seksuelle relasjonen straffbar etter norsk lov. Det finnes ingen lov mot å manipulere eller forlede andre til å ha sex, så lenge den andre ikke er mindreårig – det er tillatt, om ikke nødvendigvis sosialt akseptert, å snakke i store ord om kjærlighet kun for å oppnå sex. Ungdom over 16 år har retten til selv å vurdere hvem de vil ha sex med, basert på den informasjonen de har. Dette understreker behovet for bevisstgjøring av ungdom, ikke minst bevisstgjøring om de spesielle forutsetningene for å bygge opp en opplevelse av intimitet på internett. «Grooming», som vi diskuterte i kapittel 1, er noe også ungdom over den seksuelle lavalderen må forholde seg til. Disse tingene kommer vi tilbake til i siste kapittel.

Oppsummering/diskusjon

Dette kapitlet har handlet om ansikt-til-ansikt-møter med personer ungdommen først har møtt på internett. 35 prosent av guttene, og 26 prosent av jentene, har hatt slike møter én eller annen gang i løpet av sin karriere som nettbrukere. Undersøkelsen har ikke skilt mellom planlagte og tilfeldige møter, slik at dette tallet vil inkludere de som har møttes mer eller mindre tilfeldig på steder der ungdom møtes. Sjansen for å ha møtt en nettkontakt ansikt-til-ansikt øker for ungdom som har oppgitt kontaktinformasjon, noe som understreker inntrykket av at det å oppgi kontaktinformasjon er første skritt i å ta kontakten fra nettet og over i personlige møter. Homofile, lesbiske og bifile ungdommer treffer nettkontaktene sine klart oftere enn det heterofile ungdommer gjør, det samme gjelder ungdom med funksjonsnedsettelse. Vi ser altså en klar tendens til at ungdom som kan ha vanskelig for å finne likesinnede eller unge i samme situasjon som dem selv på hjemstedet, oftere oppsøker nettkontaktene sine.

I seg selv er det ikke noe problematisk i dette. At offline-møter med nettkontakter kan være assosiert med mer problematiske trekk, ser vi først og fremst når vi analyserer hva som kjennetegner ungdom som oppsøker slike møter. Ungdom som har en negativ foreldrerelasjon oppsøker slike møter i klart større grad en ungdom som beskriver relasjonen til foreldrene som god,

det samme gjør ungdom med foreldre som har et høyt forbruk av alkohol. For jenter er det en tendens til at de som sier de ikke har noen nære venner utenfor nettsfæren, oftere møter nettvennene sine ansikt-til-ansikt. Ungdom som opplever familieøkonomien som dårlig, har også oftere offline-møter enn andre. Denne tendensen gjelder særlig for jenter.

De fleste ansikt-til-ansikt-møter mellom nettvener forløper udramatisk, skuffelser og ubehag har oftest sammenheng med at nettvennen viste seg å ikke være så spennende likevel. En liten andel – rundt eller under fem prosent – ender galt, og involverer en eller annen form for seksuell sjikane eller seksuelle overgrep. Det vanligste i undersøkelsen vår – som 4,6 prosent av jentene og 1,8 prosent av guttene har opplevd – er at nettvennen forsøker å overtale ungdommen de møter til å ha sex. 1,5 prosent av jentene, og 0,7 prosent av guttene, har opplevd å bli presset eller truet til sex. Overgriperne i disse sammenhengene er som regel nettkontakter fra chattekanaler. De fleste forteller at overgriperen var en annen ungdom, sjeldnere en fullvoksen person.

Generelt er det grunn til å tro at ungdom er oppmerksom på farene ved å ta et forhold fra nettet over til personlige møter. Informasjonskampanjer og råd om sikkerhet på nettet har lagt stor vekt på slike ting, og vi ser også at det er et mindretall av ungdommene som har hatt offline-møter. Av dette mindretallet igjen er det et lite mindretall som har hatt negative erfaringer som har inkludert sexpress eller seksuelle overgrep. Det er imidlertid ikke tilfeldig hvilke ungdommer som har gjennomført slike møter, like lite som det er tilfeldig hvem som opplever seksuell sjikane på internett. I det siste kapitlet diskuterer vi risikoen for nettrelaterte overgrep opp mot det vi vet om risikofaktorer for overgrep mer generelt, og i neste omgang forebyggingsstrategier med utgangspunkt i det vi nå vet om risikofaktorene.

5 Risikofaktorer og forebygging

Hva er likheten mellom seksuelle overgrep i virkeligheten og overgrep som starter på nettet?

Seksuelle overgrep er krenkelser av seksuell karakter av barn og unge. I en NOVA-undersøkelse om vold og seksuelle overgrep (Mossige og Stefansen, 2007) viser tallene at den største gruppen utøvere av overgrep er venner, kjærester og bekjente av offeret der både offer og forøver befinner seg i tenårene. Forskning viser at det er vanlig at offeret kjenner overgriperen og at overgrepet ikke sjelden skjer i en situasjon hun frivillig har oppsøkt (Smette, Stefansen og Mossige, submitted). Dette har paralleller til overgrep som skjer etter at kontakt er etablert på nettet. Som flere undersøkelser har vist, er de fleste møtene mellom disse menneskene basert på frivillighet. I de amerikanske studiene var det flere unge informanter som ga uttrykk for et ønske om å innlede et seksuelt forhold (Wolak et al., 2008). Kontakt som etableres på nettet omhandler i utgangspunktet to parter som ikke kjenner hverandre fra før. Derav terminologien «fremmede». Når et offer møter en «fremmed» ansikt til ansikt er det som vist i kapittel 1 ofte etter en lang periode der den fremmede har bygget opp relasjonen og skapt et tillitsforhold. På den måten er det likhetstrekk med overgrep som skjer uten at kontakt er etablert via internett, der offeret ofte kjenner overgriper og overgrepet skjer i en situasjon hun eller han har oppsøkt. I begge situasjoner har utnyttaren gjerne vært aktiv i å definere situasjonen som noe den unge vil og er med på. Det er ikke uvanlig at overgriper også i mer tradisjonelle overgrepsforhold forsøker å definere forholdet som et kjærlighetsforhold og/eller som noe den unge vil. Noen av de samme fremgangsmåter for å gjøre den unge delaktige kommer nok til uttrykk i begge typer av overgrepssituasjoner. Men det som kanskje særlig særmerker overgrep via internett, er at den unge kan få en enda tydeligere opplevelse av å være med på det som skjer. Hun foretar seg flere valg før hun treffer overgriperen og som både mens de pågår og i ettertid, kan oppfattes slik at disse valgene bringer henne nærmere overgrepene. Hun eller han velger selv å gå inn på nettet. Den unge velger

selv å involvere seg i chatten med den andre. Og hvis det kommer til et ansikt-til-ansikt møte er det hun som selv velger å oppsøke ham.

Vi vet mye om hvordan barn og unge som utsettes for overgrep i det virkelige liv reagerer, selv i tilfeller hvor den unge i utgangspunktet var med på det eller opplevde en form for frivillighet. En god del av disse strever med en sterk skyldfølelse, selvbebreidelser og et dårlig selvbilde (Banyard, Williams og Siegel, 2004; Briere og Elliot, 2003). Derimot vet vi betydelig mindre om de som involveres i seksuelle handlinger via møter på internett. Dette er et felt hvor det utvilsomt behøves mer forskning. Først med et mer omfattende og bredere grunnlag i både kvantitativ og kvalitativ forskning kan vi si noe mer om forskjeller og likheter mellom hvordan overgrep i og utenfor nettet fremstår og oppleves av de som utsettes.

Manipulasjon, press og tvang i forbindelse med nettmøter er en problematikk. En annen type overgrep er der overgriper opererer på nettet med ulike lokkemidler for å oppnå at offer utfører spesielle handlinger. Dette kan være penger, gaver, fylle opp kontantkort, lokke med modellkarriere og lignende. Offeret i en slik situasjon kan føle seg presset til å utføre visse handlinger som en del av en avtale mellom seg og overgriper. Omfanget av de som rapporterer om at de er blitt involvert i å bytte seksuelle tjenester mot slike byttemidler på nettet er i vår undersøkelse ganske lite. Dette er i tråd med tidligere undersøkelser som har vist at salg av seksuelle tjenester er et relativt sjeldent fenomen i denne aldersgruppen, også når det ikke knyttes til internett (Hegna og Pedersen 2002; Mossige og Abrahamsen, 2007). Det synes ikke å være grunnlag for konklusjoner for eksempel om at den anonymiteten internett tilbyr fører til at flere ungdommer tilbyr sine seksuelle tjenester her og i større grad enn det som skjer på andre arenaer enn internett. De funn vi har presentert her (tabell 4.1) tyder iallfall ikke på dette.

Spørsmål som reises er om anonymiteten på nettet kan flytte grenser for hva som oppleves som akseptabelt å gjøre. Når man ikke trenger å skrive navn, kan en anta at det er lettere å for eksempel sende nakenbilde av seg selv for å fylle opp kontantkortet med penger (Nyman, 2007). Våre funn indikerer imidlertid ikke at dette er mange. Spørsmålet er om de som gjør dette på internett ville ha involvert seg i andre typer situasjoner med like stor fare for å bli seksuelt utnyttet. Er det slik at mens arenaer og situasjoner som

innebærer farer for seksuell utnytting kan skifte, så er det de samme individer som uansett blir utnyttet, eller er det slik at arenaen internett gjør at flere står i fare for å bli utnyttet? Våre funn, både de som sier noe om omfanget av salg av sex via internett og de som sier noe om risikofaktorer for å oppleve krenkelser og overgrep, tyder først og fremst på at det første er tilfellet. Altså at seksuelle krenkelser og overgrep kan skje på eller i tilknytning til varierende situasjoner og arenaer, men at den gruppen av individer som er mest utsatt er mer konstant. Dette er det generelle bildet. Men for enkelte grupper, som ungdom som opplever at de har en homofil seksuell identitet eller som er usikre på sin seksuelle identitet, kan det neppe være tvil om at internett representerer en arena for kontaktetablering med ungdommer i en tilsvarende situasjon og for utprøving av seksuell identitet. For de aller fleste av disse ungdommene oppleves antakelig internett som en positiv arena fordi dette er en relativt ukomplisert og anonym måte å treffe andre ungdommer på. Men som tall i vår undersøkelse viser, er også faren for å bli utnyttet absolutt til stede. Og når mange i denne gruppen begir seg ut på nettsteder hvor de kan treffe andre i samme situasjon, som til dels kan være usikre på egen seksuell identitet, kan dette forklare hvorfor vi finner at forholdsvis mange i den samme gruppen opplever krenkelser eller overgrep.

Er risikofaktorene forskjellig?

Det kan være interessant å se om forhold som øker sannsynligheten for at barn og unge blir utsatt for overgrep i det virkelige liv er de samme som for dem som blir utsatt for overgrep knyttet til internett. Slike forhold omtaler vi her som risikofaktorer. I en rapport om vold og seksuelle overgrep fra 2007 ble risikofaktorene delt i individuelle og kontekstuelle (Mossige og Stefansen, 2007). Blant kontekstuelle risikofaktorer var det to variabler som utmerket seg spesielt ved at begge bidro til en klar økning i sannsynligheten for å rapportere om å ha opplevd seksuelle overgrep. Den første var å ha sett mor beruset flere ganger. Den andre var et middels godt eller dårlig forhold til egne foreldre. Begge variablene omhandler foreldrerollen og begge kan antyde redusert omsorgsevne fra foreldrenes side (Abrahamsen og Mossige, 2007). I vår undersøkelse er det svært få som rapporterer om seksuelle overgrep hvor kontakt etableres via internett. Det er derfor vanskelig å

sammenlikne risikofaktorer for overgrep som finner sted uten tilknytning til internett med risikofaktorer for overgrep som skjer via internett basert på vårt materiale. Ut fra dette materialet kan vi derimot se på risikofaktorer for å oppleve seksuelle krenkelser på internett. Som beskrevet i kapittel tre i denne rapporten ser det ut for at en negativ foreldrerelasjon slår sterkt ut, både for gutter og jenter, som en risikofaktor for det å oppleve seksuelle krenkelser på internett. Dette er også i tråd med hva noen internasjonale studier viser. I den amerikanske undersøkelsen YISS-1, rapporterte de som hadde opplevd seksuelle oppmerksomhet fra fremmede på nettet om et konfliktfylt forhold til egne foreldre (Mitchell, Finkelhor og Wolak, 2001).

Tidligere norske studier av overgrep som skjer utenom internett (Abrahamsen og Mossige, 2007) viser at flere individuelle risikofaktorer som flere samleiepartnere, narkotika og alkoholrus og dårlig psykologisk fungering, økte risikoen for å rapportere om seksuelle overgrep. Tidligere amerikanske studier viser at dårlig psykologisk fungering øker risikoen for å bli utsatt for overgrep, uavhengig av om kontakten har oppstått på nettet eller ikke. I den allerede refererte undersøkelsen YISS-1 (Mitchell et al., 2001), rapporterte de som hadde opplevd negativ oppmerksomhet fra internettkontakter også om sosiale interaksjonsproblemer og depresjon. I vår undersøkelse finner vi at de individuelle risikofaktorer for å oppleve seksuelle krenkelser på internett ikke har like stor betydning som de kontekstuelle.

Hva sier resultatene om behovet for forebyggende innsats?

Internett er en arena og en teknologi som ikke i seg selv skaper forutsetninger for at barn og ungdom kan komme til å bli seksuelt utnyttet av andre jevnaldrende eller av voksne. Tallene i denne undersøkelsen indikerer at det først og fremst er en arena hvor de som er sårbare for å bli utsatt for seksuell utnyttning i andre sammenhenger, også løper en risiko for å bli utnyttet via nettet. Det er blitt hevdet at noen særegenheter ved internett selv, som at aktørene er anonyme og at de hver for seg velger å samhandle, kan skape grunnlag for et friere spillerom for potensielle overgripere og en opplevelse blant de utsatte av at de vil eller er med på det som skjer. Friere spillerom for

potensielle overgripere er sannsynligvis en side ved internett vi ikke kan se bort fra. Men for barn og unge på internett er situasjonen mer flertydig enn at dette mediet gjør dem til tilgjengelige ofre for andre. Det at kontakten med nye bekjentskaper fra nettet foregår i flere steg og at det ikke er ansikt-til-ansikt kontakt før eventuelt et godt stykke ut i denne stegvise prosessen, gir også de unge muligheter underveis for å tenke gjennom hva de vil og hvordan de skal handle når neste steg skal tas. Har de først direkte og fysisk kontakt med et individ som har til hensikt å utnytte dem seksuelt, blir handlingsalternativene med en gang betydelig mer begrenset.

De fleste ungdommer styrer unna situasjoner hvor de kan bli seksuelt utnyttet via internett. Det at det er en del potensielle overgripere som gjerne benytter seg av den muligheten nettet gir dem til å etablere kontakt med mulige ofre, gjør det likevel viktig å immunisere flest mulig i barne- og ungdomsbefolkningen mot å la seg utnytte. Spørsmålet blir da om vi har tilgang til tiltak som er virkningsfulle overfor andre barn og ungdom enn de som allerede unngår å gjøre seg sårbare for overgrep via nettet? I denne undersøkelsen har vi sett at barn som er sårbare bl.a. er kjennetegnet av at de har problemfylte relasjoner til egne foreldre. Da er det ikke sikkert at foreldreinformasjon er et sikkert kort å satse på for at de skal veilede sine egne barn i deres atferd på internett. Saklig informasjon til foreldregruppen bør likevel være et tiltak først og fremst for at de skal vite hva det dreier seg om. Men dette vil antakelig ikke beskytte de mest sårbare blant de unge.

Forebygging kan i all hovedsak deles inn i to hovedretninger. På den ene siden informasjon og kunnskap om internett som rettes mot barn og ungdom generelt. På den andre siden tiltak for den mest sårbare gruppen. Et forslag til forebygging mot barn og ungdom generelt er knyttet til en bevisstgjøring av utfordringer ved nettatferd. Dette arbeidet er godt etablert, men må stadig videreutvikles og oppdateres i takt med økt bruk av internett. Vi kan tenke oss flere tiltak rettet inn mot den sårbare gruppen. For det første tiltak overfor de enkelte nettstedene hvor barn og ungdom kan bli utnyttet, for eksempel ved at de som driver de aktuelle nettstedene får et særlig ansvar for å følge med på den aktiviteten som foregår der og registrere aktivitet som kan tyde på at bestemte aktører oppsøker barn og ungdom med sikte på seksuell utnyttelse. At også barn og ungdom selv gis praktiske

muligheter til å rapportere om at de utsettes for lovstridig virksomhet på internett, slik det nå er etablert en ordning for i Norge med den såkalte «røde knappen», kan være et hensiktsmessig tiltak. Men tiltakene bør også avspeile at dette først og fremst er et ansvar for de voksne som tilrettelegger for virksomhet på nettet. Når nettselskaper etablerer «moderatorer» på nettet kan dette oppfattes som at de tar noe av det ansvaret som de bør ta. Et siste tiltak kan være opprettelse av terapeutiske tilbud for eksempel fra BUP, overfor barn og unge som allerede har negative erfaringer med krenkelser eller overgrep knyttet til internett. Slike tiltaksprosjekt som moderator på nettsamfunn og terapeutiske tilbud finnes allerede i henholdsvis Danmark og Sverige. I det følgende ser vi nærmere på hvordan noen av disse tiltakene kan arte seg.

Økt bevisstgjøring

I arbeidet for å forebygge mobbing, seksuell trakassering og overgrep, har det lenge eksistert et viktig samarbeid mellom politiet og ulike organisasjoner (Redd Barna, Barnevakten), forvaltningsorgan (datatilsynet, medietilsynet) og nettsider (dubestemmer.no, nettvett.no) for å øke barns sikkerhet på nettet. Noe av dette arbeidet har som mål å bekjempe seksuelle overgrep mot barn (kripos.no). Dette er den mest alvorlige konsekvensen av møter skjedd etter kontakt etablert på nettet. Det er imidlertid viktig å fortsette å fokusere på annen risikoatferd på nettet. Flere nettsteder har normalisert seksualisert atferd på nettet og oppfordret til å legge ut bilder og filmer av seg selv. Disse sidene har liten eller ingen kontroll over alder på de som oppretter profil. I 2005 anmeldte Redd Barna og Barnevakten flere slike nettsteder der barn oppfordres til å legge ut bilder av seg selv – ofte av svært erotisk og utfordrende karakter – for brudd på Straffeloven § 204a. Anmeldelsen er viktig for å vise at voksne tar ansvar for å beskytte barn og unge. Noen barn og unge legger ut seksualiserte bilder og filmer av seg selv uten å tenke på konsekvensene det kan få i form av negativ seksuell oppmerksomhet fra andre. Slike bilder og filmer blir i prinsippet tilgjengelig på nettet til evig tid (Aas-Hansen, 2007) og kan havne i feil hender. Informasjon om hvordan man håndterer en slik situasjon om den oppstår, blir viktig for apparatet rundt barn og unge.

I denne undersøkelsen ser vi at det er langt vanligere å oppleve mobbing og seksuelle krenkelser på nettet, enn det er å oppleve overgrep etter at kontakt er etablert via nettet. Det er nødvendig at forebyggende arbeid fortsetter å omhandle begge disse risikoområdene. Å skape en kritisk holdning til bruk av egne bilder, filmer og personlig informasjon som legges ut på nettet kan redusere sjansen for at barn og unge mottar negativ seksuell oppmerksomhet om seg selv. Samtidig som man unngår at personlige bilder som var tiltenkt personer man kjenner, videreformidles og distribueres til andre. I tillegg må informasjonsarbeidet inneholde kunnskap om hvordan barn og unge selv avdekker forsøk på utnytting av mennesker de ikke kjenner. Til dette har Kripos i disse dager innført tiltaket «rød knapp» som skal synliggjøre politiets tilstedeværelse på nettet. Knappen kan man selv opprette på sin nettside og ved et klikk vil barn og unge kunne melde om uønsket atferd dersom de blir utsatt for dette. Dette tiltaket kan gi barn og unge selv en kanal for å si fra og sender et signal ut om at utnytting og overgrep på nettet blir tatt på alvor. Spørsmålet er naturligvis om barn opplever at det er relevant å benytte seg av en slik ordning og om de opplever situasjoner på nettet som gjør det nærliggende for den unge å ta ordningen i bruk.

Det pågår et omfattende og målbevisst arbeid for å bevisstgjøre barn og ungdom om risikoatferd på internett, blant annet i regi av Redd Barna og Barnevakten. Denne undersøkelsen gir ingen holdepunkter for å si noe om betydningen av dette arbeidet, men det er grunn til å tro at problemene hadde hatt et større omfang hvis slikt arbeid ikke hadde vært gjort. SAFT/ Trygg bruk-undersøkelsene viser at andelen som bruker internett har økt forholdsvis markant mellom 2003 og 2008, det samme har andelen som bruker chattesider. Andelen som gjennomfører nettmøter har også økt, men økningen er langt mindre enn det man kunne forvente gitt økningen i den generelle bruken av internett. Det er naturlig å se dette i sammenheng med det generelle opplysningsarbeidet som drives, og med det faktum at skolenes fokus i internettopplæringen har endret seg fra ren teknisk innføring til opplæring om trygg bruk (Medietilsynet, 2008). Det faktum at de fleste «vanlige» barn og ungdommer ikke støter på de problemene vi har diskutert i sin nettbruk, er ingen grunn til å tone ned opplysningsarbeidet blant nettopp «vanlige» ungdommer – det kan være nettopp denne bevisstheten som gjør at de er rimelig trygge.

Moderatorer på nettsamfunn

Nettmøtesteder og chatterom er ofte brukt av barn og unge som et fristed hvor det ikke finnes noen grenser for hva som skrives. Et tiltak som er direkte rettet mot hvordan nettsamfunn selv kan føre en viss kontroll over negativ nettatferd, er å lære opp egne moderatorer på hvert nettsted til å identifisere og håndtere tilfeller av mobbing, sjikane, seksuelle tilnærmelser og grooming. Tiltaket med bruk av moderatorer er hentet fra Red Barnet Danmarks forebyggende arbeid for å unngå mobbing, seksuelle krenkelser og overgrep på nettet. Siden 2001 har Red Barnet Danmark arbeidet forebyggende i forhold til chat og seksuelle overgrep. I 2001 og i 2005 laget de opplysningskampanjen www.sikkerhetschat.dk som rettet seg mot barn og unge. I 2007 utvidet de arbeidet med en verktøykasse til SSP-medarbeidere (en gruppe fagfolk som er sentralt plassert for å gi råd til andre voksne på området og hjelpe barna når konkrete situasjoner oppstår). Prosjektets formål var å yte en informativ og preventiv innsats i forhold til mobbing, trusler, overgrep og andre former for ulovlige handlinger som barn og unge kan møte i sin internettbruk. Red Barnet har på bakgrunn av disse prosjektene startet et treningsforløp for moderatorer som jobber med møtesteder på nettet. Disse moderatorene skal beskytte og undervise barn og unge i sikkerhet på internett og vise hvordan man skal bruke informasjonsteknologien ansvarlig. Bakgrunnen er at det har vært en stor interesse og sosial ansvarlighet fra danske møtesteders side. Hensikten med Red Barnets engasjement var å forbrede kvalifikasjonene til chatmoderatorene som har den daglige kontakten med brukerne. På denne måten kunne Red Barnet gå på tvers av kommersielle interessemotsetninger og utvikle et treningsprogram som kommer alle nettmøtestedene til gode og som blir en fordel for barn og unge. Basert på en gjennomgang av eksisterende treningsprogram for moderatorer i Danmark og fra andre land, har prosjektet samlet inn og utviklet relevante elementer som skal utgjøre modulene i treningsopplegget. Treningsmodulene vil bli beskrevet og samlet i en manual som vil legges ut på sikkerhetschat.dk for å være tilgjengelig og for å muliggjøre endringer og oppdateringer. I gjennomføringen av treningsopplegget vil det bli lagt vekt på feedback fra deltakerne om innhold og form. Treningsopplegget inneholder fem hoveddeler: digital mobbing, allmenn konflikthåndtering, barnerettigheter og moderatorens etiske regelsett, grooming, forebygging og rapporteringsprosedyrer.

Bremseklosser for sårbare barn

De fleste barn og ungdommer som opererer på nettet gjør det ut fra motiver som å ha kontakt med venner og forsterke og utvide eget vennenettverk, og de kan være nysgjerrige på hva som finnes på nettet. Det er viktig å holde fast på at nettopp disse motivene er de vanlige og faller sammen med barn og ungdoms motiver for kontaktetablering og utvikling av vennenettverk og bekjentskaper også utenom internett. Dette dreier seg om vanlig sosial virksomhet blant barn og ungdom og må møtes av voksenverdenen som sådan. Noen gjør det nok også ut fra et motiv om å få oppmerksomhet som de ellers ikke blir gjenstand for. Hvilke faktorer ligger bak behovet for å bli sett og få oppmerksomhet på nettet? Noe av svaret på dette spørsmålet kan vi lese ut av noen av de tallene vi har presentert i denne undersøkelsen. To av de risikofaktorene som vi har avdekket for å bli utsatt for krenkelser og for å møte andre utenfor nettet, er en dårlig relasjon til egne foreldre og et lite utbygget vennenettverk. Der hvor barn eller ungdom har store problemer i forhold til egne foreldre, kan det også være problemer blant disse med å etablere gode og trygge relasjoner til andre. De vil i utgangspunktet sannsynligvis savne det å bli sett og bekreftet av andre og dermed begi seg ut på nettet med et ønske om å bli sett på en eller annen måte. De vil også være mindre i stand til å vurdere om det er grunn til å ha tillit til andre de møter. Både empiriske studier og tilknytningsteori indikerer dette (Mossige og Abrahamsen, 2007). Det vil være grunn til å forvente at barn og ungdom som har særlig dårlige relasjoner til egne foreldre vil være mer sårbare for å la seg involvere i relasjoner via internett hvor de lar seg utnytte seksuelt. Barn og ungdom som opplever å ha få venner kan ha forhåpninger om å finne det de savner på internett.

For noen av de barna og ungdommene vi snakker om her vil det nok være behov for et terapeutisk behandlingstilbud som kan hjelpe dem i forhold til problemer med å etablere trygg og tillitsfull kontakt med andre og med å etablere et vennenettverk. Det vil sannsynligvis ikke holde med å informere dem om farene på internett. Derfor er det viktig at det finnes et slikt behandlingstilbud med terapeuter som er skolerte i hvordan de kan håndtere situasjoner der overgrep og seksuell utnyttning allerede har skjedd via nettet. I Sverige har Universitetssykehuset i Linköping startet et online-

prosjekt under sin barne- og ungdomspsykiatriske avdeling, BUP Elefantens. BUP Elefantens onlineprosjekt startet i 2005 etter en kartlegging av Anders Nyman om barns internettvaner og erfaringer på nettet. Målet med kartleggingen var å lære mer om hvordan barn kommuniserer på nettet og få kunnskap om risiko og muligheter som kan oppstå. Hvordan barn påvirkes av krenkelser på nettet og hvilke erfaringer, tanker og følelser som er knyttet til disse krenkelsene var viktige spørsmål å få svar på. Prosjektet ønsket svar på om risikofaktorene er forskjellige for barn som er utsatt for overgrep via nettet og for barn som er utsatt for overgrep som ikke skjer via nettet. Arbeidet omfatter behandling, gruppeterapi, styrking av et nasjonalt nettverk, og utforming av spørreskjema til terapeuter og forskning.

For behandling av krenkelser og overgrep på nettet har BUP Vasa startet gruppeterapi (Nyman 2007). Etter at tilbudet om slik behandling ble lansert tok det lang tid før behovet meldte seg. Først tre år etter oppstart begynte folk å oppsøke tilbudet. Resultater fra intervjuer med barn utsatt for krenkelser og overgrep i forbindelse med internett, viser at det finnes nye typer følelser knyttet til erfaringen med overgrep på nettet. Dynamikken i relasjonene er forskjellig fra andre overgrep, og barna opplever å være mer delaktig og oppsøkende. Dette gjør ofrenes opplevelse annerledes enn andre som har opplevd overgrep og barna er vanskelig å få engasjert i terapi. I et slik behandlingstilbud ser det ut som om gruppeterapi bør inngå slik at barna kan se at andre har opplevd det samme og sammen løse eventuelle misforståelser om skyld i overgrepet.

Avslutning

Denne rapporten har gjennomgått norsk og internasjonal forskning om overgrep mot barn og ungdom der mobiltelefoner og (særlig) internett har vært et middel, og presentert nye data fra en norsk undersøkelse som tar opp disse temaene. Et hovedfunn er at de fleste ungdommer ikke opplever ubehageligheter når de bruker internett. Blant de som opplever ubehagelige ting er det vanligste å få spørsmål om å ha sex eller sende bilder med seksuelt tilsnitt. De fleste ungdommene ignorerer slike henvendelser, og opplever dem heller ikke som alvorlige krenkelser. Noen ungdommer er likevel klart mer utsatte enn andre, og funnene i denne rapporten – i likhet med funn fra

tilsvarende undersøkelser i andre land – tyder på at det er de samme ungdommene som er sårbare «offline» som er sårbare på internett. Internett er en ny arena der forholdsvis kjente fenomener spiller seg ut.

På internett er så å si alt mulig. Ved hjelp av et par klikk kan man få tilgang til verdens beste kunstmuseer eller største biblioteker, man kan lese Bibelen eller Koranen eller diskutere betydningen av klimaendringer for verdens isbjørnbestand. To nye klikk, og man befinner seg på ei webside som glorifiserer selvskading eller anoreksi, applauderer massebord, eller presenterer grov voldsporno. Den uendelige tilgjengeligheten stiller store krav til nettbrukerens egen kompetanse. Ungdom bruker internett til å skaffe seg informasjon, og til å eksperimentere med identiteter og tøyne sine egne grenser. Denne utprøvingen skal de ha lov til, og i en ideell verden kan ungdom prøve seg fram uten å risikere å møte voksne som vil bruke dem til sine egne formål. Men så lenge det finnes ungdom og voksne som bruker den beskyttende anonymiteten på internett til å opptre krenkende eller utfordrer andres grenser, trenger ungdom kunnskap om hvordan de skal unngå vanskelige situasjoner, og hvordan de kan håndtere disse situasjonene når de oppstår. Dette berører den vanskelige balansegangen mellom tillit og skepsis i møtet med andre mennesker. Den viktigste kompetansen ungdom kan ha på internett er den samme som er viktig i livet for øvrig: trygghet på seg selv og respekt for egne og andres grenser.

Det er viktig at voksne ikke demoniserer internetts betydning og farer for barn. Barn opplever i hovedsak positive relasjoner til venner og bekjente på internett og at internett har hatt en positiv betydning i deres liv. Den svenske forskeren Dunkels (2007, s. 17) har vist at barn selv utvikler mange motstrategier for å unngå internetts skyggesider som de har utviklet til dels alene og sammen med jevnaldrende. Mer kunnskap om dette kan også være viktig i det videre arbeidet med å forhindre krenkelser og overgrep mot barn og unge via internett.

Summary

This report presents results from the LUVVO survey (Longitudinal survey on violence and abuse), which was carried out in 2007. The survey is based on responses from 7033 students in their final year of secondary schooling (18-year olds). The questionnaire included questions about threatening and abusive behaviour communicated via mobile phones and the internet, which are the topics discussed in this report. Key questions include (1) how many children and young people experience sexual attention and/ or abuse via mobile phones and the internet, (2) How many children and young people meet web-contacts face-to-face, and how many of these meetings end in sexual abuse, and (3) Are some categories of children and young people more vulnerable than others to online sexual attention, and more likely to meet cyber-contact off-line? If so, what characterises the most vulnerable youngsters?

The report concludes that relatively few children and young people have experienced bullying or harassment via mobile phones or the internet. Also, very few have been abused in the contexts of off-line meetings with cyber-contacts. What is common is to receive sexual advances on the internet. A large proportion of our respondents, particularly among girls, have been asked to send sexual photos of themselves and/ or asked if they want to have sex, and/ or they have felt violated by crude sexual language on the internet. The report further shows that the factors that increase young people's risk of internet solicitation are the same risk factors that make them more vulnerable to sexual abuse more generally. These insights form the basis for the concluding discussion of preventive measures.

How many children and young people experience sexual solicitation and harassment via mobile phones and the internet?

- Relatively few participants in the survey have experienced bullying or harassment by SMS or been victims of rumours on the internet. Girls are more exposed than boys.

- The most common experience is to have been bullied over the mobile phone, the second most common occurrence is to have received threatening or obscene SMS.
- The proportions who admit to have subjected others to bullying or harassment are very low, around 2–3- per cent. Boys admit to such behaviour somewhat more frequently than girls.
- Many young boys, and even more young girls, experience sexual solicitation on the internet. More than 40 per cent of the girls have at one time or another been encouraged to send sexual photos of themselves, one in four have received suggestions to have sex, and almost as many have felt violated by crude sexual language in cyber-communication.
- Girls are 2–3 times more likely than boys to experience either of these forms of unwanted sexual attention. All in all, 38 per cent of the respondents have experienced some form of sexual harassment or solicitation on the internet: 24 per cent of the boys and 48 per cent of the girls.

Contact information

- Just under half of the respondents have ever given up their e-mail address to someone they only knew from the internet. About one in three have given their phone number.
- Boys are somewhat more likely than girls to give out contact information, but the gender difference is very small.

Differences between groups of young people

- Young people who have a negative parental relationship are more likely than others to experience sexual solicitation on the internet. The same is true of young people whose parents have a high consumption of alcohol, and young people who report that the family's financial situation is difficult.
- Those who report having few or no friends also have a higher risk of experiencing sexual solicitation on the internet.
- The individual risk factor that has the strongest impact is self-identified homosexual or bisexual orientation: particularly for boys, but also for girls.

- In addition, the following characteristics influence the likelihood of experiencing online sexual solicitation: having been influenced by alcohol or drugs at an early age, an early sexual debut, having experienced sexual abuse, and being disabled

How many children and young people meet cyber-contacts offline, and how often do such meetings involve sexual harassment or abuse?

- 35 per cent of the boys, and 26 per cent of the girls, have met someone face-to-face who they initially made contact with on the internet. Almost all of these have also given their contact information to web contacts.
- Less than five per cent of these meetings with cyber-contacts have involved any form of sexual harassment or abuse.
- The most common occurrence – mentioned by 4,6 per cent of girls, and 1,8 per cent of the boys who had met cyber-contacts offline – is that their cyber-friend tried to talk them into having sex.
- 1,5 per cent of the girls, and 0,7 per cent of the boys, reported being pressured or threatened into having sex in the context of a meeting with a cyber-contact.
- The perpetrator in these situations are normally contacts from chat-rooms. They are normally other young people, more rarely adults.

Who meets cyber-contacts?

- Homosexual, lesbian and bisexual youth are far more likely to report meeting cyber-contacts than heterosexual youth. The same is true for young people with disabilities.
- The same factors influence the probability of having had offline meetings that influence the probability of experiencing online solicitation: a negative parental relationship, high alcohol consumption among parents, a poor financial situation. For girls proportions are also higher among those who had early experiences with alcohol or sexual intercourse, and among those who have experienced sexual abuse. These factors also matters for boys, but the impact is weaker and less systematic.

Implications for preventive measures

- Some measures have already been taken to increase awareness of potential internet risks among children and young people. Our results indicate that these measures have been successful, and we encourage the continuance and further development of this work.
- Measures targeted at the most vulnerable groups:
  - Internet communities should employ moderators with a particular responsibility for monitoring activities and registering suspicious behaviour.
  - Children and young people should have an easy way to report any dubious or illegal contact or contact attempts. One example that is already in place is the police’s “red button”.

Another suggestion is the establishment of specialised therapeutic facilities targeting children and young people who have been victimised by online or internet-related harassment and abuse.

Referanser

- Aas-Hansen, S. (2007). På nett med barna? Et hefte om barn og unges internettbruk. Redd Barna Rapport 01/2007.
- Aas-Hansen, A. (2004). Barn som møter overgriper på internett. Fokus på rettspraksis. Oslo: Redd Barna 2/2004.
- Banyard, V. L., Williams, L. M., & Sioegel, J. S. (2004). Childhood Sexual Abuse: A gender perspective on context and consequences. *Child Maltreatment*, (3) 9, 223–238.
- Bargh, J., McKenna, K.Y.A. & Fitzsimons, G. (2002). Can you see the real me? Activation and expression of the «true self» on the internet. *Journal of Social Issues*, 58(1), 33–48.
- Briere, J. & Elliot, D.M. (2003). Prevalence and Psychological sequels of self-reported childhood physical and sexual abuse in a general population sample of men and women. *Child Abuse & Neglect*, 27, 1205–1222.
- Dunkels, E. (2005). Nätkulturer – vad gjør barn och unga på Internet? *Tidsskrift för lärarutbildning och forskning*, nr. 1–2, 41–49.
- Dunkels, E. (2007) Bridging the Distance. Childrens Strategies on the Internet. Print & Media. Umeå Universität. Umeå.
- Faremoutvalget (2007), Arbeidsgrupperapport (2007). Forebygging av internettrelaterte overgrep mot barn. Justis- og Politidirektoratet. http://www.regjeringen.no/kilde/jd/nyh/2007/0012/DDD/PDFV/305458-faremo-rapport_30.1.2007.pdf.
- Finkelhor, D., Mitchell, K.J., & Wolak, J. (2000). *Online victimization: A report on the nation's youth*. Alexandria, VA: National Center for Missing and Exploited Children.
- Finkelhor, D., Omrod, R. K, Turner, H. & Hamby, S. L. (2005). The victimization of children and youth: A comprehensive national survey. *Child Maltreatment*, 10, 5–25.
- Greenfield, P. M & Subrahmanyam K. (2003). Online discourse in a teen chatroom: New codes and new modes of coherence in a visual medium. *Applied Developmental Psychology*, 24, 713–738.
- Hegna, K. og Pedersen, W. (2002). *Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjærlighet. Ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester* NOVA Rapport 5/2002.

- Helland, H. & Næss T.(2005): *God trivsel, middels motivasjon og liten faglig medvirkning. En analyse av Elevinspektørene 2004*. Skriftserie 4 (2005). Oslo: NIFU STEP
- Liau, A., Khoo, A. & Ang, P.H. (2005). Factors influencing adolescent's engagement in risky internet behavior. *CyberPsychology and Behaviour*, Vol. 8(6), 513–520.
- McKenna, K.Y.A., Green, A. & Marci E.J. (2002). Relationship formation on the internet: What's the big attraction? *Journal of Social Issues*, 58(1), 9–31.
- Medietilsynet (2008), *Trygg bruk-undersøkelsen 2008 – en kartlegging av 8 til 18-åringers bruk av digitale medier*. Fredrikstad: Medietilsynet.
- Mitchell, K.J., Finkelhor, D., & Wolak, J. (2001). Risk factors and impact of online sexual solicitation of youth. *Journal of the American Medical Association*, 285 (23), 1–4.
- Mitchell, K. & Ybarra, M. (2007). Online behavior of youth who engage in self-harm provides clues for preventive intervention. *Preventive Medicine*, 45: 392–396.
- Mitchell K.J., Ybarra M. & Finkelhor D. (2007) The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency, and substance abuse. *Child Maltreatment*, 12, 314–324.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., & Wolak, J. (2007a). Online requests for sexual pictures from youth: Risk factors and incident characteristics. *Journal of Adolescent Health*, 41, 196–203.
- Mitchell M.L., Finkelhor D. & Wolak J. (2007b) Youth internet users at risk for the most serious online sexual solicitations. *American Journal of Preventive Medicine*, 32(6), 532–537
- Mitchell K.J., Wolak, J. & Finkelhor, D.(2008). Are blogs putting youth at risk for online sexual solicitation or harassment? *Child Abuse & Neglect*, 32, 277–294
- Middelton, D., Elliott, I.A., Mandeville- Norden, R. & Beech, A. (2006). An investigation into the applicability of the Ward and Siegert Pathways Modell of child sexual abuse with Internet offenders. *Psychology, Crime and Laws*, 12(6), 589–603.
- Mossige, S. og Abrahamsen, S. (2007). Risiko for revictimisering i S. Mossige og K. Stefansen (Red.), *Vold og overgrep mot barn og unge*. NOVA Rapport 20/07, (s. 133–143). Oslo.
- Mossige S., og Stefansen, K. (2007). *Vold og seksuelle overgrep mot barn og unge. En selvrapporтерingsstudie blant avgangselever i videregående skole*. NOVA Rapport 20/07.

- Mossige, S., Ainsaar, M. og Svedin, C.G. (2007), *The Baltic Sea regional study on adolescents' sexuality*. Oslo: NOVA Rapport nr. 18
- Nicolaisen, H. (2008), *Nettrelaterte overgrep og rettspraksis. Overgrep som følge av kontaktetablering på internett*. Oslo: Redd Barna, rapport nr. 1
- Nyman, A. (2007) *Abused online*. BUP Elefant (Child and Adolescent Psychiatric Unit) and the County Council of Östergötland
- Næss, T. D. (2005), *Mobiltelefonen – mobbernes nye våpen? En kvantitativ og kvalitativ studie av mobilmobbing blant ungdom*. Masteroppgave, Institutt for Medievitenskap, Universitetet i Oslo
- O'Connor, R. (2003), *A typology of cyberexploitation and online grooming practices*. Cyberspace Research Unit, University of Central Lancashire
- Palmer, T. og Stacey, L. (2004), *Just one click – sexual abuse of children and young people through the Internet and mobile telephone technology*. Essex: Barnardo's
- Parker, G., Tupling, H og Brown, L. B. (1979) A parent bonding instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52, 1–10.
- Peter, J., Valkenburg, P. M. & Schouten, A.P.(2005). Developing a model of adolescent friendship formation on the Internet. *CyberPsychology & Behavior*, Vol. 8 (5), 423–429.
- Salmivalli, C. (2007), «Jenters usynlig mobbing». Nyhetsoppslag, Senter for Atferdsforskning, <http://saf.uis.no/nyheter/article6023-667.html>, lastet 10. september 2008.
- Smette, I. (2004), *Ansvar i grenseland. 16-åringers forståelse av seksuell utnyttning*. Oslo: NOVA Rapport nr. 13.
- Smette, I., Stefansen, K. & Mossige, S. Submitted (June 2008): *Responsible victims? Young people's conceptions of responsibility and agency in situations of sexual abuse involving minors and adults*.
- Storsul, T., Arnseth, H.C, Bucher, T., Enli, G., Hontvedt, M. Kløvstad, V. og Maasø, A. (2008). *Nye nettfenomener. Staten og delektulturen*, Rapport utgitt av IMK og ITU, Universitetet i Oslo.
- Subrahmanyam, K.og Greenfield, P. (2008). "Online communication and adolescent relationships" *Future Of Children* 18(1):119–146.
- Sørensen, K. og Schrøder, K. (2006), «Seksuelle overgrep ved børns og unges brug av chatrum», i Mehlbys, J og Hammershøj, A. (red.), *Seksuelle overgrep mod børn og unge. En antologi om forebyggelse og behandling*. København: akf forlag.

Torgersen, L. (2004). *Ungdoms digitale hverdag. Bruk av PC, Internett, Tv-spill og mobiltelefon blant elever på ungdomsskolen og videregående skole*. NOVA Rapport 8/04.

Valkenburg, P.M, Schouten, A.P. & Peter, J. (2005). Adolescents` identity experience on the internet. *New Media & Society*, 7(3), 383–402.

Valkenburg, P. M & Peter, J. (2007). Preadolescents` and adolescents` online communication and their closeness to friends. *Developmental Psychology*, 42 (2), 267–277.

Vatn, A. Bjertness, E. og Lien, L. (2007). «Mobbing og helseplager hos barn og ungdom». *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 127:1941–4.

Wolak, J., Finkelhor, D. and Mitchell, K.J. (2004). Internet-initiated sex crimes against minors: Implications for prevention based on findings from a national study. *Journal of Adolescent Health*, 35(5), 424–433.

Wolak, J., Mitchell, K., and Finkelhor, D. (2006). Online victimization of youth: Five years later. *National Center for Missing & Exploited Children Bulletin* - #07-06-025. Alexandria, VA.

Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K. L. & Ybarra, M., L. (2008). Online «predators» and their victims: myths, realities, and implications for prevention and treatment. *American Psychologist*, 63 (2), 111–128.

Ybarra M.L, Espelage, D.L. & Mitchell, K. J. (2007). The co-occurrence of internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: association with psychosocial indicators. *Journal of Adolescent Health*, 41, 31–41.

Young Canadians in a Wired World Phase I

<http://www.media-awareness.ca/english/research/ycww/index.cfm>

Young Canadians in a Wired World Phase II

<http://www.media-awareness.ca/english/research/ycww/index.cfm>